نړیوال خصوصي حقوق

(د بهرنیانو حقوق او وجایب)

لیکوال

عبدالوهاب

کال : ۱۳۹۳

Ketabton.com

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهرنيانو حقوق او وجايب

لیکوال : عبدالوهاب
د چاپ شمیر: ۱۰۰۰ ټوکه
خپروونکي : علمي خپروندويه ټولنه / ګرديز
کمپوز : په خپله لیکوال
ډیزاین : سیدرحیم کوچي
چاپ کال ۱۳۹۳

د چاپ ټول حقوق له خپروندويه ټولني سره خوندي دی

د ترلاسه کیدو ځایونه

علمي کتاب پلورنځی

پکتیا ، د ګرديز ښار، غزني لین، د عبدالحمید ګرديزي مارکیټ ، افغانستان
اړیکشمیرې : ۰۷۷۲۹۳۶۳۴۱-۰۷۷۲۲۸۸۱۹۰
برېښنالیک : ilmiketabtoon@yahoo.com

پکتیا: اوښتون خپرونديه او کلــــــتوري ټولنـــــــــه

خوست: رحیمي کــــــــتاب پلـــــــــــــورنځي

جلال اباد : مـــــومند کـــــــتاب پلــــــــــورنځي

جلال اباد: ګــــودر کــــــتاب پلـــــــــورنځي

کابل: خــــــيبر کــــــتاب پلــــــــــــورنځي

کابل: مســـــتقبل کـــــتاب پـــــــــــلورنځي

کندهار: صــــــداقت کـــــتاب پلـــــــــــورنځي

هلمند: سیدجـــــمال الدين کـــــتاب پلــــــــورنځي

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

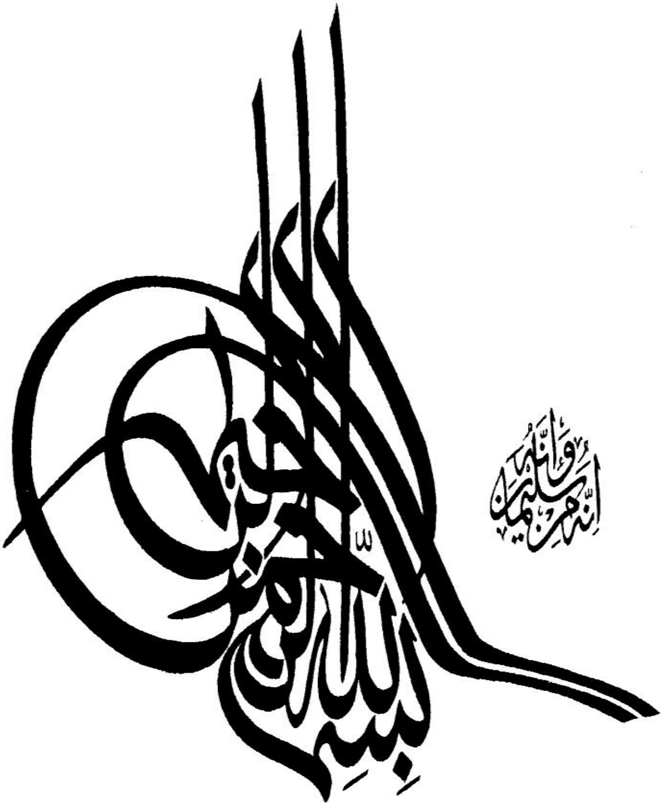

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندویه ټولنې یادابښت

علمي خپروندويه ټولنه هلې ځلې کوي ترڅو هغه علمي اثار چې د چاپ څخه پاتې دي په لوړ کيفيت سره چاپ کړي چې په همدې لړ کې داځل د محترم استاد عبدالوهاب نوى علمي اثر چې د (بهرنيانو حقوق) تر عنوان لاندې يې په خپله مورنى ژبه پښتو باندې ليکلى دى چاپ کړ، نوموړى کتاب(دبهرنيانو حقوق) چې موضوعات يې د افغانستان په بيلا بيلو پوهنتونو کې د حقوقو او سياسي علومو په پوهنځيو کې تدريس کيږي تر دې مهاله په پښتو ژبه ندى چاپ شوى او د لومړي ځل لپاره د ښاغلي استاد عبدالوهاب د هڅو په پايله کې د درنو استادانو، محصلينو او نورو لوستونکو خدمت ته وړاندې شو.

په همدې ډول علمي خپرندويه ټولنه تل هڅې کوي چې د ښاغلي وهاب صيب د کتاب په څير نورو ارزښتناک کتابونه چاپ کړي او د درنو لوستونکو د مطالعې تنده پرې ماته کړي. په پاى کې علمي خپرندويه ټولنه ښاغلي ليکوال ته د نوموړي اثر مبارکي وايي او په راتلونکي کې ورته د نورو علمي اثارو په ليکلو او ژباړلو کې د لوى رب له دربار څخه د توفيق غوښتنه کوي.

قاري محمد نسيم سعادت

د علمي خپروندوى ټولني مشر

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیل خبرې

لکه څه ډول چې پوهیږو اوسنی عصر یا نننۍ نړۍ د روابطو، اړیکو او همدارنګه د تګ راتګ نړۍ ده یعنی په اوسني وخت کې بشر د خپل متبوع هیواد په قلمرو کې منحصر او محصور نه دی بلکې د انسانانو تر منځ روابط او اړیکې د ښار او هیواد د څلور دیوالیو د محدودې څخه وتلي او په نړیواله کچه یې پراختیا پیداکړیده. نن ورځ په میلیونونو کارکوونکي د خپلو متبوع هیوادونو پرته په نورو بهرنیو هیوادونو کې په مختلفو کارونو بوخت او مشغول دي، په لسګونو زره خلک د محصل، محقق او استاد په نوم د بهرنیو هیوادونو په پوهنتونونو کې په مختلفو برخو کې مصروف دي، په زرګونو سوداګر دخپل متبوع هیواد د سرحدونو څخه دباندې په بهرنیو هیوادونو کې دخپلو سوداګریزو مالونو د خرڅولو او اخیستلو لپاره هڅه او کوشش کوي او په میلیونونو پناه وړونکي او کډوال د نړۍ په مختلفو هیوادونو کې ژوند کوي، چې د مختلفو قوانینو، فرهنګونو، مادي او معنوي ارزښتونو سره مخامخ کیږي. خلاصه دا چې هره لحظه په لسګونو زره انسانان د غیر قابل اجتناب ضرورتونو په اساس د خپلو متبوع هیوادونو د پولو او سراحداتو څخه بهر او د نورو هیوادونو سرحداتو او خاورو ته داخلیږي او د یوه ټاکلي وخت لپاره هلته ژوند او استوګنه کوي، چې نوموړي افراد باید د ځینو حقوقو څخه برخمن او د ځینو وجایبو متحمل شي، یعنی د خپل ځان په مورد باید د قوانینو له حیثه یو واضح او غیر مبهم وضعیت ولري. او که بهرنیان د عمومي او خصوصي حقوقو له حیثه محدودیتونه ولري باید مشخص او واضح شي. په همدې ترتیب سره که بهرنیان په ځینو مواردو کې د زیاتو خصوصي حقوقو څخه برخمن وي هغه هم باید مشخص شي. نو پدې اساس نن ورځ د پخوانیو دورو برعکس، چې بهرنیان په محل اقامت یا میزبان هیواد کې د حداقل حقوقو څخه برخمن نه وو، بهرنیان د ژوند په مختلفو اقتصادي او ټولنیزو برخو او په ځانګړي ډول دخصوصي حقوقو او قسماً د یو سلسله عمومي حقوقو څخه هم برخمن دي، چې د یو لړ حقوقو څخه د بهرنیانو برخمن کیدل له یوه هیواده تر بل هیواد پورې توپیر لري، خو عمدتاً په هیوادونو کې د خصوصي حقوقو څخه برخمن کیدل په متقابله

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانوني، سياسي او عملي رويې (چلند) او ځينې وختونه په دوه اړخيزو او څو اړخيزو تړونونو پورې تړاو لري. په همدې ترتيب سره بهرنيان نن ورځ په محل اقامت هيواد کې د يوسلسله هغه حقوقو څخه برخمن دي، چې د بشر د ژوندانه لپاره اړين او لازمي دي لکه د ژوند حق، د آزادی حق، د مذهبي مراسمو د اجراکولو حق، د تحصيل حق، د ورود حق، د عبور حق، د اقامت حق، د خروج حق، د غير منقولو اموالو پرته د مال او ملکيت د لرلو او مصونيت حق، د مسکن د مصونيت حق او داسې نور...

اساساً د بهرنيانو نوموړي بشري حقوق په مهمو نړيوالو اسنادو کې لکه د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، د بشر حقوقو نړيواله اسلامي اعلاميه، د مدني او سياسي حقوقو نړيوال ميثاق، د پناه وړونکو په وضعيت پورې اړوند کنوانسيون او د بهرنيانو په مورد د ملګرو ملتونو په اعلاميه کې هم په پراخه پيمانه سره منعکس او تضمين شويدي، همدارنګه د بهرنيانو نوموړي حقوق د افغانستان د مدونو حقوقو دورې له پيل (۱۳۰۱کال) راپديخوا د افغانستان په مختلفو قوانينو کې هم منعکس شويدي، چې پدې اثر کې د بهرنيانو حقوق او وجايب د هيواد د نافذه قوانينو او نړيوالو معتبرو اسنادو له نظره د مطالعې او بررسی لاندې نيسو.

بناً په نړيواله کچه د موضوع اهميت او په ملي ژبو او بالخصوص په پښتو ژبه کې پدې مورد د معلوماتو عدم مجوديت دې ته وهڅولم، چې پدې هکله مطالعه او تحقيق پيل کړم تر څو له يوه پلوه بهرني اتباع د محل اقامت هيواد نافذه قوانينو او مقرراتو له لارې د بهرنيانو لپاره په رسميت پيژندل شويو حقوقو څخه خبر او معلومات ترلاسه کړي او له بله پلوه نور خلک او په ځانګړي ډول د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی محصلين، چې په راتلونکي کې د قانون او عدالت مجريان دي د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو څخه، چې د افغانستان په مختلفو قوانينو او نړيوالو معتبرو اسنادو کې يې انعکاس موندلی لازم معلومات ترلاسه کړي.

بناپردې پدې ليکنه کې پر داخلي او خارجي منابعوسربيره د امکان تر حده د ټولو هغه قوانينو او مقرراتو څخه هم استفاده شويده، چې د بهرنيانو په حقوقو او وجايبو پورې د اړوندو احکامو لرونکي دي. په همدې ترتيب سره د هغه نړيوالو اسنادو څخه هم استفاده شويده، چې د بهرنيو اتباعو دحقوقو او انساني کرامت د ساتنې

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره د نړيوالې ټولنې له لورې تدوين او تدوين شويدي، چې دا سناد عمدتاً د بشر حقوقو نړيوالې اعلاميې، د بشر حقوقو نړيوالې اسلامي اعلاميې، د مدني اوسياسي حقوقو نړيوال ميثاق، د پناه وړونکو په وضعيت پورې اړوند کنوانسيون او د بهرنيانو په مورد د ملګرو ملتونو اعلاميې ته شامليږي.

او په اخر کې د شيخ زايد پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی د ټولو استادانو او په ځانګړي ډول د پوهنيار محمد شفيق مندوزي څخه زياته مننه کوم، چې د دې ليکنې په ليکلو کې راسره زياته همکاري او علمي لارښوونې کړيدي د خدای(ج) له درباره ورته د اوږد ژوند او په کارونو کې د بريالتوب غوښتنه کوم.

په درنښت

عبدالوهاب

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقريظ

د محترم عبدالوهاب د "د بهرنيانو حقوق او وجايب" تر عنوان لاندې علمي او ځېړنيزه ليکنه، مې په غوراو دقت له سر څخه تر پايه ولوستله، زما له نظره نوموړي ليکنه چې د نړيوالو خصوصي حقوقو د ډېرې مهمې موضوع په رابطه ليکل شويده، يوه عمده ښيګنه يې دا ده چې د دې اثر په ليکلو کې د نويو او لومړۍ لاس داخلي او خارجي سرچينو څخه استفاده شويده، او هم د افغانستان د قوانينو موقف د هرې موضوع په رابطه پکې روښانه شويدی.

نوموړي اثر په شکلي بڼه په دوه فصلونو کې ترتيب شويدي چې په لومړی فصل کې د بهرنيانو عمومي پيژندګلوي، د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو تاريخي سير، د بهرنيانو ډولونه، د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو مباني او د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو منابع په پنځو مبحثونو کې او په دوهم فصل کې په افغانستان کې د بهرنيانو حقوقو او وجايب د عمومي او خصوصي حقوقو په ساحه کې او همدارنګه د بهرنيانو د اقامت، عبور او خروج حقوق او د بهرنيو حکمي اشخاصو حقوق په ترتيب سره په څلورو مبحثونو کې ليکل شويدي.

نوموړی ليکنه چې په روانه او ساده پښتو ژبه ليکل شوي، د پښتو ژبې ليک دود هم پکې په ښه ډول رعايت شويدی او د بهرنيانو په حقوقو او وجايبو پورې د اړوندو مسايلو او موضوعاتو اړخونه په واضع او مفصل ډول څېړل شويدي، چې د موضوع په رابطه پکې ټول اړين او ګټور معلومات پکې راټول شويدي.

پخپل نوبت سره په پښتو ژبه د دا ډول مغتنم اثر ليکل يوه لويه لاسته راوړنه بولم او د افغانستان د ټولو پوهنتونو د حقوقو او سياسي علومو پوهنځيو د محصلينو او په عموم کې د کتاب او مطالعې مينه والو ته د د ې اثر د مطالعې توصيه کوم. او ليکونکي ته يې د ژوند په ټولو چارو کې د برياليتوب او کاميابی غوښتنه کوم.

په درنښت

پوهنمل محمدالله مندوزی

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ زايد پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی ريس

تقريظ

انسان د انسانيت له مخې اړ دی چې انساني ارزښتونه وپيژني، ويې پالي او د هغوی درناوی وکړي، هر څومره چې د انسان په ژوند کې د انساني ژوند د اړتياوو او غوښتنو د رفع کولو په موخه علمي او انساني مبارزه او هڅې شتون ولري نو په همغه اندازه سره انساني لوړ ارزښتونه او معيارونه هم خوندي کيږي. هر انسان په ټولنه کې د يو لړ حقوق تر څنګ د يو لړ وجايبو سره نږدې ته سترګې غړوي، هغوی چې په ټولنه کې د خپلو حقوقو ترڅنګ خپل وجايب درک کړي نو له شک پرته چې ځان هره شيبه او هره لحظ د ټولنې پر وړاندې مسوول بولي، د ۲۱ پيړۍ انسان د نړيوال کلي اوسيدونکی دی، د يو کليوال په عنوان اړ دی چې د کليوالو له حقوقو او وجايبو ځان خبر کړي، هر څومره چې د انسان پوهه په دې اړه ژوره وي نو په همغه اندازه په دې کلي کې د ټولو انسانانو حقوق خوندي او وجايبو ته ژمن وي . محترم ورور عبدالوهاب يو له هغې ځوانانو له ډلې څخه دی چې په خپل کم عمر کې يې په خپل مسلک کې د عمر په نسبت زيات مزل کړی، د حقوقو د بخش يوه مهمه او ژوره برخه يې څيړلې، ډېر ښکلي اود مسلک اړوند مواد يې په ډېر ښکلي شکل نه يوازې دا چې راټول کړي بلکې په ډېره خوږه او روانه ژبه يې بيان کړي دي. د ليکونکي دا مهمه علمي او مسلکي ټولګه نه يوازې دا چې دده د علمي پانګې په پياوړتيا کې مهمه ثابته شوي بلکې ددې مسلک د پلټوونکو او لټوونکو په لار کې هدف ته د رسيدو له پاره ښه موکه په لاس ورکوي، هغه څه چې د حقوقو پوهنځي د يو زده کړيال له پاره ډېر اړين دي، ليکونکي په ډېر ښکلي انداز په دې علمي ټولګه کې راټول کړي، هغه څه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان یې د ډېرو کتابونو د مطالعې څخه په لاس راوړلی شي د لیکونکي همدا یوه ټولګه یې انسان ته په ګوتو ورکوي، دا چې نړۍ د نړیوالتوب اصل ته په پام سره په یو کلي او کور بدله شوي نو همدې ټکي ته په پام سره په دې کلي کې اوسیدل دده ایجاب کوي چې یو د بل په حقوقو او د حقوقو پر وړاندې یو د بل په وجایبو ځانونه خبر کړو، محترم عبدالوهاب، د وخت د غوښتنې سره سم دا موضوع په ډېر ښکلي شکل شربلي او بالاخره یې په ډېره روانه ژبه د حقوقو د مسلک د مینوالو له پاره وړاندې کړي، هغه څه چې په دې ټولګه کې ډېر مهم دي هغه دا دي چې ډېر لوی او مهم مسایل یې په ډېر لنډ او ښکلي شکل سره بیان کړي او راټول کړي دي، ډېر ژور مسایل یې په ډېرو لنډو او پر معنی الفاظو کې ښکاره کړي. زه نه یوازې دا چې د ګران عبدالوهاب دا علمي هڅه او کړنه ستایم بلکې په دې عرصه کې ورته د لا زیاتو بریاوو غوښتونکی یم، کران ورور عبدالوهاب که د خپل مسلک سره خپله مینه همداسې جاري وساتي نو له شک پرته چې په ډېره کمه موده کې به د خپل مسلک په یو ځلیدونکي ستوري بدل شي. هیله مې داده چې زمونږ ځوان نسل د لیکونکي په لار قدم کیږدي او دداسې علمي پنځونو په مټ د خپلې کړیدلي، ځوریدلي ، جنګ او جګړې وهلي ټولنې له پاره د خدمت مصدر وګرځي.

په ټوله علمي او هیوادنۍ مینه

استاد میرولي جان لکنوال

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

محترم عبدالوهاب، چې خپله علمي او څېړنیزه لیکنه یې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تر عنوان لاندې لیکلې، نوموړې لیکنه مې له سر څخه تر پایه مطالعه کړه او د نوموړې لیکنې په مورد خپل نظر په لاندې ډول څرګندوم:

نوموړی علمي لیکنه د مطالبو په لړلیک، د پیل خبرو او مقدمې سربیره په دوه فصلونو کې ترتیب او لیکل شویده، چې په لومړي فصل کې د بهرنیانو عمومي پېژندګلوي، د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر، د بهرنیانو ډولونه، د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو مباني او د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو منابع او په دوهم فصل کې په افغانستان کې د بهرنیانو حقوق او وجایب د عامه حقوقو او خصوصي حقوقو په ساحو کې او پدې سربیره د بهرنیانو د اقامت، عبور او خروج حقوق او همدارنګه په افغانستان کې د بهرنیو حکمي اشخاصو حقوق او وجایب په مفصل ډول سره څېړل شویدي او په پای کې د یوې پایلې او نتیجه ګیری په شکل سره اختتام مومي.

نوموړی لیکنه چې په روانه پښتو ژبه لیکل شوي او د پښتو ژبې لیک دود پهم پکې په ښه ډول رعایت شوی، پر معتبرو داخلي او بهرنیو منابعو سربیره د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد د هیواد نافذه قوانینو او مقرراتو او نړیوالو قواعدو او کنوانسیونونو څخه هم استفاده شوي.

د یادولو وړ ده، چې د دا ډول اثر تحقیق او لیکل په عملي او اکاډمیکه ساحه او خاصتاً د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی د محصلینو لپاره ګټور او هغوی ته د نوموړی اثر د مطالعې توصیه کوم پردې او د هغې لیکوونکي ته د خدای(ج) له دربار څخه د لازیاتو بریالیتوبونو غوښتنه کوم.

په احترام

پوهنیار محمد شفیق مندوزی

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ زاید پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی استاد

لړلیک

موضوع صفحه

لومړی فصل........ 25

کلیات........ 25

لومړی مبحث........ 25

د بهرني تعریف او عمومي پیژندګلوي........ 25

۱- لغوي تعریف........ 25

۲- اصطلاحي تعریف........ 25

۳- حقوقي وضعیت (حقوق او وجایب)........ 27

دوهم مبحث........ 30

د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر........ 30

لومړی پراګراف........ 30

په نړۍ کې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر........ 30

لومړی جز - په ابتدائې ټولنو کې د بهرنیانو حقوق او وجایب........ 30

الف - په پخواني یونان کې د بهرنیانو حقوق او وجایب........ 31

ب - په پخواني روم کې د بهرنیانو حقوق او وجایب........ 32

دوهم جز - په منځنیو پیړیو کې د بهرنیانو حقوق او وجایب........ 33

دریم جز - په اوسني عصر کې د بهرنیانو حقوق او وجایب........ 35

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

موضوع صفحه

دوهم پراګراف 36

په افغانستان کې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر 36

لومړۍ جز - د امان الله خان د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب........ 36

دوهم جز - د نادرخان د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب............... 38

دریم جز - د ظاهر شاه د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب 39

څلورم جز - د داؤد خان د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب 41

پنځم جز - د دیموکراتیک ګوند د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب.. 42

شپږم جز - د مجاهدینو د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب 44

اووم جز - د طالبانو د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب 44

دریم مبحث.. 45

د بهرنیانو ډولونه 45

لومړی پراګراف - د معاصرو حقوقو له نظره د بهرنیانو ډولونه........................... 45

لومړی جز - عادي بهرنیان.. 46

الف - مقیم بهرنیان.. 46

۱- دایمي اقامت 47

۲- موقتي اقامت 47

دوهم جز - کډوال (مهاجر).. 47

مهاجرت ډولونه.. 48

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف - فردي مهاجرت 48

لړلیک

موضوع صفحه

ب - تولیز مهاجرت 48

ج - اجباري مهاجرت 49

د- اختیاري مهاجرت.. 49

ه - قانوني مهاجرت 49

دریم جز – پناه اخیستونکی 51

څلورم جز - توریستان 54

پنځم جز - محصلین 55

شپږم جز - سوداګر 55

اووم جز - ژورنالیستان ، عکاسان او نور افراد ، چې په مختلفو مطبوعاتي او نشراتي فعالیتونو کې کار ترسره کوي 55

اتم جز – کارکوونکي 56

نهم جز - فراري مجرمین 56

لسم جز - د تسهیلاتو غوښتونکي 57

یولسم جز - آواره ګان 57

الف - جنګي آواره 58

ب- د طبیعي حوادثو او مصیبتونو آواره 58

دولسم جز- مامور 59

الف – غیر سیاسي مامور 59

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- سیاسي مامور 59
دوهم پراګراف 60
د اسلام له نظره د بهرنیانو ډولونه 60

لړلیک

موضوع صفحه

لومړی جز - اهل کتاب یا اهل ذمه 60
ایا د ذمه تړون یواځې د اهل ذمه سره منعقد کېږي او که د هغې ښځه پرته د نورو سره هم منعقد کیږي؟ 61
دوهم جز - مستامن 62
دریم جز - غیر اهل کتاب 62
څلورم مبحث 64
د بهرنیانو د حقوقو مباني او اساس 64
لومړی پراګراف...65
داخلي قوانین (د خود الزامیت مبنا)...65
دوهم پراګراف..66
د متقابل التزام اساس (متقابل روش یا د دولتونو ترمنځ د بهرنیانو په نسبت متقابله رویه) 66
۱ – د حق د منشا په لحاظ متقابل روش 68
۲ – د یو حق د وجود شرط ، متقابل روش...68
لومړی جز- متقابل سیاسي روش...69
۱ – د دوه اړخیزه معاهدو په انعقاد سره متقابل سیاسي روش 69
۲- په نړیوالو او منطقوي اتحادیو پورې په الحاق سره متقابل سیاسي روش 69
دوهم جز- متقابل قانوني روش..70

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم جز – متقابل عملي روش 72

څلورم جز- متقابل مساعد روش 73

دریم پراګراف- په نړیوالو تړونونو کې د غړیتوب په اساس د التزام مبنا 74

لړلیک

موضوع صفحه

الف- فلسفي او اخلاقي نظریه 76

ب - سیاسي نظریه 77

دریم مبحث.. 79

د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو منابع... 79

لومړی پراګراف 79

د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو داخلي منابع 79

دوهم پراګراف 80

د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو نړیوالي منابع... 80

لومړی جز - د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه.. 81

دوهم جز - د هغه اشخاصو په مورد چې د محل اقامت هیواد تابعیت نلري د
ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلې د ۱۹۸۵ کال اعلامیه 82

دریم جز – د پناه وړونکو د وضعیت په مورد د ۱۹۵۱کال کنوانسیون 83

دوهم فصل 84

په افغانستان کې د بهرنیانو حقوق او وجایب 84

لومړی مبحث.. 84

د عامه حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوقو او وجایب 84

لومړی پراګراف 85

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اساسي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب.................................... 85
لومړی جز- د افغاني اتباعو انحصاري اساسي حقوق.. 85
۱- د جمهوري ریاست د مقام لپاره د نوماندۍ حق.. 86

لړلیک

موضوع صفحه

۲- د جمهوري ریاست د معاونیت حق.. 86
۳- د وزیر کیدو حق... 86
۴ – د سترې محکمې په عالي شورا کې غړیتوب او د قاضي په حیث د دندې د اجرا کولو حق.. 87
۵- د ملي شورا د غړیتوب حق.. 88
۶- د لوی څارنوال او څارنوال کیدو حق.. 89
۷- د مدافع وکالت حق.. 89
۸- د رایې ورکولو(انتخابولو) حق... 90
۹- د اعتصابونو او مظاهرو حق... 91
۱۰- د سیاسي ګوندونو د تاسیس حق... 91
دوهم جز – هغه اساسي حقوق چې بهرنیان ورڅخه برخمن دي.......................... 92
۱- د ژوند حق... 92
۲- د آزادی او انساني کرامت حق... 95
۳- د مذهبي مراسمو د اجرا کولو حق.. 97
۴- د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت حق.. 98
۵- په مال باندې د تعرض څخه د مصؤنیت حق.. 99

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- په اوسیدنځای(مسکن) باندې د تعرض څخه مصونیت................................ 101
دوهم پراګراف 103
د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب 103
لومړی جز – د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق.............................. 103
۱- د برئ الذمه پیژندلو حق 103

لړلیک

موضوع صفحه

۲- د جرایمو د شخصي والي پرنسیپ حق 104
۳- د شکنجې او انساني کرامت خلاف جزا د ټاکنې د منع حق........................ 106
۴- د مدافع وکیل د لرلو حق.. 106
۵- د محکمې په جریان کې د ژباړن د لرلو حق... 107
۶- قضا ته د مراجعې حق... 108
دوهم جز – د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو وجایب 111
دریم پراګراف... 112
د کار حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب................................ 112
څلورم پراګراف... 117
د مالي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو وجایب 117
دوهم مبحث 118
د خصوصي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب 118
لومړی پراګراف 119
د عیني حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او د هغې محدودیتونه............... 119
دوهم پراګراف... 121

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فامیل حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب...................................121
لومړی جز – د ازودواج عقد په مورد د بهرنیانو حقوق...................................121
الف - د ازدواج په متني قواعدو د تطبیق وړ قانون...................................122
ب – د ازدواج په شکلي شرایطو د پلي کیدو وړ قانون...................................122
دوهم جز – د طلاق په مورد د بهرنیانو حقوق...................................123

لړلیک

موضوع صفحه

دریم جز – د ازدواج عقد په مالي آثارو د پلي کیدو وړ قانون...................................124
څلورم جز – په قضائې تفریق د پلي کیدو وړ قانون...................................125
پنځم جز – د والدینو او والدانو ترمنځ په وجایبو باندې د تطبیق وړ قانون...................................126
دریم پراګراف...................................126
د وجایبو حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب...................................126
لومړی جز – د عقد څخه د ناشي وجایبو په مورد د بهرنیانو حقوق...................................127
الف – د طرفینو د اختیاري اقامتګاه قانون...................................127
ب – د عقد د تکمیل د محل قانون :...................................127
ج- د ارادې د انتخاب قانون:...................................128
د – د عقد د محل قانون:...................................129
دوهم جز – د حقوقي حوادثو څخه په ناشي وجایبو باندې د پلي کیدو وړ قانون...................................129
څلورم پراګراف...................................130
د تجارت حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب...................................130
پنځم پراګراف...................................132
د میراث حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق...................................132

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مبحث 132
د بهرنیانو د ورود ، عبور ، اقامت او اخراج حقوق او دهغې محدودیتونه........... 132
لومړی پراګراف 133
د بهرنیو اتباعو د ورود حق 133
لومړی جز – د بهرنیانو د قبول مطلقه آزادي 133

لړلیک

موضوع صفحه

دوهم جز- د بهرنیانو د قبول محدودیت... 134
الف- پاسپورت او د هغې ډولونه... 135
۱- سیاسي پاسپورت 136
۲- د خدمت پاسپورت 137
۳- تحصیلي پاسپورت... 138
۴- عادي پاسپورت 138
ب – ویزه او د هغې ډولونه.. 139
۱- ورودي ویزه... 139
۲- د اقامت ویزه 142
۳- د ترانزیټ ویزه.. 142
۴- دوه طرفه تیریدو (ډبل ترانزیت) ویزه.. 143
۵- د سیاحت ویزه 143
۶- د تګ او راتګ ویزه 144
۷- د زیاتو سفرونو(کثیر المسافرت) ویزه.. 144
۸- د وتلو(خروجي) ویزه.. 144

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم جز – افغانستان ته د بهرنیو اتباعو د ورود حق استثنات 146
دوهم پراګراف.. 147
د بهرنیو اتباعو د اقامت حق 147
لومړی جز – موقت اقامت 147
دوهم جز – دایمي اقامت 149

لړلیک

موضوع صفحه

دریم پراګراف 150
د عبور حق.. 150
دریم پراګراف 151
د خروج حق.. 151
تبصره – اخراج 153
څلورم مبحث... 157
په افغانستان کې د بهرنیو حکمی اشخاص حقوق او وجایب................................. 157
لومړی پراګراف... 158
د بهرنیو حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه... 158
الف- د بهرنیو انتفاعي خصوصي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه........................ 158
ب- د غیر انتفاعي خصوصي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه 160
دوهم پراګراف... 161
د بهرنیو حکمي اشخاصو حقوق او وجایب.......... 161
پایله... 164
ماٴخذونه.. 167

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه

لکه څه ډول چې واضح ده د بهرنیانو حقوقي وضعیت یا حقوق او وجایب د نړیوالو خصوصي حقوقو د عمده او او اساسي مباحثو څخه ګڼل کیږي ، چې البته په ننني نړۍ کې د ارتباطي وسایلو، د مختلفو هیوادونو د اتباعو د تګ او راتګ، په فني او تخصصي برخو کې د بهرنیانو د کاري ځواک او تخصص څخه د استفادې پراختیا او د توریزم، مهاجرت او نړیوال تجارت زیاتیدل او همدارنګه د فرهنګي او علمي مبادلاتو توسعه او انکشاف د دې سبب شول، چې د نړۍ په زیاتره هیوادونو کې یو زیات شمیر بهرنیان په موقتي یا دایمي ډول د خپلو متبوع هیوادونو پرته په نورو هیوادونو کې ژوند وکړي، پرته له دې چې خپل اصلي تابعیت تغیر کړي او یا د هغې د تغیر کیدو قصد او اراده ولري. طبعاً چې په نورو هیوادونو کې د بهرنیانو اوسیدل د هغوی لپاره له ځان سره یو سلسله حقوق او وجایب لري، چې نوموړي حقوق او وجایب له یو هیواد څخه تر بل هیواد پورې توپیر لري، له همدې امله زیات شمیر هیوادونه په خپل قلمرو کې د مقیمو بهرنیانو لپاره د نړیوالو حقوقو یا داخلي حقوقو مطابق یو سلسله حقوقي تسهیلات رامنځته کوي. دا چې آیا په یو هیواد کې مقیم بهرنیان د نړیوالو حقوقو تابع دي او که د خپل متبوع یا محل اقامت(کوربه) دولت د حقوقو تابع دي؟ پدې مورد د نړیوالو خصوصي حقوقو زیات شمیرعالمانو بحثونه کړیدي، یو ډله علماء د بهرنیانو د حقوقو رعایت کول یو نړیوال نزاکت بولي او وائي، چې نړیوال نزاکت د دې غوښتنه کوي چې د یوه هیواد په قلمرو کې بهرنیانو ته د هغوی د متبوع هیوادونو د قوانینو مطابق یو سلسله حقوق ورکړل شي. په همدې ترتیب سره بله ډله علماء د بهرنیانو د حقوقو رعایت کول د نړیوال عدالت نتیجه بولي د دې طرز تفکر پلویان څرګندوي چې نړیوال عدالت د دې غوښتنه کوي، چې بهرني اتباع په یوه هیواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د يو سلسله ټاکليو حقوقو څخه برخمن شي او د شخصي احوالو اړوند مسايلو کې د دوی د متبوع دولت قوانين رعايت شي او بلاخره بله ډله علماء هغه د دولتونو تر منځ د متقابل چلند او احترام پايله ګڼي.(۵۳ : ۱۲۵)

هغه څه چې پدې ځای کې د توجه وړ دي، دا دي چې په نړيوالو خصوصي حقوقو د بهرنيانو لپاره حد اقل حقوق مشخص شويدي او دولتونه هر وخت، چې خپل قلمرو ته د بهرنيانو د ورود او دخول موافقه وکړي او د هغوی لپاره ويزه صادره کړي، نو بايد چې د هغوی لپاره حداقل حقوق هم په رسميت وپيژني، چې د يوه انساني شخص په عنوان سره د بهرنيانو په حقوقو تيری او تجاوز د دولت د مسوليتونو باعث ګرځي، نو روښانه ده چې دولت د خپلو ټولنيزو او اقتصادي مصلحتونو په نظر کې نيولو سره هيواد ته د بهرنيانو ورود او دخول محدود او يا د بهرنيانو ورود او اقامت تشويق کړي او په هيواد کې د بهرنيانو د اقامت يا خارجي پانګونې د تشويق په منظور او د خارجي خدماتو څخه په استفادې سره د هغوی لپاره حداقل حقوق وپيژني .نو بنا پر پورته ذکر شويو څرګندونو سره پدې ليکنه کې د بهرنيانو حقوق او وجايب په دوو فصلونو کې، چې په لومړي فصل کې د بهرنيانو حقوق او وجايب په پنځو مبحثونو کې په ترتيب سره د بهرنيانو عمومي پيژندګلوي، د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو تاريخي سير، د بهرنيانو ډولونه، د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو مبانی او د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو منابع او په دوهم فصل کې په افغانستان کې د بهرنيانو حقوقو او وجايب او د هغې محدوديتونه په څلورو مبحثونو کې په ترتيب سره د عمومي حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق او وجايب، د خصوصي حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق او وجايب، د بهرنيانو د ورود، عبور، اقامت او خروج حقوق او د بهرنيو حکمي اشخاصو حقوق او وجايب د څيړنې او مطالعې لاندې نيسو.

د تحقيق ضرورت او هد ف

په اوسني عصر کې چې د نړيوالو ارتباطاتو او د اطلاعاتو د تبادلې عصر دی د بشري ټولنو په اړيکو باندې د ملي او نړيوالو حاکمو قواعدو په قلمرو کې د بشري ټولنې په حقوقي اړيکو باندې د پلي کيدونکو قواعدو د بررسی او نوي کتنې ضرورت زيات محسوسيږي. نن ورځ دا ممکنه نه ده، چې د بهرنيانو په نسبت بې اعتنا پاتې شو

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دهغې لپاره د بشري ژوندانه په مختلفو اړخونو کې مقررات او قوانین تنظیم نکړو، ځکه میزبان هیوادونه کولای شي چې د هغوی د فکري توانمندیو او مادي پانګو څخه د خپل هیواد د رشد په مورد استفاده وکړي. لدې جهته پدې تحقیق کې هڅه او کوشش شویدی تر څو د بهرنیانو د حقوقي وضعیت مختلف اړخونه او حالات بیان شي چې د دې اثر عمده او اساسي هدفونه عبارت دي له :

- په هیواد کې د بهرنیانو د حقوقو د مختلفو اړخونو او حالاتو مطالعه او بررسي، چې په هغې کې ټول هغه حقوق چې بهرنیان یې په افغانستان کې لري او ځرنګه کولای شي چې د دغه حقوقو څخه استفاده وکړي.
- په هیواد کې د بهرنیانو د مکلفیتونو او وجایبو درک او پیژندنه، چې دهغې په موجب یو بهرنی په میزبان هیواد کې کوم ډول وجایب لري تر څو هغه رعایت کړي.
- د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی د محصلینو، مدافع وکیلانو او نورو اشخاصو لپاره د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد د زیاتو معلوماتو راټولول.
- په مورد نظر هیواد کې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد د نړیوالو منل شویو اصولو په اساس د حقوقو او وجایبو د درک او پیژندلو لپاره د هغه هیوادوالو سره د مرستې لپاره، چې بهرنیو هیوادونو ته د سفر قصد او اراده لري.
- د نړیوالو خصوصي حقوقو مضمون لپاره د ممد درسي موادو د تهیه او جمع کولو لپاره، چې د بهرنیانو حقوق او وجایب یې یو د عمده مباحثو څخه دی.
- د هیواد د هغه نافذه قوانینو، احکامو او مقرراتو جمع بندي کول او پیداکول چې د بهرنیانو لپاره یې په افغانستان کې حقوق او وجایب په رسمیت پیژندلي دي.

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو په مورد په نړيوالو اسنادو کې د احکامو او موادو پيداکول او مطالعه کول.
- د هيواد د نافذه قوانينو او پخوانيو قوانينو د نيمګړتياوو او نواقصو څرګندول، چې د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو په مورد يې لري.

لومړۍ فصل

کليات

پدې فصل کې به د بهرنيانو په مورد بهرنيانو پيژندنه او تعريفات، د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو تاريخي سير، د بهرنيانو ډولونه او د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو منابع په څلورو مبحثونو کې په لاندې ډول د مطالعې لاندې ونيسو:

لومړۍ مبحث

د بهرني تعريف او عمومي پيژندګلوي

۱- لغوي تعريف

بهرنۍ[1] يا خارجې په لغت کې د ناآشنا (۵۲ : ۳۳۵) او په بل دولت پورې د مربوط شخص څخه عبارت دی (۶ : ۴۰۸)

۲- اصطلاحي تعريف

د بهرني په مورد بيلابيل تعريفونه شتون لري چې څو يې په لاندې ډول ذکر کوو:

د پرنسيپ له مخې بهرنی هغه چاته ويل کيږي چې په هغه هيواد کې چې پکې استوګنه ولري د هغې تابعيت ونلري (۵۷ : ۳۴) يعنی بهرنيان هغه وګړو ته وايې چې په يوه دولت کې اوسيږي او د هغې دولت تابعيت ونلري. همدارنګه د بهرني يا خارجي اصطلاح په هغه شخص باندې اطلاق کيږي، چې د محل اقامت دولت

[1] Alien - Foreigner

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تابعیت ونلري که هغه د بل دولت د تابعیت د لرلو له امله وي او یا د هیڅ دولت د تابعیت د نه لرلو له امله وي او هم يې د محل اقامت دولت په نسبت سیاسي ، حقوقي او فرهنګي تړاو او رابطه نه وي برقراره شوي (۵۵ : ۱۳).

او یا د بهرني یا خارجي اصطلاح د تبعه یا داخلي په مقابل کې استعمالیږي او نوموړي اصطلاح په هغه خلکو باندې اطلاق کیږي، چې د محل اقامت دولت تابعیت ونلري که د محل توقف ځخه د بل دولت تابعیت ولري او یا د هیڅ دولت تابعیت ونلري یعنی آپاترید وي.(۳ : ۱۷۶) په نړیوالو خصوصي حقوقو کې بهرنی یا خارجی هغه فرد دی ، چې د میزبان دولت تابعیت ونلري او د خارجي دولت تابعیت ولري همدارنګه هغه اشخاصو ته هم بهرنیان ویل کیږي چې هیڅ تابعیت ونلري.(۱۵: ۸۵) .

په فقهي کتابونو کې بهرنی یا بیګانه هغه شخص ته ویل کیږي، چې نه اسلام ومني اونه د ذمه تړون انعقاد ته اقدام وکړي، په بل عبارت په فقهي ادبیاتو کې غیر ذمي کافر په اوسنیو حقوقو کې د بهرني مفهوم افاده کوي، په بهرني باندې د غیر ذمي کافر تطبیق د بهرنـي عام ترین مفهوم دی، چې ټولو بهرنیانو او خارجیانو ته شاملیږي که پخپل قلمرو کې مقیم بهرنیان وي او یا د بل دولت په قلمرو کې مقیم بهرنیان وي.(۹ : ۲۱۲)

د افغانستان په ادارو کې د بهرنیو اتباعو د استخدام مقررې د ۲ مادې په دوهمه فقره کې بهرنـی دا ډول تعریف شویدی ((بهرنـی تبعه هغه شخص دی، چې د افغانستان تابعیت ونلري)). او د تابعیت قانون په ۳ ماده کې بهرنی دا ډول تعریف شویدی: بهرنی هغه شخص دی چې د افغانستان اسلامي جمهوریت تبعه نه وي او پرته له تابعیته شخص. همدارنګه د پناه وړونکو په حقوقي وضعیت پورې د اړوند کنوانسیون کې بهرنی دا ډول تعریف کړیدی ((بهرنی هغه چا ته ویل کیږي، چې د خپل محل اقامت هیواد تبعه نه وي)).

په حقوقي کتابونو او قوانینو کې د بهرني یا خارجي پر اصطلاح سربیره د پردي یا اجنبي اصطلاح هم کارول کیږي، لکه څرنګه چې د مدني قانون په ۲۰۰۰ ماده او

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حقوقو په ترمينولوژی کې د اجنبي يا پردي څخه يادونه شويده خو د افغانستان د تابعيت قانون په ۳ ماده کې د بهرني يا خارجي اصطلاح کارول شويده.

۳- حقوقي وضعيت (حقوق او وجايب)

وضعيت د يوه شي په کلي حالت يا څرنګوالي او يا په يوه ټاکلي وخت کې د چارو د جريان او څرنګوالي څخه عبارت دی[۶ : ۲۵۶۶]يا د اشخاصو وضعيت د اشخاصو د هغه کيفيت څخه عبارت دی، چې د يوه هيواد د جاري قوانينو له نظره يې لري[۹ : ۷۴۹] حقوقي وضعيت د شخص د حقوقي اوصافو له مجموعې څخه عبارت ده ، چې قانوناً په هغه باندې حقوقي اثار مرتب شي او هغه موارد پکې شامل دي چې د وضعيت برخې جوړوي.[۵۷ : ۸۰] خو بايد يادونه وکړو چې په حقوقي اصطلاح کې هغه اوصاف مورد نظر دي چې د انسان د شخصيت څخه غير قابل تفکيک وي . يا د بهرني د وضعيت څخه منظور هغه حقوق او وجايب دي ، چې اشخاص يې د خپل متبوع هيواد څخه بهر د خارجي والي په لحاظ لري.[۳ : ۱۷۶]

د روم په حقوقو کې کې د اشخاصو وضعيت په دريو برخو ويشل شوی وو:

۱- د آزادۍ او غلامۍ له نظره د اشخاصو وضعيت: د روم په حقوقو کې د شخص وضعيت لدې جهته چې آزاد دی او که غلام توپير درلود ، نو پدې اساس اشخاصو د حريت او برده ګۍ له نظره متفاوت حقوق درلودل .

۲- د شخص سياسي وضعيت : د روم په حقوقو کې د شخص سياسي وضعيت لدې نظره ، چې د روم تبعه يا د لاتيني نژاد څخه دی فرق درلود ، بنا پردې رومي اتباع د غير رومي اتباعو په نسبت د زياتو حقوقو او امتيازاتو څخه برخمن وو .

۳- د شخص فاميلي وضعيت : د روم په حقوقو کې د شخص وضعيت لدې رويه چې پلار او د کورنۍ سرپرست دی او يا زوی او د بل د سرپرستۍ لاندې قرار لري توپير درلود .

علاوه له دې درې ډوله وضعيت څخه په پخوا وختونو کې د شخص وضعيت د ټولنيزو طبقاتو له نظره هم مورد بحث وو او په نتيجه کې د هغوی حقوقي وضعيت لدې جهته چې، له کومې ټولنيزې طبقې څخه وو توپير درلود ، لکه چې په فرانسه

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د رنسانس له دورې څخه مخکې افراد د دوی په دریو طبقو ویشل شوي وو : روحانیون ، نجبا او عوام وګړي، چې د دوی حقوقو او امتیازاتو د هغوی د ټولنیز موقف له نظره فرق کولو.

نن ورځ د شخص وضعیت د حریت او غلامۍ له مخې مطرح نه دی، ځکه د ټول خلک له حقوقي نظره آزاد دي، مګر په ننیو حقوقو کې د اشخاصو د سیاسي وضعیت مورد بحث دی، د شخص وضعیت لدې جهته چې د خپل هیواد تبعه یا بهرنۍ دی دی توپیر کوي، ځکه د ځینو هیوادونو په قوانینو کې ځینې حقوق شتون لري، چې بهرنیان د هغه څخه محروم دي. لکه د انتخابیدلو او انتخابولو حق .

د اشخاصو وضعیت د طبقاتو له مخې، چې پخوا یې شتون درلود نن ورځ شتون نه لري، ځکه نن ورځ اصولاً ټول ټولنیز طبقات د حقوقي نظره د مساوي او برابرو حقوقو لرونکي دي. د اساسي قانون د ۲۲ مادې له مخې ((د افغانستان د اتباعو تر منځ هر راز تبعیض او امتیاز منع دی ، د افغانستان اتباع ښځې او نارینه د قانون په وړاندې مساوي حقوق او وجایب لري)) سربیره پردې د افغانستان قوانینو د بهرنیو اشخاصو لپاره خاص حقوقي وضعیت پیشبیني کړیدی ، چې کولای شو هغه د حقوقي وضعیت په نوم سره یاد کړو. (۱۸:۷۹،۸۰)

څرنګه چې دولتونه اصولاً د خپلو ملي مصالحو پر اساس د خپلو اتباعو لپاره قوانین او مقررات وضع کوي، نو د بهرنیو اتباعو د حقوقي وضعیت په مورد هم ضرور ده چې قوانین او مقررات وضع شي تر څو واضح شي چې بهرنیان په محل اقامت هیواد کې د کومو حقوقو ، مکلفیتونو او قانوني حمایتونو څخه برخمن دي او د کومو مکلفیتونو او وجایبو څخه معاف دي، د بهرنیانو څخه حمایت د یو سلسله نړیوالو عرفي او قراردادي قواعدو تابع ده ، چې پدې دوو اخرو پیړیو کې مخصوصاً د لویو قدرتونو د فشار په واسطه یې زیاته توسعه پیداکړیده . په هر حال نن ورځ د نړۍ ټولو هیوادونو د بهرنیانو لپاره حداقل حقوق په نظر کې نیولي دي اما د دې حقوقو څخه د بهرنیو اشخاصو د برخمن کیدلو او د مکلفیتونو د تحمیل د اندازې په مورد اختلاف شتون لري.(۳ : ۱۷۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو هیوادونو د بهرنیانو لپاره زیات حقوق منلي دي او ځیني هیوادونه د بهرنیانو لپاره هماغه د خپلو داخلي اتباعو په حقوقو او وجایبو باندې قایل دي او بعضې هیوادونو د خارجیانو لپاره نسبتاً کم حقوق پیشبیني کړیدي ، چې عمدتاً دا مسله د هیوادونو په سیاسي ، اقتصادي او ټولنیز طرزتفکر او موقعیت پورې تړاو لري.(۵۵ : ۱۵)

تر اوسه پورې د دولت په روش کې د بهرنیانو په اړه ډول ډول رژیمونه شته چې دریو ډولونو کې یې خلاصه کولی شو:

۱- ځانګړی رژیم :

هغه رژیم دی چې دولت د اتباعو په اړوند له بهرنیانو سره د متفاوتو قواعدو په بنسټ یو ډول رفتار وکړي ، یا په بل عبارت دولت د بهرنیانو لپاره ځانګړي قواعد وضع کوي چې د عامه اتباعو له قواعدو سره توپیر لري ، شوني ده چې ځانګړی رژیم د اتباعو په انډول د بهرنیانو په ګټه وي یا د بهرنیانو په نسبت عامه وګړیو ته لږ امتیازات پکې په نظر کې نیول شوي وي .

۲- ملي رژیم

هغه دی چې دولت له بهرنیانو سره کټ مټ هغه روش او رویه غوره کړي ، کومه یې چې د خپل هیواد له اتباعو سره اختیار کړیده، یعنی د خپلو اتباعو په څیر بهرنیانو ته هم د وضع ضمانت وکړي . خو دا باید په یاد ولرو چې په نړۍ کې هیڅ هیواد ملي مطلق رژیم د بهرنیانو په وړاندې نشته او کیدای هم نشي، چې دا رژیم دې پلی شي، ځکه په هر هیواد کې بهرنیان په ځانګړو سیمو (سیاسی او نظامي) کې نشي کولای او یا دا حق نلري چې ورشي. د بیلګې په توګه بهرنیان نشي کولای چې په دولتي حساسو او لوړو پوستونو کې ځای په ځای شي ، په ټاکنو کې د ګډون حق نه لري او د عسکري چوپړ جوګه هم نشي کیدای.

شوني ده چې په ځینو ځایونو کې عیناً لکه د هغه هیواد د عامه اتباعو په څیر په دوی ورته او یو شان قوانین پلي شي . په استثنایي صورت سره په ځینو هیوادونو کې لکه د منقولو ملکیتونو نیول ، د بانکونو تاسیسول، د الوتکو په شان دارایې ،

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيړۍ ، د اوسپنې ليکې او ديته ورته نور د بهرنيانو لپاره شتون نلري . پدې معنی چې بهرنيان نشي کولای چې دا شيان د دوی په واک کې وي .

۳- د ښو سلوکو رژيم

د بهرنيانو په وړاندې دا رژيم پدې معنی دی ، چې د تړون په بنسټ تاسيس او تثبيتيږي او د تړون دواړه لورې اړ دي چې په ډيره لوړه کچه په کومو حقوقو کې ، چې يو بل ته قايل دي د دريم هيواد اتباعو ته هم جايز او ورته پرې قايل شي. (۱۶ : ۸۷،۸۸)

دوهم مبحث

د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو تاريخي سير

په مختلفو ټولنو کې د بهرنيانو د حقوقي وضعيت يا حقوقو او وجايبو د تحولاتو په مورد د معلوماتو لاسته راوړل د دې موضوع د بهتر او ښه درک لپاره مفيد او ضروري دي، پدې فصل کې اولاً په عمومي ډول د ابتدائي ټولنې څخه نيولي تر عصر حاضر پورې او ثانياً په افغانستان کې د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو تاريخي سير په دوه مبحثونو کې په لاندې ډول مطالعه کوو .

لومړی پراګراف

په نړۍ کې د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو تاريخي سير

لکه څرنګه چې مو مخکې يادونه وکړه پدې مبحث کې په عمومي ډول د بهرنيانو حقوقو او وجايب په ابتدائي ټولنه ، منځنيو پيړيو او عصر حاضر کې په جلا ، جلا ډول د مطالعې لاندې نيسو.

لومړۍ جز - په ابتدائي ټولنو کې د بهرنيانو حقوق او وجايب

د ځينو انسان پيژندونکو د نه چندان اثبات شويو څرکندونو له مخې د انساني تاريخ په لومړنيو مرحلو کې نه د ملتونو په نوم څه موجود وو او نه د دولتونو په نوم، بلکې انسانانو د لويو ډلو او کوچنيو قبايلو په شکل سره ژوند کولو چې دا د ابتدائي ټولنې د عصر په نوم سره ياديږي. يعنی څرنګه چې پدې دوره کې د خلک د طبعيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مقابل کې ډیر بې دفاع وو، نو باید چې په ډله ایز ډول یې ژوند ، کار او د خپلو ځانونو څخه دفاع کړي واى. پدې حالت کې به هر کس او فرد چې د خپلې ډلې څخه بهر تللو بهرنى ګڼل کیده، چې د بهرني لقب په هغه وخت کې د دښمن معادل وو. او په هغه دوره کې د خلکو د یو ځاى والي عمده عامل هم همدغه امر وو، ځکه د خپلې ډلې څخه بهر ژوند د خطر څخه ډک او د یوه فرد د توان او قدرت څخه خارج وو. په ابتدائي ټولنه کې بهرنیان د هیڅ ډول حقوقو څخه برخمن نه وو او د اجتماعي ډلو څخه خارج شوي او شړل شوي دښمنان ګڼل کیدل، بنا پردې په ابتدائي ټولنو کې هغه اشخاص د ټولنیزو او فردي حقوقو څخه برخمن و ، چې د یوې خاصې ډلي په چوکاټ کې بې ژوند کولو. (۱۸ : ۸۱)

الف ـ په پخواني یونان کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د یونان ښاري دولت چې د سیاسي سازمان یو عمده شکل وو، چې د زیاتو واحدونو د ښارونو د مجموعې څخه تشکیل شوى وو، یا د یوه کوچني ښار په شکل وو چې د هغې په چاپیر باندې به معمولاً دیوالونه تاو شوي وو، چې د هغوى ډیرې کمې زراعتي ځمکې یې به یې احاطه کولې(۱۸ : ۸۱) همدارنګه یونانیانو د نړیوالو اړیکو او نړیوالو حقوقو په برخه کې چندان پرمختګ نه درلود، ځکه ځانونه یې د نورو څخه لوړ او بهتر او نور ملتونه یې وحشي او د خپلو ځانونو دښمنان ګڼل.(۱۷: ۱۹)

خو په تدریجي ډول د جنګ او تجارت دوه ګوني عوامل د بهرنیانو د وضعیت د بهبود باعث شول، په پخواني یونان کې دهر ښاري دولت تبع په بل ښاري دولت کې بهرنى ګڼل کیدو او د ښاري دولتونو تر منځ د منعقده تړونونو په اساس د بهرنیانو حقوقو ته ډیره کمه توجه او پاملرنه کیده. د آتن په ښاري دولت کې بهرنیان چې د متیک یانو په نوم سره یادیدل د نفوسو زیاته برخه یې تشکیلوله، چې غالباً په سوداګریزو او صنعتي چارو بوخت وو او د آتن په ښاري دولت کې بهرنیانو ته هیڅ سیاسي او مدني حقوق نه وو ورکړل شوي او د هغوى لپاره یواځې د اقامت او تجارت حقوق په رسمیت پیژندل شوي وو، د کلیستن د حکومت په وخت کې د آتن ښار زیات اوسیدونکي چې بهرنیان وو د ټاکلیو حقوقو لرونکي وپیژندل شول، خو د پریکلسن د حکومت په دوره کې د بهرنیانو په وړاندې د

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخت چلند څخه کار اخیستل کیدلو، پدې دوره کې بهرنیان د محدودو حقوقو څخه برخمن وو، ددې باوجود پدې دوره هغه خلک چې د بهر څخه به آتن ښار ته راتلل او د دوی په خاوره کې به یې هستوګنه کوله، نو ځانونه یې خوشحاله ښودل دغه بهرني اتباع د آتن اتباعو په نسبت د کمو حقوقو څخه برخمن وو. په آتن ښار کې میشت بهرنیان پدې ملزم وو، چې د هغې امتیازاتو او مزایاو په مقابل کې، چې ښاري دولت یې ورکوي باید هماغه مالي او نظامي وجایب هم ترسره کړي چې د آتن ښار اوسیدونکي پرې مکلف وو او ددې تر څنګ باید فوق العاده عوارض یا مالیات هم ورکړي. (۹ : ۱۸۷)

ب - په پخواني روم کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د پخواني روم په حقوقو کې اتباع او ښاریان په دوه برخو اصلي رومیانو او بهرنیانو باندې ویشل شوي وو(۵۴ : ۳۹۹) چې د بهرنیانو سره د سلوک او چلند طرز او روش د غلامانو په څیر وو، چې د شرایطو په تغیر او د روم په حقوقو کې د تحول د ایجاد څخه وروسته د بهرنیانو سره په چلند او رفتار کې هم تغیر رامنځته شو. د نورو هیوادونو د سیمو په لاسته راوړلو سره چې د هغې په اثر یې د بهرنیانو سره اړیکې ایجاد شوي نو ناچاراً یې د بهرنیانو(Perigerin) لپاره یو ډول حقوق د Jus Gentiem یا د ملتونو حقوق چې د Jus Civil حقوقوپه مقابل کې چې د رومیانو خاص حقوق وو وضع شول. د روم په حقوقو کې اساسي تغیر د بهرنیانو د حقوقي روابطو لپاره د ملتونو د حقوقو ایجاد وو، چې نوي رامنځته شوي وو او په تیرو وختونو کې د نورو ملتونو په منځ کې د دا ډول حقوقو نمونو شتون نه درلود. د روم په حقوقو کې Jus Gentiem یا د ملتونو حقوقو ته د رومي دانشمندانو، چې یوناني فلسفې د تاثیر لاندې راغلي وو په سعی او تلاش سره انکشاف ورکړل شو، چې اساس یې طبیعي حقوق دی. پدې ترتیب سره د روم دروازې د بهرنیانو په مخ خلاصې شوي او د رومیانو او نورو ممالکو د خلکو تر منځ اړیکو او روابطو پراختیا وموندله . بنا پردې د لمړي ځل لپاره په روم کې د رومیانو د حقوقو تر څنګ د بهرنیانو حقوق هم د توجه وړ وګرځیدل ، چې دا د بهرنیانود حقوقو د په رسمیت پیژندلو د شروع نقطه ده.(۱۸: ۸۱)

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیسرون رومي حقوقدان د افلاطون او سقراط څخه په پیروۍ سره، چې په طبیعي او فطري حقوقو یې عقیده درلوده ویل چې، د آدم د عقل او فطرت څخه ناشي ثابت قانون همیشه او په هر ځای کې شتون لري او دا د رنګ، ملیت او نژاد پرته د انسانانو لپاره عام حقوق دي او وضعي قوانین هم باید تر هغه ځایه رعایت کړو چې د طبیعي قانون سره موافق وي. په نتیجه کې د ملتونو د حقوقو تر عنوان لاندې د روم حقوقو په اساس د بهرنیانو لپاره ځیني حقوق په نظر کې ونیول شول، چې د هغې اهم حقوق عبارت دي له :

۱- د بهرنیانو لپاره د اخیستلو او خرڅولو او تجارت حق .

۲- د بهرنیانو لپاره قاضي ته د مراجعي حق .

۳- بهرنیانو ته د فامیل مربوط د ځینو حقوقو ورکړه .

په ۲۱۲ میلادي کال کې د روم امپراطور (کارا کلا) د اکثره بهرنیانو لپاره رومي تابعیت او د روم د مدني حقوقو څخه د استفادې اجازه ورکړه او هغه بهرنیانو ته چې په روم کې اوسیدل او د رومي اتباعو په نسبت د کمو حقوقو څخه برخمن وو، هماغه د رومیانو پشان او د هغوی سره مساوي حقوق یې ورکړل. د روم امپراطورۍ په سقوط سره د روم حقوقي نظام هم په عمل کې له منځه ولاړ، پدې ترتیب هغه حقوق چې د روم امپراطورۍ د شګوفائې په دوره کې رامنځته شوي وو د عام عرف په شکل د یوه رهمنا په عنوان د محلي عرفونو ترڅنګ باقي پاتې شول، خو په هر حال د روم حقوق باید د بهرنیانو د حقوقو د تدوین او انکشاف د عطف نقطه وګڼو.(۹ : ۱۸۸)

دوهم جز - په منځنیو پیړیو کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

په منځنیو پیړیو کې اروپا ملوک الطوایفي جوړښت لرلو او فیوډالانو د خپلې سلطې لاندې منطقو کې حکومت کولو، پدې دوره کې سیاسي واحدونه یو د بل څخه جلا وو او د تجارت او سوداګریزو اړیکو لپاره امنیت شتون نه درلود او په زراعت پورې محدود اقتصاد د دې دورې د عمده ځانګړنو څخه دي. پدې دوره حاکم شرایط د دې سبب شول، چې د موجوده سیاسي واحدونو تر منځ روابط بر

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرار نشي او سیاسي او سوداګریز روابط هم په ډیره کمه اندازه وو، له همدې وجهې د بهرنیانو حقوقو ته د پاملرنې عامل او موجب شتون نه درلود. او بهرنیان د منځنیو پیړیو تر اواخرو پورې د لمړنیو یا اولیه انساني حقوقو څخه هم برخمن نه وو .

اما د منځنیو پیړیو په اواخرو کې په اروپا کې وضعیت د مرکزي حکومت په لورې حرکت وکړ او مرکزي حکومتونه تشکیل شول، چې د سیاسي وحدت ایجاد د هیوادونو اقتصادي او حقوقي شرایطو ته تغیر ورکړ او په تدریجي ډول یې د بهرنیانو لپاره ځیني حقوق په نظر کې ونیول، حتی د منځنیو پیړیو په اواخرو کې د بهرنیانو حقوق د توسعې او پراختیا په حالت کې وو، چې په کلي ډول د بهرنیانو سره د چلند او رفتار بهبودي په منځنیو پیړیو کې د سوداګرۍ او تجارت د رشد او انکشاف مهم عامل وو. د ۱۲ پیړۍ څخه وروسته په اروپا کې تجارت او سوداګرۍ رونق پیداکړ او مسافرت او تجارتي معاملات آسان شول، یعني هیوادونو د بهرنیو سوداګرو لپاره ځیني تسهیلات په نظر کې ونیول، چې پدې وخت کې خارجي تجار د زیاتو حقوقو څخه برخمن شوي وو.

د منځنیو پیړیو څخه وروسته او په خاص ډول په ۱۶۴۸ کال کې د وستفالي تړونونو د انعقاد څخه وروسته په اروپا کې هیوادونه رامنځته او ملت مفهوم پیداکړ، یعنی ملي دولتونه رامنځته شول. پدې دوره کې د حقوقو څخه د بهرنیانو استفاده یا د بهرنیانو د حقوقو اساس په نړیوالو تړونونو کې د متقابل روش په شرط سره تحقق وموند. د ۱۷ پیړۍ تجارتي تړونونو په خاص ډول سره د خپلو اتباعو په څیر د ملي چلند مطابق یې د بهرنیانو لپاره هم رفتار معین کړ. په ۱۷۸۹ کال کې د فرانسې د انقلاب په وقوع سره په اروپا کې د انساني ژوند په عرصه کې د بشر حقوق مطرح او د بهرنیانو حقوق د انساني حقوقو د یوه بُعد په عنوان د پاملرنې وړ وګرځیدل او په تدریجي ډول په فرانسه کې او نورو اروپائې هیوادونو کې د بهرنیانو لپاره مدون حقوق په نظر کې ونیول شول. د فرانسې د مدني قانون په تدوین او هم په نړیواله کچه د خصوصي روابطو په تنظیم سره اروپائي هیوادونه د فرانسې د حقوقي نظام تر تاثیر لاندې راغلل او په اروپا کې هر هیواد په شکل د اشکالو د بهرنیانو لپاره حقوق په رسمیت وپیژندل شول. او دغه حقوق په مختلفو

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونو کې یو شان نه وو، پدې دوره کې د هیوادونو له لورې د بهرنیانو د ورود او اقامت او حداقل حقوق په رسمیت وپیژندل شول، چې د هیوادونو د سیاسي، اجتماعي او اقتصادي منافعو په اساس یو له بل څخه متفاوت وو. په ۱۹ پیړۍ کې د نړیوالو عرفي حقوقو په اساس د بهرنیانو لپاره د حداقل حقوقو معیار د دولتونو له لورې وپیژندل شو، چې په تدریجي ډول یې انکشاف وکړ د دې باوجود د حداقل حقوقو میزان چې د ټولو هیوادونو لپاره د منلو وړ وي تر اوسه پورې نه دی تعین شوی.(۱۸: ۸۲،۸۳)

دریم جز - په اوسني عصر کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

شلمه پیړۍ باید د بشر څخه د حمایت پیړۍ په نوم سره یاده شي، د ۲۰ پیړۍ له پیله د بشر حقوقو او انساني ډلو لکه د بهرنیانو او اقلیتونو د حمایت په رابطه زیات شمیر نړیوال سندونه وضع او نافذ شویدي، که څه هم شلمه پیړۍ د دوو نړیوالو جګړو او زیاتو انسانانو د وژنو شاهده وه، ولې بیا هم نشو کولای د هغه اقداماتو څخه سترګې پټې کړو، چې د بشر حقوقو د توسعې او انکشاف لپاره پدې پیړۍ کې ترسره شویدي. په ۲۰ پیړۍ کې فردي بشري حقوقو په نړیواله کچه پرمختګ وکړ او د بهرنیانو د حقوقو په مورد زیات شمیر قواعد وضع شول، د دې قواعدو له جملې څخه کولای شو چې په جنګ کې د غیر نظامي اشخاصو د حمایت مربوط د جینوا د څلورګونو کنوانسیونونو د مقرراتو څخه یادونه وکړو . که څه هم په نړیواله کچه د بهرنیانو حقوق د بین المللي معاهداتو په چوکاټ کې د پاملرنې وړ وګرځیدل، ولې تر اوسه هغې مرتبې ته نه دي رسیدلي چې د هیوادونو په عامه رویه کې مشخص شي، بلکې د داخلي مقنن په اراده پورې تړاو لري او هر هیواد په خپلو موضوعه قوانینو کې د بهرنیانو لپاره حقوق په نظر کې نیولي دي، چې معمولاً د هغه هیواد د اتباعو د حقوقو سره برابر نه وي. په نړیواله کچه د بشر حقوق.

د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې، د مدني اوسیاسي حقوقو نړیوال میثاق، د اقتصادي، ټولنیزو او فرهنګي حقوقو نړیوال میثاق او زیات شمیر نورو د بشرحقوقو نړیوالو کنوانسیونونو او اعلامیو په نړیواله کچه په عام بعد کې د بشر د حقوقو او په خاص بعد کې د بهرنیانو د حقوقو څخه په نړیواله کچه حمایت کړیدی.

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثال په ډول د اروپا د بشر حقوقو کنوانسیون د ۴ پروتوکول ۴ مادې او د ۷ پروتوکول ۱ مادې ته اشاره کولای شو ، چې له دلیل پرته د بهرنیانو اخراج ممنوع ګرځوي.(۹ : ۸۳،۸۴)

دوهم پراګراف

په افغانستان کې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر

د دې لپاره چې په افغانستان کې بهرنیو اشخاصو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر مطالعه کړو، نو لازمه ده چې د تاریخي له لحاظه د دوی دورې سره تفکیک کړو. لکه څرنګه چې پوهیږو شرقیان او بالخصوص افغانان د امریکایانو او اروپایانو پر خلاف په مهمانوازی او د بهرنیانو سره په نیکه رویه باندې زیات مشهور دي، چې لدې جهته د بهرنیانو سره د افغانانو نیک چلند د دې ایجاب کوي چې دغه وضعیت یعنی د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر په ډیرو پخوا زمانو یعنی د اسلام څخه مخکې، افغانستان ته د اسلام د راتګ په وخت کې او د افغانستان په مدونو حقوقو په مفصل ډول مطالعه کړو، چې د موضوع د ډیر اوږدوالي د مخنیوي پخاطر پدې پراګراف کې یوائې د افغانستان په مدونو حقوقو کې د بهرنیانو په حقوقو او وجایبو باندې بسنه کوو. دا چې په افغانستان کې د مدونو حقوقو دوره چې د ۱۳۰۱ هجري شمسي کال څخه پیل او تر نن ورځې پورې دوام لري، په افغانستان کې مختلف حکومتونه او د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد متعدد قوانین رامنځته شویدي چې په د هر یو څخه یې په لنډ ډول یادونه کوو.

لومړۍ جز ـ د امان الله خان د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب

د تاریخي له لحاظه په افغانستان کې د قوانینو تدوین درست په هغه وخت کې پیل شو ، چې په ګاونډیو هیوادونو یعنې ایران او ترکیې هیوادونو په قانون باندې د متکي نظامونو د ایجاد او د خپلو هیوادونو د مترقي کولو لپاره سعی او کوشش کولو . امان الله خان هم نوموړیو او نورو هیوادونو ته سفرونه وکړل، نو ویې غوښتل چې هماغه په ایران کې د رضا شاه او په ترکیه کې د مصطفی کمال آتاترک په څیر د قوانینو په تصویب او د مرکزي حکومت په تقویت سره یو مترقي افغانستان رامنځته کړي. بنا پردې په افغانستان کې د لمړي ځل لپاره د قانون

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړونې دوره د ۱۳۰۱ کال په اوایلو کې پیل شوه، په افغانستان کې لومړنۍ اساسي قانون د امان الله خان د حکومت پر مهال د افغانستان د عالیه دولت د اساسي نظامنامې په نوم سره د ۱۳۰۱کال د حوت میاشتې په ۱۰ نیټه وضع او نافذ شو، چې پدې نظامنامه کې عمدتاً (۲، ۱۱، ۱۴ او ۱۵) مواد د بهرنیانو په حقوقو او وجایبو پورې تړاو لري، لکه څه ډول چې په دوهمه ماده کې د نورو ادیانو د پیروانو د آزادۍ په مورد دا ډول لیکلي دي ((د افغانستان دین د اسلام مقدس دین دی او رسمي او عمومي مذهب یې پاک حنفی مذهب دی. د نورو ادیانو اهل، غیر له اسلامه په افغانستان کې شته لکه هندوان او یهودیان تر ساتنې لاندې نیول کیږي، په شرط د ورکولو د جزیه او لرلو د ممیزه نښې که آرامی او لازمي احتراماتو ته د افغنستان خلل وارد نکړي)) د نظامنامې ۱۱ ماده داخلي او خارجي مطبوعاتو ته ځانګړي شویده، چې د هغې په اساس دولت د خارجي مطبوعاتو په مورد یو سلسله محدودیتونه وضع کولای شول لکه چې ۱۱ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((چاپي پاڼې او اخبارونه د افغانستان دننه له خپلې نظامنامې سره سم ازاد دي. د اخبارونو نشر یواځې د حکومت او د افغاني اتباعو د حقوقو څخه دي. د خارجي چاپي پاڼو په باب د افغانستان حکومت ځیني قیدونه او شرطونه ایښودلای شي)) همدارنګه ۱۴ او ۱۵ مادې د خصوصي مکتبونو د ایجاد او د بهرنیانو د تدریس په مورد دا ډول صراحت درلود: کار د تدریس او سبق ورکولو، بالکل آزاد او خلاص دی، چې د عمومي معارف له نصاب سره سم هر یو له افغاني اتباعو څخه په عمومي او خصوصي ډول درس ویلای شي. مګر بهرني وګړي د افغانستان په داخل کې د مکتب د خلاصولو اجازه نلري، غیر له هغه ځینو چې د تعلیم نوکران شوي وي(۱۴ ماده). او ټول مکتبونه د افغانستان حکومت تر نظارت او تفتیش لاندې دي، حکومت د افغانستان ملت د ټولو اوسیدونکو او قومونو لپاره د یو شان او مساوي علمي تربیت لپاره په ټولو سببونو او تدبیرونو غور او کوشش کوي. مګر هغه تعلیمي قاعدې ته هیڅ خلل نه واردوي، چې په اعتقادي، اهل ذمه او امان غوښتونکو په چارو پورې مربوط وي(۱۵ ماده)

د یادونې وړ ده چې پدې دوره کې د پورته ذکر شوي نظامنامې څخه علاوه یو بل قانون د مهاجرینو د نظامنامې په نوم د ۱۳۰۵کال د عقرب میاشتې په ۱۳ نیټه نافذ شو ، چې دهغې د ۲ مادې مطابق مهاجرین په دریو برخو ویشل شوي وو، لمړۍ

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقه هغه کسان وو چې د خپل متبوع دولت په اجازه د افغانستان خاورې ته داخل او افغاني تابعیت یې کسب کړی وي، دوهمه طبقه هغه کسان وو چې د سوداګرۍ او تجارت په مقصد یې افغانستان ته مهاجرت کړی وو او د افغانستان تابعیت یې ترلاسه کړی وو او دریمه طبقه هغه کسان وو چې د تجارت په مقصد افغانستان ته راغلي وو خو د افغانستان تابعیت یې نه وو تر لاسه کړی. د دې دریو واړو طبقو تر منځ عمده توپیر دا وو، چې لمړنۍ دوه ذکر شوي طبقې اشخاص د تابعیت د کسب کولو څخه وروسته د افغانستان د اتباعو د ټولو حقوقو څخه برخمن کیدل او د دریمې طبقې اشخاصو سره یې د نړیوالو حقوقو د اصولو مطابق چلند کیدو (د مهاجرینو د نظامنامې د ۲، ۳، ۴ او ۶ مادو څخه په استفاده)

د امان الله خان په وخت کې مهاجرین د مهاجرینو د نظامنامې په اساس د ځینو حقوقو څخه برخمن وو، چې دا حقوق عبارت وو له : د مذهبي مراسمو اجرا، د سوداګرۍ حق، د مسکن د لرلو حق، د طب داکتر ته مراجعې حق، د مشورې لپاره د غونډو حق په مهاجرینو پورې د مربوطو مسایلو حل کول او حاکم ته دهغې تقدیمول، د عسکري خدمت څخه معافیت او د مهاجرت څخه وروسته د شپږو کالونو لپاره د مالیاتو ورکړه.(۱۴-۱۰۳)

دوهم جز - د نادرخان د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب

د ۱۳۰۹ کال د عقرب میاشتې په ۸ نیټه د نادر خان حکومت له لورې د ۱۳۰۱ اساسي نظامنامه په ملغی کیدو او د افغانستان اساسي اصولو په وضع او انفاذ سره د بهرنیانو حقوقو او وجاییبو هم انکشاف وکړاو د هغوی د وضعیت د بهبود لپاره درې عمده اصولنامې وضع او نافذې شوي. د ۱۳۳۰ کال د جدي په میاشت کې په افغانستان کې د بهرنیو وګړو د اقامت او مسافرت اصولنامه او دهغې ضمایم، د ۱۳۳۳ کال د زمرې د میاشتې په ۵ نیټه د خارجي سرمایه ګذارۍ اصولنامه او د خارجي اتباعو د استخدام اصولنامه او د هغې ضمایم چې لمړۍ یې په افغانستان کې د بهرنیو اشخاصو په اقامت او مسافرت، دوهمه ضمیمه یې په افغانستان کې د بهرنیو حقیقي او حکمي اشخاصو د پانګونې او دریمه ضمیمه یې په افغانستان کې د بهرنیو حقیقي اشخاصو د استخدام په مورد وضع او نافذ شول .(۱۸: ۱۰۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳۰۹ کال د افغانستان اساسي اصولو (۱، ۲۳، ۴۸ ، ۱۰۸ او د ۲ اصل لمړۍ نمبر ضمیمه) مواد(اصول) د بهرنیانو په حقوقو او وجایبو پورې ارتباط درلود. لکه څه ډول چې لمړۍ اصل یې د نورو ادیانو پیروان چې په افغانستان کې اقامت ولري اجازه ورکوي، چې خپل دیني مراسم د خپلو اصولو او دستورونو مطابق ترسره کړي یعني دین د افغانستان پاک دین د اسلام او رسمي او عمومي مذهب یې پاک حنفی دی، باید چې د افغانستان پادشاه په همدې مذهب وي، اهل د نورو دینو چې غیر له اسلامه په افغانستان کې شته دي لکه هندوان او یهودیان که چیرې عمومي آرامی او لازمي احتراماتو ته خلل او ویجاړ ونه رسوي هم تر ساتنې لاندې نیول کیږي(**۱اصل**) په همدې ترتیب سره ۲۱ او ۲۸ مادې هماغه د نظامنامې پشان د بهرنیانو له لورې تدریس او د مطبوعاتو د نشر موضوع ته ځانګړي شویدي او خارجیان ته یې د یو سلسله شرایطو لاندې د مکتبونو د لرلو او تدریس د کولو اجازه ورکړل شوي وه . ۱۰۸ مادې په اساس په مسلحو ځواکونو کې خارجي اتباع د خدمت ترسره کولو څخه محروم شوي وو، البته پدې مورد د معلمې او داکترۍ دندې د ترسره کولو استثنا پدې ماده کې دا ډول بیان شویده ((د خارجه رعیتو په قطار د لښکر کښې بیله صنف حربي داکتري او معملي نه قبلیږي))

بنا پردې لکه څه ډول چې لیدل کیږي د ۱۳۰۹ کال اساسي اصولو له مخې په هماغه وخت کې د بهرنیانو لپاره یو سلسله حقوقو او آزادیګانې په رسمیت پیژندلې وې، چې د هغې په موجب بهرنیانو کولای شول چې د دې حقوقو څخه د هیواد د نافذه قوانینو په حدودو کې استفاده وکړي.(۱۸- ۱۶۳)

دریم جز ـ د ظاهر شاه د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب

د ظاهر شاه د حکومت په اخرو کالونو کې د ۱۳۰۹ کال اساسي اصول لغوه او د هغې په عوض په ۱۳۴۳ کال د میزان میاشتې په ۹ نیټه د افغانستان دریم اساسي قانون وضع او نافذ شو، چې د هغې (۲، ۲۹ ، ۳۴ او ۳۸) مادې په افغانستان کې د بهرنیانو حقوقو او وجایبو ته ځانګړي شوي وې. په ۲ ماده کې یې د نورو دینونو د پیروانو د مذهبي مراسمو آزادي تضمین شویده ((د افغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی. دیني شعایر د دولت له خوا د حنفی مذهب د حکمونو سره سم

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای کیږي. د ملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې دننه چې چال چلند او عامې هوساینې په باب قوانین یې ښیئ آزاد دي، چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي)). او د (۲)۲۹ له مخې بهرنیان په افغانستان کې د عقاري ملکیتونو د درلودلو څخه محروم شوي وو ((...... باندیني دولتونه او اتباع په افغانستان کې د عقاري مالونو د ملکیت حق نلري. د بهرنو ملکونو په سیاسي نمایندګیو باندې د بالمثل چال چلند په اساس او په هغو بین المللي موسسو باندې چې افغانستان پکې غړیتوب لري د حکومت په خوښه عقاري مالونه پلورل کیدای شي)). په ۳۴ ماده کې خارجي اتباعو ته د خصوصي مکتبونو د تاسیس اجازه ورکړل شوي وه، چې د هغې په موجب یواځې بهرنیانو د هغې څخه د استفادي حق درلود ((تعلیم د افغانستان د ټولو وګړو حق دی او د افغانستان د دولت او اتباعو له خوا وړیا برابریږي. پدې برخه کې د دولت هدف یوې داسې مرحلې ته رسیدل دي، چې د افغانستان د ټولو وګړو دپاره پکښې د قانون د حکمونو دسره سم د ښونې او روزنې مناسبې آسانتیاوې راغونډې شي. دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د پوهنې د متوازن تعمیم لپاره موثر پروګرام وضع او تطبیق کړي. د ښوونې او روزنې لارښودنه او څارنه د دولت وظیفه ده. لومړنۍ ښودنې د ټولو ماشومانو دپاره په هغو ځایونو کې چې وسیلې یې د دولت له خوا برابرې شوي وي حتمي دي. د لوړ او عمومي تعلیم د موسسو جوړول او چلول یوازې د دولت حق او وظیفه ده. د دې نه ور اخوا د افغانستان اتباع حق لري چې اختصاصي یا د لیک لوست د ښودو دپاره ښونځي جوړ کړي. د داسې ښونځیو د جوړونې شرطونه، تعلیمي نصاب او پکښې د زده کړې شرایط د قانون له پلوه ښودل کیږي. حکومت کولی شي چې د قانون د حکمونو سره سم خارجي کسانو ته د خصوصي ښوونځیو د جوړولو اجازه ورکړي. د داسې ښوونځیو نه یواځې خارجي کسان فایده اخستی شي)). د ۳۸ مادې په اساس د بهرنیانو له لورې د مالیاتو ورکړه د هغوی د وجایبو څخه ګڼل شوي وه ((هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي. هیڅ قسم مالیه او محصول بې د قانون له حکمه نه شي ټړل کیدی. د مالیې او محصول اندازه او د ورکولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودل کیږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلیږي)). او د ۳۱ مادې په اساس بهرنیانو په افغانستان کې د مطبعو د تاسیس حق نه درلود. لکه څه ډول چې لیدل کیږي د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون د نظامنامې او اساسي اصولو په نسبت

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديموکراتيک وو، خو د دوی په نسبت يې کم مواد د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو لپاره ځانګړي کړي وو.(۱۷- ۳۵) خو دا نقطه د يادولو وړ ده، چې د ظاهر شاه د حکومت پر مهال د دې اساسي قانون تر څنګ يو سلسله نور قوانين هم د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو په برخه کې وضع او نافذ شول لکه په افغانستان کې د خارجي اتباعو د اقامت او مسافرت اصولنامه تعديل او د هغې تعديل د ۵/۴/۱۳۴۴ نيټې او په ۲۹ نمبر رسمي جريده کې نشر شول، پردې برسيره په افغانستان کې د سوداګر د جوازنامې او د خصوصي موسساتو مقررات وضع او د ۲۹/۸/۱۳۴۴ نيټې په ۴۰ نمبر رسمي جريده کې خپاره شول. همدارنګه د داخلي او خارجي سرمايه ګذاری اصولنامه هم د ۱/۱۲/۱۳۴۵ نيټې په ۷۲ نمبر رسمي جريده کې د داخلي او خارجي سرمايه ګذارۍ په قانون باندې تبديل شو.(۱۸: ۱۰۴)

څلورم جز - د داؤد خان د حکومت پر مهال د بهرنيانو حقوق او وجايب

د داودخان د حکومت پر مهال د بهرنيانو په حقوقي وضعيت کې عميق تحول رامنځته شو، پدې دوره کې د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون چې د ظاهر شاه د حکومت پر مهال وضع او نافذ شوی وو لغوه او په عوض يې د افغانستان څلورم اساسي قانون د ۱۳۵۵ کال د حوت مياشتې په ۵ نيټه د افغانستان جموريت اساسي قانون په نوم وضع او نافذ شو، چې (۲۲ ، ۳۸ او ۴۴) مادې يې د خارجيانو په حقوقو او وجايبو پورې مربوط وې. د ۲۲ مادې په اساس يې د نورو اديانو پيروانو ته د مذهبي مراسمو د اجرا آزادي ورکړل شوي وه ((د افغانستان دين د اسلام مقدس دين دی. د ملت هغه کسان چه نه مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې دننه چه د آدابو او عامې هوساينې په هکله يې قوانين ټاکلی آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي)) د ۳۸ مادې په اساس يې بهرنيان د مطبوعاتو د نشر او د مطبعو د تاسيس څخه محروم کړي وو ((د فکر او بيان آزادی د بلوسی نه په امن ده. هر افغان حق لري چه د قانون د حکمونو سره سم په وينا، ليکنه، تصوير او يا داسې نورو وسيلو سره خپل فکر څرګند کړي. د چاپخانو د تاسيس او د مطبوعاتو د خپرولو اجازه او امتياز د قانون د حکمونو سره سم يوازې د افغانستان اتباعو ته ورکول کيږي......)) او د ۴۴ مادې له مخې ماليات د بهرنيانو د وجايبو څخه ګڼل کيدل ((هر افغان مکلف دی چه دولت ته ماليه او محصول ورکړي. هيڅ راز ماليه او محصول بې د قانون له حکمه نشي ټړل کيدای. ماليې او محصول اندازه او د

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو د ورکولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودلی کیږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلیږي))

څه ډول چې لیدل کیږي د ۱۳۵۵ کال اساسي قانون د بهرنیانو د حقوقو څخه په مفصل ډول ذکر نه دی کړی او یواځې څو کلي موارد کولای شو ترې استخراج کړو، چې بهرنیان د هغې څخه محروم دي. بنا پردې د ۱۳۵۵ کال اساسي قانون نسبت پخوانیو قوانینو ته د بهرنیانو حقوقو او وجایبو ته کمه توجه کړې وه.(۵۵: ۳۶) د یادونې وړده، چې پدې دوره کې د افغانستان لومړنی مدني قانون په څلورو جلدونو او ۲۴۱۶ مادو کې وضع او نافذ شو، چې په خصوصي مسایلو برسیره د اقامتګاه او د قوانینو د تعارض په مورد د معینو احکامو لرونکی دی او تر اوسه پورې نافذ دی، چې په دوهم فصل کې به ورڅخه په مفصل ډول یادونه وشي.

پنځم جز - د دیموکراتیک ګوند د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب

پدې دوره کې د ۱۳۵۵ کال اساسي قانون لغوه او په عوض یې د افغانستان پنځم اساسي قانون د ۲۵/۱/۱۳۵۹ نیټه د ببرک کارمل د حکومت پر مهال د افغانستان جموریت دیموکراتیکو اصولو په نوم سره وضع او نافذ شو .چې په ۲۹ ماده کې یې د نورو ادیانو د مذهبي مراسمو د اجرا آزادي تضمین شوي وه ، چې وروسته دغه اساسي قانون په ۹/۹/۱۳۶۶ نیټه د داکتر نجیب الله د حکومت پر مهال ملغی او په عوض یې د افغانستان شپږم اساسي قانون د افغانستان جمهوریت اساسي قانون تر عنوان لاندې د ۱۳۶۶ کال د لوئې جرګې له لورې تصویب او نافذ شو.

د دغه اساسي قانون په ۲۷ ماده کې د لمړي ځل لپاره د خارجي پانګونې څخه یادونه وشوه او بهرنیو پانګوالو ته اجازه ورکړل شوي وه، چې په افغانستان کې سرمایه ګذاري وکړي ((دولت د ملي اقتصاد د ودې په مقصد د افغانستان په جمهوریت کې بهرنی پانګې اچونې ته اجازه ورکوي او د قانون سره سم یې تنظیموي)) پدې اساسي قانون کې د ۱۳۵۹ کال د دیموکراتیکو اصولو برعکس بهرنیو اتباعو ته د مکتبونو د تاسیس حق ورکړل شوی وو، چې په هغه کې یواځې بهرنیانو کولای شول چې درس ووایې، لکه چې پدې مورد د نوموړی قانون ۵۶ ماده دا ډول صراحت لري ((د افغانستان د جمهوریت اتباع د وړیا زده کړې حق لري. دولت د بیسوادی له منځه وړلو، په مورنی ژبې د زده کړې، د متوازنې

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونې او روزنې د تعمیم، د اجباري لومړنیو زده کړو تامین، د تخنیکي، حرفوي او مسلکي عمومي زده کړو د تدریجي پراختیا او د ملي کادرونو د روزنې دپاره د لوړو زده کړو د سیستم د ودې په مقصد لازم تدبیرونه نیسي. د افغانستان په جمهوریت کې بهرنیو اشخاصو ته د ښوونځیو د جوړولو اجازه د قانون سره سمه ورکول کیدای شي، له دغو ښوونځیو څخه یوازې بهرنی اشخاص استفاده کولای شي)). او د ۱۳۶۶ کال اساسي قانون یوه بله ځانګړنه په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو او بې تابعیته اشخاصو حقوق وو، لکه چې پدې مورد د دغه قانون ۳۷ ماده دا ډول صراحت لري ((د افغانستان جمهوریت په هیواد کې د میشتو بهرنیو اتباعو او بې تابعیته اشخاصو حقوق او آزادی د قانون سره سم تضمینوي. هغوی مکلف دي چې د افغانستان جمهوریت اساسي قانون او قوانین رعایت کړي)).

چې وروسته د ۱۳۶۶کال اساسي قانون هم د وخت د شرایطو او تغیراتو په اساس د داکتر نجیب الله د حکومت پر مهال د ۱۳۶۹ کال د جوزا میاشتې په ۸ نیټه د افغانستان اسلامي جمهوریت اساسي قانون په نوم تعدیل شو، چې دا قانون په مراتبو سره د ۱۳۶۶ کال د اساسي قانون څخه دیموکراتیک وو. د دې قانون په لومړۍ ماده کې د لومړي ځل لپاره د افغانستان د مدونو حقوقو په دوره کې د اسلامي دولت د کلیمې څخه یادونه شوي وه، یعنی لومړۍ ماده یې پدې مورد دا ډول صراحت درلود((د افغانستان جمهوریت خپلواک، واحد او نه تجزیه کیدونکی او اسلامي دولت دی او پر خپل ټول قلمرو باندې د حاکمیت لرونکی دی........)) همدارنګه د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد یې هم مواد ځانګړي کړي وو.

د ۲۰ مادې له مخې د لمړي ځل لپاره بهرینانو ته د بانکونو او د بیمې د موسسو د ایجاد حق ورکړل شوی وو لکه ۲۰ ماده پدې مورد داډول صراحت لري ((........د افغانستان په جمهوریت کې د بهرنیو بانکونو او د بیمې د موسساتو د نماینده ګیو فعالیت د قانون سره سم مجاز دي)). او د ۲۷ مادې له مخې د خارجي سرمایه ګذاری تشویق او رشد څخه دا ډول حمایت کوي ((دولت د ملی اقتصاد د ودې په مقصد د افغانستان په جمهوریت کې د قانون سره سم بهرنی پانګه اچونه هڅوي)). او د ۲۸ مادې په اساس د نورو قوانینو په شان بهرني اتباع په افغانستان کې د عقاري ملکیتونو د لرلو د حق څخه محروموي ((د افغانستان په جمهوریت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرني اشخاص د عقارى ملکيت حق نه لري. پر سياسي نماينده ګيو او بهرنيو دولتونو باندې د عقار پلورل د بالمثل چلند پر اساس او پر هغو بين المللى موسسو باندې چې د افغانستان جمهوريت د هغو غړی وي، د حکومت له موافقې وروسته مجاز دی)). او ۳۷ ماده د بهرنيانو حقوقو او ازاديو ته ځانګړي شويده ((د افغانستان جمهوريت په هيواد کې د ميشتو بهرنيو اتباعو او بې تابعيته اشخاصو حقوق او آزادی د قانون سره سم تضمينوي. هغوی مکلف دي چې د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون او قوانين رعايت کړي)). همدرانګه ۵۶ او ۶۲ مادې يې په ترتيب سره د خصوصي سکتور له لورې د تعليمي او تحصيلي موسساتو د ايجاد حق او د بهرنيو اتباعو له لورې د ماليانو د ورکړې مکلفيت او وجيبې ته ځانګړي شويدي، چې نوموړي مادې پدې مورد دا ډول صراحت لري. د افغانستان د جمهوريت اتباع په وړيا توګه د زده کړې حق لري. دولت د بيسوادی له منځه وړلو، د متوازنې ښوونې او روزنې د تعميم، په مورنۍ ژبه د زده کړې، د اجباري لومړنيو زده کړو د تامين، د تخنيکي، حرفوي او مسلکي عمومي زده کړو د تدريجي پراختيا او د ملي کادرونو د روزنې دپاره د لوړو زده کړو د سيستم د ودې په مقصد لازم تدبيرونه نيسي. د افغانستان په جمهوريت کې د خصوصي سکتور او بهرنيو اشخاصو له خوا د تعليمي او تحصيلي موسسو جوړول د قانون سره مجاز دي(۵۶ ماده) او د افغانستان جمهوريت اتباع او بهرني وګړي مکلف دي چې دولت ته د قانون سره سم ماليه او محصول ورکړي(۶۲ ماده).

شپږم جز ـ د مجاهدينو د حکومت پر مهال د بهرنيانو حقوق او وجايب

د مجاهدينو د حکومت پر مهال د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو په ساحه کې د قوانينو تدوين او ايجاد د رکود سره مخامخ شو. پدې دوره کې يوائې د داخلي او خارجي سرمايه ګذاری د قانون په رابطه د دولت د ريس له لورې د ۱۰/۲/۱۳۷۴ نيټې د ۲۶ نمبر فرمان په ۱۶/۲/۱۳۷۴ نيته په ۷۷۴ نمبر رسمي جريده کې نشر او نافذ شويدی.

اووم جز ـ د طالبانو د حکومت پر مهال د بهرنيانو حقوق او وجايب

د طالبانو د حکومت پر مهال د پخوانيو دورو اکثرا قوانين لغوه شول ، د خارجي اتباعو د اقامت او مسافرت قانون چې د ۱۵/۴/۱۳۶۲ نيټې د ۶۳۳ نمبر رسمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جریده کې نشر او نافذ شوی وو لغوه او په عوض یې په افغانستان اسلامي امارت کې د بهرنیانو د اقامت او مسافرت قانون په ۲۶/۳/۱۴۲۱ نیټه په ۷۹۲ نمبر رسمي جریده کې خپور او نافذ شو. همدارنګه پدې دوره کې د غایب، مفقود، مرتد او ذمي د شتمنیو او اموالو د ساتنې د ډول مقرره د افغانستان اسلامي امارت د مقام له لورې د ۲۲/۳/۱۴۲۱ نیټې د ۱۹ ګڼه فرمان په اساس د ۸/۲/۱۴۲۲ نیټې په ۷۹۷ نمبر رسمي جریده کې نشر شوه. په همدې ډول د افغانستان اسلامي دولت د داخلي او خارجې پانګونې قانون چې د ۱۶/۲/۱۳۷۴ نیټې په ۷۷۴ نمبر رسمي جریده کې خپور شوی وو لغوه او په عوض یې د افغانستان اسلامي امارت د داخلي او خارجي سرمایه ګذاری قانون وضع او د ۸/۲/۱۴۲۲ نیټې په ۷۹۷ نمبر رسمي جریده کې خپور شو.

دریم مبحث

د بهرنیانو ډولونه

پدې مبحث کې به د بهرنیانو ډولونه د اسلام د حقوقي سیستم او د معاصرو حقوقو له نظره په جلا ، جلا ډول د مطالعې لاندې ونیسو .

لومړی پراګراف - د معاصرو حقوقو له نظره د بهرنیانو ډولونه

په کلي ډول کولای شو بهرنیان په دوه برخو : حقیقي او حکمي بهرنیواشخاصو باندې وویشو(۱۸: ۸۴) چې حقیقي اشخاص په خپل وار سره په مختلفو ډولو ویشل کیږي چې: د کډوالو، پناه اخیستونکو، محصلانو، سوداګرو، خبریالانو، عکاسانو او د مطبوعاتو کارکوونکو، کارګرو او هغه بهرنیانوڅخه عبارت دي، چې د یوه ټاکلي شغل او کار څخه پرته په یوه هیواد کې مقیم وي.

د یادونې وړ ده چې دا هغه بهرنیان دي چې په محل اقامت هیواد کې د دولتي طرف لرونکي نه دي (د خپل متبوع هیواد د دولتي وظیفې لرونکي نه دي) د بهرنیانو پدې نوع سربیره یوه ډله نورو افرادو ته هم چې په میزبان دولت کې د دولتي طرف لرونکي وي او د یوه ټاکلي (متبوع) هیواد په نماینده ګی په محل اقامت هیواد کې د دولت د رسمي دندو په سرته رسولو مصروف وي چې عمدتاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفیران، قونسلان او نورو سیاسي او دیپلوماتیک کارکوونکي په برکې نیسي. (۵۵: ۱۵)

پورته تقسیماتو ته په توجه سره د دوهمې نوعې بهرنیانو(سیاسي کارکوونکو) حقوقي وضعیت د دې تحقیق مورد بحث موضوع نده (که څه هم د هغې څخه به په مختصره توګه یادونه وشي) بلکې د دې تحقیق د بحث وړ موضوعات د هغه بهرنیانو په حقوقي وضعیت باندې تمرکز کوي چې په محل اقامت هیواد کې د متبوع هیواد په نماینده ګی دنده نه ترسره کوي.

د هغه بهرنیانو د ښه درک او پیژندلو لپاره چې په محل اقامت یا میزبان هیواد کې د متبوع هیواد په نماینده ګی دنده نه ترسره کوي ، لازمه ده چې د هغې انواع او ډولونه وپیژنو تر څو د هغې په ترڅ کې د هغې ترمنځ توپیرونه ولیدلای شو او هم معلومات تر لاسه کړو چې دا نوع بهرنیان د کوم ډول حقوقو څخه برخمن او کوم مکلفیتونه په غاړه لري او بالاخره په میزبان هیواد کې د کومو حقوقي حمایتونو څخه برخمن دی . څه ډول چې مخکې وویل شول ، چې دا ډول بهرنیان عمدتاً په لاندې کتګوریو باندې ویشل کیږي :

لومړی جز - عادي بهرنیان

هغه بهرنیان چې په عمومي ډول په هیوادونو کې ژوند کوي او یا دغه هیوادونو ته سفر کوي عادي بهرنیان ګڼل کیږي، د دغه ډول بهرنیانو حقوق او وجایب معمولاً د هیوادنو په داخلي قوانینو کې تصریح شوي وي، عادي بهرنیان په خپل وار سره په دوه برخو ویشل کیږي :

الف - مقیم بهرنیان

مقیم بهرنیان هغه اشخاص دي ، چې په موقت یا دایمي ډول په هغه هیواد کې سکونت او هستوګنه ولري چې په هغه ځای کې په کار یا نورو ټولنیزو فعالیتونو باندې بوخت وي . د بهرنیانو د اقامت په مورد که څه هم اصل د بهرني شخص د اقامت په آزادی باندې استوار دی، ولې بیاهم هیوادونه د خپلو سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او نورو مصالحو په اساس یو سلسله شرایط وضع کوي. په یوه هیواد کې د اقامت لپاره معمولاً باید د ذیصلاح مقاماتو له لورې ویزه ورکړل شي او په هغه

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د شخص د اقامت محل او موده مشخص شي، په همدې دليل مقيم بهرنيان د دايمي او موقتي ويزې په درلودلو سره کولای شي په محل اقامت هيواد کې ژوند تير کړي، بنا پردې بهرنيان د دايمي او موقتي اقامت له نظره په دوه ډوله دي :

۱ـ دايمي اقامت[2]

په عمومي ډول په مختلفو هيوادونو کې هغه بهرنـي اشخاص چې د اقامت لپاره د شرايطو لرونکي وي د دايمي اقامت ويزه ورکوي ، د يادونې وړه ده چې د دايمي اقامت ويزه په خاصو شرايطو سره بهرنيانو ته ورکول کيږي ، قبلوونکی (ويزه ورکوونکی) دولت معمولاً د دا ډول افرادو په منلو کې د خپل هيواد مصلحت ګوري ، په عمومي ډول عالمانو ، پوهانو او متخصصينو ته چې کولای شي خپل هيواد ته د خدمت مصدر شي د دايمي اقامت اجازه ورکول کيږي ، چې په متداوم شکل د دايمي اقامت ويزه په هر کال کې يو ځل تمديد کيږي.(۹ : ۱۹۹)

۲ـ موقتي اقامت[3]

موقتي اقامت په هغه مواردو کې رامنځته کيږي، چې يو بهرنی تبع د سياحت، تسهيلاتو او آرامۍ او يا بل هر موقت امر لپاره هغه هيواد ته راغلي وي او د دايمي اقامت قصد ونلري، البته دا حق هم د خاصو حقوقو په رعايت پورې مشروط دی ، چې په هر هيواد کې د ملي مصالحو په اساس په نظر کې نيول کيږي.(۹ : ۲۰۰)

دوهم جز ـ کډوال (مهاجر)[4]

مهاجر يا کډوال په لغت کې د هجرت کوونکي ، يا هغه شخص په معنی دی، چې د خپل ښار او وطن څخه بل ښار يا وطن ته لاړ شي او هلته سکونت اختيار کړي(۵۲ : ۱۱۳۶) يا هغه څوک چې د دايمي اقامت په منظور د خپل هيواد څخه بل هيواد ته سفر کوي مهاجر بلل کيږي. (۶ : ۲۳۴۱) او په اصطلاح کې کډوال يا مهاجر بهرنيان هغه اشخاص دي ، چې په داوطلبانه ډول خپل هيواد په بل ځای کې د اقامت په منظور ترک کوي .(۱۸: ۸۷) او يا کډوال هغه اشخاصو ته ويل کيږي، د سياسي،

---

[2] *Permanent residence*
[3] *Temporary residence*
[4] *Immigrant*

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژادي، مذهبي او نورو ملاحظاتو له جهته يې خپل هيواد ترک او په بل هيواد کې، چې د هغې د اقامت اجازه يې ترلاسه کړي وي مهاجرت کوي او قصد ولري، چې د يوې اوږدې مودې لپاره په هغه هيواد کې اقامت وکړي .(۳ : ۱۷۷)

همدارنگه په ۱۹۵۲ميلادي کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د بشرحقوقو د هيت [5] راپور له اوريدلو څخه وروسته د کډوالو يا مهاجرو د حقوقو څخه د ملاتړ لپاره يو پريکړه ليک صادرکړ، چې د دې سند په اساس مهاجر يا کډوال داسې تعريف شويدی ((د کډوال يا مهاجر اصطلاح په هغه شخص اطلاق کيږي ، چې خپل پلارنی ټاټوبی يا هيواد يې د اقتصادي شرايطو د نشتوالي او محدودوالي او د ټولنيزو شرايطو د نشتوالي له امله پريښی وي او په نورو هيوادونو کې د اقتصادي شرايطو د ښه والي لپاره د خپلې کورنی سره يو ځای او يا په ځانګړي توګه استوګن کيږي(۱۳: ۱۴) که چيرې دا ډول اشخاص صرف د اقتصادي عواملو له امله تغير مکان وکړي او بل هيواد ته لاړ شي اقتصادي مهاجرګڼل کيږي.(۱۸: ۸۷)

مهاجرت ډولونه

الف ـ فردي مهاجرت[6]

چې اشخاص پخپل مسوليت له هر ډول حمايت او فشار څخه پرته د يوه هيواد څخه بل هيواد ته مهاجرت وکړي .

ب ـ ټوليز مهاجرت [7]

په پخوا وختونو کې به هغه وخت چې په کوم هيواد کې به جنګ شتون درلود او يا به مستبدو حکومتونو خلک تکليف او ازارول، نو د هغې سيمې خلکو به په جمعي يا ټوليز ډول د خپل متبوع هيواد څخه هغه هيوادونو ته چې هغه به د دوی لپاره امن وو مهاجرت کولو .

---

[5] *NHRI(National Human Right Institution)*

[6] *Individual Immigration*

[7] *Group Immigration*

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج - اجباري مهاجرت [8]

هغه مهاجرت ته ویل کیږي ، چې شخص د قهري او اجباري عواملو په اساس لکه د قانوني تعقیب، طبیعي حوادثو(زلزله ، سیلاب) او شدید فقر څخه فرار کوي .

د- اختیاري مهاجرت

د مهاجرت هغه ډول ته ویل کیږي ، چې شخص په خپله خوښه د اقتصادي مشکلاتو څخه د خلاصون لپاره بل هیواد ته مهاجرت کوي ،پرته لدې چې هغه د مهاجرت لپاره مجبور کړای شوی وي .

ه - قانوني مهاجرت [9]

قانوني مهاجرت هغه مهاجرت ته ویل کیږي ، چې په مهاجرمنوونکي هیواد کې د مهاجرینو ورود ، اقامت او استخدام په دایمي یا دوره یې ډول صورت مومي ، چې دا ډول مهاجرت ممکن په درې ډوله وي

۱- د پانګې اچونې (سرمایه ګذارۍ) له امله قانوني مهاجرت .

۲- د متخصصینو دایمي مهاجرت .

۳- او د فامیل له طریقه قانوني مهاجرت.

و – نا منظم (غیر منظم) مهاجرت

هغه مهاجرت ته ویل کیږي، چې شخص په قانوني ډول میزبان هیواد ته داخلیږي، خو د دایمي اقامت اجازه ونلري او په محل اقامت هیواد کې د مجاز حد څخه زیات اقامت وکړي. (۲: ۱۹۴،۱۹۵)

هیوادونه اساساً د نفوس (جمعیت) او جغرافیوي وضع په نسبت په دوه ډلو مهاجر لیږوونکي او مهاجرمنوونکي باندې ویشل کیږي ، مهاجر منوونکي هیوادونه هغه هیوادونه دي چې د پراخ قلمرو لرونکي وي او دهغې نفوس د خاورې د وسعت او

---

[8] *Enforced Immigration*
[9] *Legal Immigration*

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخوالي په تناسب سره کافي نه وي او له همدې رویه د نورو هیوادونو څخه د افرادو جذب ته احتیاج وي . لکه کانادا ، امریکا ، استرلیا او ځینې نور د جنوبي امریکا هیوادونه ، فلهذا دا ډول هیوادونه خپل قلمرو ته د ورود لپاره نسبتاً اسان شرایط وضع کوي ، چې خلک د هغې شرایطو په ترلاسه کولو (پوره کولو) سره کولای شي دغه هیوادونو ته مهاجرت وکړي . اما دا احتمال هم شتون لري چې وروسته له یوې مودې څخه د مهاجرینو د قبول په مورد زیات محدودیتونه وضع کړي . مثلاً متحده ایالات که څه هم تر اوسه پورې یو مهاجرمنوونکی هیواد ګڼل کیږي ، په اوس وخت کې د مهاجرینو د منلو په مورد سخت قواعد او مقررات اعمالوي .

دوهمه ډله هیوادونه مهاجر لیږوونکي هیوادونه دي ، چې د لمړۍ ډلې هیوادونو برعکس د زیات نفوس او کوچني قلمرو لرونکي وي ، یعنی د هغې نفوس د قلمرو او خاورې په نسبت سره په دومره اندازه زیات وي ، چې که چیرې ټول وغواړي چې په هماغه مملکت کې ژوند وکړي او په کار مشغول شي د هغوی لپاره د کار کافي زمینه نه ده مساعده او په نتیجه کې اقتصادي رکود ایجاد او رامنځته کیږي.

او یا دا چې د امنیتي او سیاسي ملاحظاتو په اساس د خپل هیواد په ترک کولو باندې مجبوریږي ، فلهذا د دې ډول ممالکو زیات شمیر اتباع لکه لبنان،افغانستان، ایران،سویس او پاکستان د خپل هیواد څخه خارج او نورو هیوادونو ته مهاجرت کوي ، چې په نتیجه کې د قلمرو په نسبت د نفوس او کار یو ډول تعادل منځته راځي ، نو پدې اساس ویلی شو چې مهاجرت پرته لدې چې هیواد مهاجر لیږوونکی دی که مهاجر منوونکی د نفوس د مکاني یا جغرافیوي تحرک یو شکل دی چې د دوو جغرافیوي واحدونو تر منځ ترسره کیږي ، او دغه تحرک باید د فرد د معمولي اقامت د مبدا یا د مهاجرت څخه د مخکې اقامت د محل تغیر او د نوي اقامت محل په مقصد صورت ومومي .

زمونږ په هیواد کې د مهاجرت په مورد د لمړي ځل لپاره په ۱۳۰۲ ه.ش کال یوه نظامنامه د مهاجرت د نظامنامې په نوم سره وضع شوه ، چې د نورو هیوادونو د مهاجرینو لپاره یې په افغانستان کې د اقامت، ژوند او یو سلسله نور حقوق او امتیازات پیش بیني کړي وو . (۵۵ : ۱۷،۱۸)

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ۱۸/۱۲/۱۹۹۰ نيټې کنوانسيون د مهاجرو کارګرانو او د هغوی د کورنيو له حقوقو څخه د حمايت او دفاع مسله منلي ده ، چې همدا اوس د څېلواکو کارپوهانو يوه کميټه د هغې د رعايت او اجرا څارنه کوي .(۱۳: ۱۴)

دريم جز – پناه اخيستونکی[10]

پناه اخسيتونکی پر هغه انسان باندې اطلاق کيږي چې ، د متبوع دولت د ملاتړ څخه د نه برخمن کيدو په دليل يې امنيت د خطر سره مخامخ کيږي او د خپل ژوند د دوام لپاره نړيوال ملاتړ ته اړتيا لري.(۹ – ۱۹) يا په هغه افرادو باندې اطلاق کيږي چې د سياسي ، نژادي ، فرهنګي ، مذهبي او اجتماعي دلايلو له امله په خپل هيواد د حاکم نظام تحمل ونلري او د خپل ځان ، کورنۍ او مال د ترس او ويرې له امله بل هيواد ته پناه وړي.(۳ : ۱۷۷)

که څه هم ځينې وختونه د پناه اخيستونکي لپاره د کډوال او مهاجر کليمه استعماليږي، خو دا دواړه کليمې خپل مورد استعمال لري، يعنی کډوال يا مهاجر هغه څوک دی چې، اقتصادي شرايط او ځينې ځانګړي او ټولنيز معذرتونه، د کورنۍ د مادي او معنوي ودې لپاره د لازمو شرايطو نشتوالی، د کارځايونو کمښت، د زده کړې د شرايطو نشتوالی، د ژوند چاپيريال ککړتيا او له ټولنيزو اخلاقو سره د موافقت نشتوالی يې په اصلي هيواد کې د استوګنې لپاره د قناعت وړ نه وي، چې په نتيجه کې د ژوند او استوګنې ښو شرايطو ته مخه کوي. پداسې حال کې چې پناه اخستونکي پخپله خوښه او غوښتنه نه، بلکې د ټولنيزو، سياسي او پوځي حالاتو له امله پرې دغه شرايط په زور او جبر سره تحميل شوي وي، نو په همدې اساس په پخپله ټولنه کې تر سياسي او ايډيالوژيک څار لاندې وي او د هغه څخه د ژغورنې يواځينۍ لار له خپل پلارني ټاټوبي څخه فزيکي بهر کيدل ګڼي چې ، عقلاً او فکراً له هغه څخه بيګانه نه وي.(۱۳ : ۱۶)

---

[10] *Refugee*

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن ورځ د پناه اخیستونکي اصطلاح پر هغه چا باندې اطلاق کیږي، چې له خپل هیواد څخه بهر د ډار، تعقیب، تاوتریخوالي، بهرني تیري او یا هر هغه حالت په دلیل چې عمومي نظم ګډوډوي او نړیوالې مداخلې او ملاتړ ته اړتیا لري.(۱۳: ۱۹)

د پناه اخستونکو د حقوقي وضعیت په مورد د ملګرو ملتونو سازمان په ۱۹۵۱ کال کې د پناه اخیستونکو په وضعیت پورې مربوط کنوانسیون تصویب کړی ، چې افغانستان هم دغه کنوانسیون امضا او تصویب کړیدی.[11]

د ملګرو ملتونو سازمان د تاسیس څخه وروسته د پناه اخستونکو څخه د دغه سازمان حمایت د نوموړي سازمان لمړنی اقدام وو (د پناه اخستونکو بین المللي سازمان د عمومي ټولنې د ۱۹۴۶-۱۲-۱۵ نیټې پریکړه لیک) دغه سازمان د ۱۹۴۶ کال څخه تر ۱۹۵۰ کال پورې موفق شو چې ۷۰۰۰۰ زره دواطلب پناه اخیستونکي خپلو هیوادونو ته بیرته راولي . په ۱۹۵۰ کال کې د پناه اخیستونکو نړیوال سازمان خپل ځای د پناه اخیستونکو لپاره د ملګرو ملتونو عالي کمیساری[12] ته پریښود ، د پناه اخستونکو د حمایت مقررات د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې په ۱۴ ماده کې هم ذکر شوي دي ، د پناه اخستونکو د حقوقو په مورد د ملګروملتونو مهمترین اقدام د پناه اخیستونکو په وضعیت پورې د ۱۹۵۰-۶-۲۹ نیټې د مربوطې معاهدې او د ۱۹۶۷-۱-۳۱ نیټې د هغې اختیاري پروتوکول تصویب کول دي .

سربیره پردې د ملګرو ملتونو سازمان عمومي ټولنې په ۱۹۶۷-۱۲-۱۴ نیټه باندې یوه اعلامیه تصویب کړه، چې د دغه عهدنامې او پروتوکول مطابق غړي هیوادونه متعهد او ژمن شول ، چې د پناه وړونکو په نسبت به د تبعیض پرته د ملي رفتار معمول کوي ، یعنی د میزبان دولت د اتباعو پشان به د دوی سره هم د مذهبي آزادی، محکمو ته د مراجعې، ابتدایي تعلیماتو ، د کار قوانینو او نورو برخو کې یو شان او مساوي رفتار کوي . غړي هیوادونه د پناه اخیستونکو لپاره ځانګړي کارتونه صادروي او یو د بل په مقابل کې هغه د مسافر په عنوان وګڼي، د پناه اخیستونکو عالي کمیساري د دغه عهدنامې او پروتوکول د اجرا او مراقبت ماموریت په غاړه لري، پدې اخرو کالونو کې د پناه اخیستونکو او د پناه

[11] افغانستان نوموړی کنوانسیون د ۲۰۰۵ کال د آګست په میاشت کې لاسلیک کړیدی.
[12] *UNHCR (United Nation High Commissioner for Refugee)*

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستونکو د عالي کمیسارۍ نقش ډیر مطرح او برجسته وو ، د بیلګې په ډول د په ایران کې د افغاني پناه اخیستونکو په قضیه کې ، اروپايي هیوادونو ته د بوسنيايي پناه اخیستونکو په قضیه کې او آلبانیا او مقدونیا هیوادونو ته د کوزوويي پناه اخیستونکو په قضیه کې. او همدارنګه د پناه اخیستونکو د حمایت په مورد د سره صلیب د نړیوالې کمیټې[13] نقش هم باید له یاده ونه باسو.(۱۷: ۲۵۱)

په کلي ډول پناه اخیستونکي کولای شو د افرادو د کثرت په اساس په دریو ډولونو باندې وویشو :

۱- پناه اخیستونکي کوچنیان : د پناه اخیستونکو نیمایي برخه ماشومان یا هغه کسان تشکیلوي چې، د اتلسو کالونو څخه کم عمر ولري، په هغه مواردو کې چې پناه اخیستنه د جنګونو څخه ناشي وي، معمولاً ماشومان په فرار او تیښته باندې موفق کیږي، ځکه لویان معمولاً یا وژل کیږي یا د جنګ لپاره ودریږي او یا نیول کیږي . نن ورځ زیات شمیر پناه اخیستونکي چې په ایتوپیا، سومالیا، سوډان، مرکزي امریکا او جنوب حتیځه اسیا کې شتون لري هغه کسان دي، چې د خپل هیواد د داخلي کشمکشونو څخه یې ځانونه ایستلي دي. پناه اخیستونکي ماشومان غالباً د خپل ځانګړي وضعیت په دلیل د مختلفو لارو څخه د سوء استفادې مورد ګرځي او حقوق یې ضایع کیږي.

۲- پناه اخیستونکي ښځې : پناه اخیستونکي ښځې د هغه ډلو له جملې څخه دي ، چې د زیات تعداد او خپلو مسایلو په دلیل یې په منونکو تولنو کې عمده اندیښنې او ستونزې ایجاد کړیدي . پناه اخیستونکي ښځې غالباًد زیاتو مشکلاتو سره مخامخ کیږي او د تبعیض، بدو کړنو او بدني سوء استفادو څخه چې د هغوی په نسبت اعمالیږي ډیر رنځ وړي. او د دې څخه علاوه په دسته جمعي محلونو کې د پناه اخیستونکو ښځو ژوند کول قومي او اخلاقي قوانین خدشه دار کوي. نن ورځ په افریقا کې ښځې د پناه اخیستونکو نیمایي برخه تشکیلوي، هغه چې د جنګ، تعقیب او د ژوند د بدو شرایطو له امله په ګاونډیو هیوادونو کې پناه اخلي د خپل ځان د وضعیت په مورد د زیات شمیر تغیراتو سره مخامخ کیږي چې، نه یوازې د پناه

[13] *ICRC (International Committee of Red Cross)*

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستونکو ښځو د رواني مشکلاتو سبب ګرځي، بلکې د هغوی د کورنیو شتون هم د تهدید لاندې قرار نیسي.

۳- قایقي پناه اخیستونکي : دغه پدیده په جنوب ختیځه اسیا پورې اختصاص لري چې، د اوږدې مودې راهیسې یې زیات شمیر قربانیان له ځان سره لرل . قایقي پناه اخیستونکي هغه کسان دي چې ، د ویتنام او تایلنډ خلیج له لارې د منطقې نورو هیوادونو او عمدتاً تایلنډ او مالیزیا ته ځي اود هغې ځخه د پناه اخیستنې غوښتنه او درخواست کوي ، د دغه پناه اخیستونکو د اوضاع وخامت تر دې حد پورې دی چې، دهغې سره د کومک لپاره د یوې خاصې برنامې د تنظیم احساس ورځ تر بلې زیاتیږي . قایقي پناه اخیستونکي که چانس پیداکړي او د تجارتي کشتیو په مسیر کې قرار ونیسي مکمن نجات پیداکړي ، مګر مسله داده چې ، د کشتیو مالکان د لارې د اوږدیدو او د حمل او نقل د مصارفو د زیاتوالي په دلیل د پناه اخیستونکو نجات ته کمه توجه کوي ، د دې باوجود بیا هم د ۱۹۸۰ کال را پدیخوا ۵۰۰۰۰ نفرو د تجارتي کشتیو په واسطه نجات موندلی دی.(۹ : ۲۰۴)

هغه پناه اخیستونکي چې د خپلو سیاسي- مدني حقوقو له لرلو ځخه په غیر دیموکراتیکو دولتونو کې بې برخې کیږي، ځانګړي وګړییزې آزادی یې د تابعیت د حقوقو له نظره او سیاسي آزادی یې د سیاسي حقوقو له نظره سلب کیږي ، سیاسي پناه اخیستنه نومول شویده چې ، د ملګرو ملتونو سازمان د ۱۹۵۲ کال په نړیوال کنوانسیون کې د نړیوالو حقوقو د تامین لاندې راغله او د هغې ځخه وروسته د کنوینشینل پناه اخیستنې په نوم ونومول شوه.(۱۳: ۲۲)

ځلورم جز ـ توریستان[14]

هغه افرادو ته ویل کیږي ، چې د سیاحت ، ګرځیدلو او د طبیعي منظرو او تاریخي اثارو ځخه د لیدنې په منظور د لنډې مودې لپاره بل هیواد ته سفرکوي . له هغه ځایه چې په هیواد کې د سیاحینو د اقامت موده لنډه وي ، نو د هغه هیواد لپاره یوه با ارزښته عایداتي منبع ګڼل کیږي ، معمولاً د هغې د ورود او اقامت لپاره خاص تسهیلات او آسان شرایط په نظر کې نیول کیږي.(۱۳: ۱۷۸)

---

[14] *Tourists*

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم جز ـ محصلین[15]

محصلین هغه افراد دي ، چې د علم او زده کړې د حصول ، د نورو نظامونو سره د آشنائی او نویو علمي موضوعاتو د حصول په منظور نورو هیوادونو ته سفر کوي او خپل ټول تحصیلات یا یوه برخه تحصیلات په هغه هیواد کې ترسره کوي . د فرهنګي اړیکو په مورد د دولتونو تر منځ معمولاً دوه جانبه یا څو جانبه قراردادونه منعقد شوي وي ، چې د هغې مطابق دهغه افرادو لپاره لازم شرایط تعین کیږي ، چې دا ډول فعالیتونه ترسره کوي او د دغه قراردادونو پواسطه په هر غړي هیواد کې د محصلینو او زده کوونکو لپاره یو لړ تسهیلات او اسانتیاوې رامنځته کړي.(۵۵ : ۲۰)

شپږم جز ـ سوداګر[16]

هغه افرادو ته ویل کیږي، چې د ګټې او سوداګری، د نویو سوداګریزو بازارونو سره د اشنائې او د خپلو سوداګریزو فعالیتونو د قلمرو د پراختیا په مقصد له یوه هیواد څخه بل هیواد ته سفر کوي ، معمولاً د دغه ډله افرادو لپاره خاص تسهیلات او امتیازات د دولتونو له لورې د دوه اړخیزه او څو اړخیزه تړونونو د انعقاد له طریقه پیژندل کیږي.(۳ : ۱۷۸)

اووم جز ـ ژورنالیستان ، عکاسان او نور افراد ، چې په مختلفو مطبوعاتي او نشراتي فعالیتونو کې کار ترسره کوي

دغه ډله افراد د ژورنالیستکې ، عکاسۍ او یا مطبوعاتي فعالیتونو په منظور په مختلفو سیاسي ، اقتصادي ، اجتماعي او نورو برخو کې د مطبوعاتي یا ژورنالیستکي ویزې په ترلاسه کولو سره هغه هیواد ته داخلیږي ، چې بعضاً ممکن د یو سلسله تسهیلاتو څخه په محل سکونت هیواد کې برخمن شي او یا برعکس د خبر رسولو په ساحه کې پرې یو سلسله محدودیتونه وضع شي.(۵۵ : ۲۱)

---

[15] *Students*

[16] *Businessmen*

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم جز – کارکوونکي

د دغه ډله بهرنیانو څخه منظور هغه کسان دي، چې په یوه معینه څانګه (حرفه) کې د تخصص او تجربې لرونکی وي او یا دا چې ساده کارکوونکي وي، چې د خپل ژوند تیرولو لپاره یې بل هیواد ته سفر کړی وي او د یو کم اندازه معاش یا حقوقو په ترلاسه کولو سره په کار بوخت وي. پدې مورد معمولاً هیوادونه اصل په ممنوعیت باندې برقراروي او یواځې دخپل اقتصادي وضعیت په نظر کې نیولو او د مخصوصو شرایطو په پیشبینۍ سره ممکن په خاصو کارونو کې ی د خارجیانو بوختیدلو ته اجازه ورکړي. مثلاً د فرانسې دولت چې د زراعتي فعالیتونو په برخه کې د کافي انساني ځواک څخه برخمن نه دی، نو ددې هدف د تامین لپاره د ایټالیې او هسپانیې د زراعت د کارکوونکو څخه استفاده کوي . همدارنګه آلمان چې د پرمختللي صنعت څخه برخمن دی په ځینو برخو کې د انساني نیرو د کمښت سره مخامخ دی ، چې پدې مورد المانیان د خارجیانو څخه د دغه ډول کارونو په اجرا کولو کې استفاده کوي. پدې مورد بل مثال په امریکا متحده ایالتونو کې د مایکروسافټ کمپنۍ له لورې د هندي متخصصینو استخدام دی، چې د کمپیوټر په مخلتفو پروګرامونو کې د تخصص او خاصې پوهې څخه برخمن دي، له همدې امله د مایکروسافټ کمپني هندي متخصصین په یو سلسله خاصو امتیازاتو سره استخداموي.(۵۵ : ۲۱،۲۲)

نهم جز - فراري مجرمین

بهرني فراري مجرمین هغه اشخاصو ته ویل کیږي، چې په یوه هیواد کې د جرم مرتکب او د مجازاتو څخه د خلاصون لپاره بل هیواد ته فرار او تیښته وکړي. په پخوا وختونو کې د دولتونو له لورې د فراري مجرمینو دفاع او حمایت نه کیدلو او په زیاتو مواردو کې یې هغه د مجنی علیه اړخ ته تحویل کول او په ځینو مواردو کې د دولتونو تر منځ د معاهداتو او یا داخلي قوانینو له طریقه، چې پدې هکله یې معین او ټاکلي احکام درلودل فراري مجرمینو ته پناه ورکول تحریم کول .

ممکن پدې مورد تر ټولو پخوانی قانون، چې مجرمینو ته پناه ورکول یې جرم ګڼلو د حمورابي قانون وي، چې د هغې په ۱۵ ماده کې فراري غلامانو ته د پناه ورکولو مجازات اعدام پیشبیني شوی وو، ددې باوجود په نني عصر کې یو شمیر هیوادنه

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجرمينو ته د پناه ورکولو په مسايلو کې د سياسي مجرمينو په مورد پـه استثنا قايل دي او خپل ځانته دا حق ورکوي، چې د سياسي مجرمينو د تحويل څخه ډډه وکړي. خو د فراري مجرمينو او جنايتکارانو په هکلـه معمولاً د مجرمينو د استرداد څخه استفاده کوي، د دې اصل په اساس جرم چې د کوم هيواد پـه قلمرو کې واقع شي د هغه هيواد څخه په جرم د مرتکب شخص غوښتنه کوي چې هغه هيواد تـه يې پناه وړي وي، ځکه متقاضي دولت د جرم د ارتکاب پـه اثر د زياتو خساراتو متحمل شوی او د هغه هيواد محاکم د نورو مراجعو په نسبت نوموړي جرم ته د رسيده ګۍ زيات صلاحيت لري ، نن ورځ د دولتونو تر منځ د اړيکو پـه پراختيا او توسعې سره په نورو هيوادونو کې فراري مجرمين پيژندل کيږي او د نـورو بهرنيـانو لپاره د پيژندل شويو حقوقو څخه نه برخمن کيږي.(۱۸: ۸۶)

لسم جز ـ د تسهيلاتو غوښتونکي

اصولاً هيوادونـه د دې ډلـه افرادو د ورود او اقامت لپاره د ممنوعيت اصل څخه کار اخلي، ځکه دا ډلـه افراد غالباً د نـورو هيوادونو د هغه امکانـاتو او تسهيلاتو څخـه د مسفيد کيدو پـه هڅـه او لټـه کـې وي، چـې دولـت يـې د خپلـو اتبـاعو لپـاره رامنځتـه کـوي. معمـولاًدا ډول اشـخاص هغـه وخـت يـوه خـارجي هيـواد تـه د ورود(ننوتلو) او په هغه کې د اقامت اجازه ترلاسه کوي، چې د خپل ځان او فاميل د ژوند د ضرورتونو د تامين لپاره د لازمـې پانګې او سرمايې د شتون لپاره کافي اسناد او دلايل ارايه کړي.(۵۵ : ۲۲)

يولسم جز ـ آواره ګان

آواره ګان هغه افراد دي ، چې د جنګ يا طبيعي پيښو په اثر د خپل ژوند د حفظ او ساتلو لپاره نورو هيوادونو تـه ځي او کـه د هغـه انساني ژوند حفظ او د ټولنيزو فعاليتونو امکان ميسر وای نو خپل هيواد يې نه تر ک کولو ، د پورتـه تعريف څخـه پـه واضح ډول معلوميږي ، چـې آواره ګـان پـه دوه ډولـه دي پـه لانـدې ډول يـې د مطالعې لاندې نيسو :

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ـ جنګي آواره

هغه افراد دي چې د جنګي عملياتو په جريان کې يې د مقابلو متخاصمو ځواکونو څخه فرار کړی وي او هغې سيمې ته چې پخوا يې پکې ژوند کولو بيرته نه وي راستون شوی. دا ډله افراد مجبور دي چې خپل هيواد د کورنيو او نړيوالو مسلحو کشمکشونو په نتيجه کې ترک کړي. اصولاً دغه ډله افراد د ۱۹۵۱او ۱۹۶۷کالونو د کنوانسيونو پناه اخيستونکي نه ګڼل کيږي . جنګي آواره ګان د جنګ د قربانيانو څخه د ملاتړ او حمايت د ۱۹۴۹ کال کنوانسيون او د هغې د اضافي پروتوکول د حمايت لاندې واقع او د خاصو حقوقو څخه برخمن دي.آواره ګان معمولاً په دسته جمعي(ډله ايز) شکل سره بل هيواد يا نورو هيوادونو ته ځي، خو په نورو هيوادونو کې د آواره ګانو حقوق نسبت نورو بهرنيانو ته کم وي. نن ورځ د دې باوجود چې جنګي آواره ګان د نړيوالو بشر دوستانه حقوقو د حمايت لاندې دي، بياهم په عمل کې جنګي آواره ګان د مناسب حقوقي وضعيت څخه برخمن نه دي، بناً د دوی حقوق د نورو عادي بهرنيانو څخه کم دي.(۱۸: ۸۸)

نن ورځ د نړۍ هيوادونو په بشر دوستانه دلايلو سره د جنګي آواره ګانو منل په نظر کې نيولي دي د نمونې په ډول کولای شو د افريقا د لويې وچې نوم ياد کړو ، چې داخلي جنګونو او بهرنيو تيريو د دغه لويې وچې په مختلفو برخو باندې د آواره ګۍ عمل تحميل کړيدی ، دهغې د جملې څخه د جنوبي افريقا د نژاد پرست شتون او ددغه رژيم پواسطه د استقلال څخه مخکې د نامبيا د خلکو سرکوب کول نورو همسايه او ګاونډيو هيوادونو ته د دغه هيواد د زيات شمير خلکو د آواره ګۍ باعث شواو همدارنګه په نورو ګاونډيو هيوادونو باندې د دغه هيوادونو تيری او تعرض په جنوبي افريقا کې د آواره ګانو زيادت له ځان سره درلود.(۹ : ۲۰۷)

ب- د طبيعي حوادثو او مصيبتونو آواره

د طبيعي آفتونو آواره ګان هغه اشخاص دي ، چې د طبيعي حوادثو لکه زلزله ، سيلاب ، وچکالي او نورو په اثر د خپل ځان د ساتنې په منظور مجبوريږي، چې خپل هيواد ترک او بل هيواد ته لاړ شي. د طبيعي حوادثو آواره ګان د بشردوستانه عواملو په اساس د نورو هيوادونو د حمايت وړ ګرځي. د طبيعي حوادثو د آواره ګانو منل او پذيرش په موقتي ډول صورت نيسي، بنا پردې کله چې د آواره ګۍ

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامل له منځه ولاړ شي معمولاً آواره ګان خپلو هیوادونو ته بیرته استول کیږي.(۱۸: ۸۹)

دولسم جز- مامور

بهرنی مامور هغه شخص دی، چې د خپل متبوع دولت له لوري بل هیواد ته د ماموریت د ترسره کولو لپاره لیږل کیږي. کولای شو مامورین په دوه ډوله سیاسي او غیر سیاسي مامورینو باندې وویشو:

الف – غیر سیاسي مامور

غیر سیاسي مامور هغه شخص دی، چې د خپل متبوع دولت له لورې د ماموریت د ترسره کولو لپاره بل هیواد ته لیږل کیږي، خو ماموریت یې سیاسي نه وي نو پدې اساس دا ډول مامور ته سیاسي مامور نه ویل کیږي. غیر سیاسي مامور معمولاً د فرهنګي ، اقتصادي او نورو چارو د اجرا په غرض د خپل متبوع دولت پواسطه بل بهرني هیواد ته لیږل کیږي، غیر سیاسي مامورین د سیاسي مامورینو د امتیازاتو او مصونیتونو څخه برخمن نه دي، پس د دوی حقوق د سیاسي مامورینو په نسبت کم دي.(۱۸: ۸۸)

ب- سیاسي مامور

سیاسي مامور هغه چا ته ویل کیږي، چې د دیپلوماسۍ په هنر کې مشغول او شغل یې په بل هیواد کې د خپل متبوع هیواد د خارجي سیاست اجرا وي. سیاسي یا دیپلوماتیک مامور مصونیت لري او هغه هیڅوک په هیڅ عنوان سره نیولی او توقیف کولای نشي او قبلوونکي دولت هم باید د هغې سره مناسب چلند وکړي او دهغې په حیثیت، ابرو، آزادی او شخصیت باندې د تعرض او صدمې د مخنیوي لپاره باید لازم تدابیر ونیسي. د یوه هیواد سیاسي مامورین په بل هیواد کې د مطلوب حقوقي وضعیت څخه برخمن دي او په قبلوونکي یا میزبان دولت کې د هغوی حقوق د نورو بهرنیانو څخه زیات دي.(۹: ۲۰۶) ځکه د دې لپاره، چې دیپلوماتیک او سیاسي مامورین وکولای شي چې په بهرنیو هیوادونو کې خپلې ورسپارل شوي دندې په پوره استقلال او آزادی او د هر ډول ویرې او تشویش څخه پرته ترسره کړي، د دولتونو تر منځ د ډیرو پخوا زمانو څخه را پدیخوا پخپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځي روابطو کې يو سلسله اصول او قواعد معمول او مروج وو، چې د ديپلوماتيکو امتيازاتو او مصونيتونو مسايل يې تنظيم او اداره کول چې تر ۱۹۶۱ کال پورې يې عرفي بڼه درلوده چې بلاخره د ۱۹۶۱ د اپريل مياشتې په ۱۸ نيټه د ويانا د ديپلوماتيکو اړيکو او د ۱۹۶۴ د اپريل مياشتې په ۲۴ نيټه د قونسلي روابطو کنوانسيونونو په انعقاد سره په مدون شکل سره ترتيب او تنظيم شول، چې د ويانا د ۱۹۶۱ کال د ديپلوماتيکو اړيکو کنوانسيون د ۲۹ څخه تر ۳۱ مادې پورې د ديپلوماتيکو مصونيتونو څخه بحث کوي او ديپلوماتيک مصونيتونه په کلي صورت سره دوه عمده ډولونه لري :

۱- د تعرض او تيرې په وړاندې مصونيت.

۲- قضائې مصونيت. (۱۷: ۳۸۳).

دوهم پراګراف

د اسلام له نظره د بهرنيانو ډولونه

په نړۍ کې هيڅ انسان چې په هر نژاد، ځای او تاريخ پورې تړاو ولري هيڅکله يې هغه مقام نه دی ترلاسه کړی، چې د اسلام د مبارک دين له نظره يې ترلاسه کړی دی. د دې امر علت دادی چې اسلام يو نړيوال دين دی او پيغمبر(ص) د ټول بشريت او ټولې نړۍ لپاره رالیږل شوی پيغمبر دی او د نورو پيغمبرانو پشان د خاصو قومونو او ملتونو لپاره نه دی رالیږل شوی. د اسلام مبارک دين د ټول بشريت لپاره که هغه مسلمان يا غير مسلمان وي په بشريت او انساني کرامت قايل دی. د اسلام مقدس دين له نظره په کلي مفهوم سره بهرنی هغه چا ته ويل کيږي، چې نه مومن او نه د اسلام په مقدس دين معتقد وي او په خلص ډول سره بهرنی هغه څوک دی چې مسلمان نه وي، چې د اسلام په حقوقي سيستم کې په دريو ډولونو باندې ويشل شويدي. (۵۶ : ۹۸)

لومړی جز - اهل کتاب يا اهل ذمه

ذمه په لغت کې د امان، عهد، ضمان او پيمان په معنی ده (۵۲ : ۶۳۲) او په اصطلاح کې د هغه غير مسلمان شخص څخه عبارت دی، چې په اسلامي ټولنه کې ژوند

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او ځان او مال یې د مسلمانانو یا اسلامي حکومت د حفاظت او حمایت لاندې وي (۶ : ۱۱۰۴) یا هغه غیر مسلم شخص دی، چې د دوی مذهبي کتاب په قرانکریم کې ذکر شوی وي(۵۴ :۳۹۵) او یا هغه غیر مسلمان ته ویل کیږي چې د هغه پیمان په موجب چې د اسلامي حکومت د حاکم سره یې کړیدی د اسلامي حکومت د حمایت لاندې په ازاد او دایمي ډول ژوند وکړي او د ځینی حقوقو څخه هم برخمن کیږي، چې د هغې په مقابل کې د وجایبو په ترسره کولو هم مکلف وي. په اسلامي عرف کې هغه غیر مسلم شخص، چې په داراسلام کې هستوګنه او اقامت ولري د اهل ذمه یا ذمیانو په نوم سره یادیږي، پدې نوم سره د غیرمسلمانانو د نومونې علت دا دی، چې هغوی د الله (ج) د هغې د پیغمبر(ص) او بالاخره د مسلمانانو سره د عهد او پیمان مقابل اړخ دی، چې دهغه عهد څخه په استفادې سره د دوی سره دا تعهد شوی، چې په اسلامي ټولنه کې د اسلام د حمایت لاندې په امنیت او سوکالۍ کې ژوند وکړي، پس د ذمه تړون په اساس خارجیان یا بهرنیان دمسلمانانو د حمایت او ضمانت لاندې ژوند تیروي.(۵۵ : ۲۵)

ایا د ذمه تړون یواځې د اهل ذمه سره منعقد کېږي او که د هغې څخه پرته د نورو سره هم منعقد کیږي؟

پدې مورد د فقهاو تر منځ مختلف او متفاوت نظریات شتون لري . زیات شمیر فقها پدې باور دي، چې د ذمه تړون یواځې د اهل ذمه سره منعقد کیږي پدې دلیل چې دوی اسلامي حکومت ته د جزئې په ورکولو سره مصون کیږي، اما بله ډله فقها پدې عقیده دي چې د ذمه تړون د ټولو غیر مسلمانانو سره منعقد کیدای شي پدې دلیل، چې حضرت محمد(ص) پخپلو ټولو خطبو کې د غیر مسلمانانو پرته لدې چې اهل کتاب وي یا نه وي اسلام ته را دعوت کړیدي.(۵۵ : ۲۶) اهل ذمه په دارالاسلام کې د یو سلسله حقوقو او وجایبو لرونکي دي، چې په عمومي صورت سره ویلای شو چې ټول حقوق چې مسلمان ورڅخه برخمن دي غیر مسلمان ته هم شاملیږي او هغه حقوق چې د مسلمانانو پر وړاندې شتون لري اهل ذمه ته هم شاملیږي، مګر په هغه مواردو کې چې شارع مستثنی کړی وي. او د اهل ذمه وجایب او مکلفیتونه د جزئې او خراج ورکړه او د مسلمانانو د شعایرو، آدابو، رسمونو او دیني احساساتو ته احترام دی.(۵۴ : ۳۹۶)

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم جز ـ مستامن

مستامن هغه شخص یا کافر حربي دی، چې په هر دین او تابعیت وي په مشروع انګیزه سره د موقت وخت لپاره د دایمي اقامت له قصد پرته د اسلامي دولت یا د یوه مسلمان شخص په اجازې او تضمین سره دارالاسلام ته داخل شي.(۵۴ : ۳۹۷)

یا هغه غیر مسلمان ، چې په موقت ډول په داراسلام کې هستوګنه لري مستامن ګڼل کیږي. دغه شخص باید د اسلامي دولت ننتولویا ورود لپاره اجازه واخلي، په کلي ډول د توقف اجازه یو کال ده او په هغه صورت کې، چې ددوی د اقامت موده له یوه کال څخه تجاوز وکړي باید اسلامي حکومت ته مالیه ورکړي، خو محکمې ته د هغې مراجعه او د هغوی د حقوقي اختلافاتو حل او فصل کول او د دعوا ګانو ته د رسیده ګۍ طرز او ډول د اهل کتابو په شان دي، که قاضي د دوی د شخصي احوالو پورې په اړونده مسایلو عالم وي د دوی د مقرراتو مطابق حکم کوي او که د دوی په احکامو عالم نه وي نو موضوع د دوی هغه مذهبي حاکم ته چې طرفین دهغې پیرو وي راجع کوي.(۵۳ : ۱۳۴)

دریم جز ـ غیر اهل کتاب

اسلامي حکومت د بت پرستانو او د خدای (ج)د منکرینو لپاره په هیڅ ډول حقوقو قایل نه دی ، مګر بیاهم په عمل کې د دوی سره ښه سلوک او نیک چلند کوي (۵۳ : ۱۳۴) په موجوده وضعیت کې دځینو معاصرو فقهاو نظریاتو ، د اسلامي هیوادونو عملکرد او د اسلامي کنفرانس سازمان چلند ته په کتو سره نړۍ د اسلام له نظره په لاندې سیمو باندې ویشل شویده .

داراسلام : چې اکثریت وګړي یې مسلمان او اسلامي قوانین په هغه حاکم وي .

دارالحرب: یواځې په هغه هیوادونو باندې اطلاق کېږ، چې اولاً اکثریت وګړي یې غیر مسلم وي او ثانیاً د اسلامي هیوادونو سره د جنګ په حالت کې وي .

دارالعهد یا دار الصلح : هغه هیوادونو ته ویل کیږي چې د مسیحیت ، یهودیت او زردشت دینونو څخه پیروي کوي .

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارالهدنه : ټول هغه هیوادونه چې د پورته دریو دینونو څخه پرته د نورو دینونو څخه پیروي کوي

دارالحیاد(بې طرفه) : هغه غیر اسلامي هیوادونه چې د اسلامي هیوادونو له لورې رسماً بېطرفه پیژندل شوي وي.(۱۷: ۲۷)

خو باید یادونه وکړو، چې د اسلامي احکامو څخه داسې معلومیږي چې د بهرنیانو سره د دوستی اړیکو ایجاد هغه امر دی، چې مسلمانان کولای شي پخپلو نړیوالو اړیکو کې د هغې څخه استفاده وکړي څکه : اولاً اسلام د فطرت دین دی او هیڅکله د انسان د بشري او طبیعي احساساتو سره په ټکر کې نه واقع کیږي. ثانیاً اسلام دې نقطې ته زیاته توجه کړیده، چې انسان کولای شي دخپلو عقیدتو مخالفانو سره د تفاهم او امن په فضا کې بحث او خبرې اترې وکړي او دا امر ددې ایجاب کوي چې افراد باید د مذهب، نژاد، عقیدې او ژبې په نظر کې نیولو پرته اړیکې او روابط برقرار کړي. او دا هم د یادولو وړ ده، چې د دولت د حقوقي مفهوم د تکمیل او په مختلفو برخو کې د دولتونو د اړیکو پراختیا ته په کتو سره به نن ورځ په ندرت سره وکولای شو تر څو داسې هیواد پیدا کړو، چې د پورته تقسیماتو په اساس عمل وکړي. نن ورځ ټول اسلامي هیوادونه خپل ځانته ټاکلی قلمرو لري، چې دا قلمرو یواځې د مسلمانانو لپاره محدود نه دی، بلکې غیر مسلم هم پدې هیوادونو کې د مسلمانانو تر څنګ د مساوي حقوقو او وجایبو لرونکي دي. د تابعیت د مفهوم په منلو سره نن ورځ مشکله ده، چې په پورته جغرافیوي تقسیماتو عمل وکړو او په یوه هیواد کې د مسلمانانو او غیر مسلمانانو تر منځ ویشنه وکړو. په نړۍ کې داسې مسلمانان شتون لري، چې د اسلامي هیوادونو په قلمرو کې ژوند کوي خو بهرنیان ګڼل کیږي همدارنګه داسې غیر مسلمانان شتون لري، چې په اسلامي هیوادونو کې ژوند کوي خو بهرنۍ نه ګڼل کیږي. د مثال په ډول که یو افغانۍ په سعودي عربستان کې اقامت ولري سره لدې، چې سعودي عربستان یو اسلامي مملکت او افغاني تبعه هم مسلمان دی ، مګر بیا هم د سعودي عربستان د قوانینو له مخې مسلمان افغانۍ بهرنۍ ګڼل کیږي او د یو سلسله حقوقو څخه محرومیږي، په همدې ترتیب سره په غیر اسلامي هیوادونو کې هغه مسلمان چې د هماغه اړوند دولت تبعه دی بهرنۍ نه ګڼل کیږي. بنا پردې د پورته بحث څخه

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نتيجه اخيستلی شو، چې په ننۍ نړۍ کې چې ارتباطات په مختلفو برخو او سطحو کې د ليدو وړ پرمختګ کړيدی ، نو هيوادونه د خپلو اقتصادي او سياسي منافعو د تامين لپاره زياته توجه کوي نه دا چې د مذهبي ملاحظاتو په اساس د اشخاصو لپاره په حقوقو قايل شي.(۵۵: ۲۸،۲۹) يعنی دا چې نن ورځ د تابعيت مفهوم د ټولو مذهبي او قومي ويشنو او وابستګيو جانشين ګرځيدلی دی.(۵۴: ۳۹۶)

څلورم مبحث

د بهرنيانو د حقوقو مباني او اساس

څه ډول چې مخکې اشاره وشوه، چې د بهرنيانو حقوق له پخوا وختونو څخه په مختلفو حقوقي نظامونو کې پيژندل شوي او قبول شوي وو، خو په هغه پوړې د اړوندو قواعدو او مقرراتو د تدوين ضرورت په وروستيو پيړيو کې احساس شو. هغه اړخونه او عوامل چې نوموړی ضرورت يې ښکاره او روښانه کړ عمدتاً هماغه عوامل او اړخونه دي چې د نړيوالو خصوصي حقوقو د پيدايښت او رشد موجب شويدي(۱۸: ۸۹) چې په لاندې ډول دي:

۱- د اقتصادي راکړې ورکړې رشد او توسعه ، چې په مختلفو هيوادونو کې د زياتو بهرنيانو د حضور موجب وګرځيد.

۲- فرهنګي راکړه ورکړه او نورو هيوادونو ته مهاجرت او کډوالي .

۳- د بشری سرنوشت مشترک احساس او په نوموړي برخليک د واکمنو اړيکو د قانوني کولو نياز او ضرورت.(۲: ۱۸۰)

دغه لاملونه ددې موجب شول چې دولتونه د پخوا څخه زيات د بهرنيانو وضعيت ته پاملرنه او توجه وکړي او د هغوی حقوق او وجايب په خپلو مختلفو حقوقي منابعو کې تدوين کړي ، که څه هم د دغه قواعدو د تدوين په وخت کې دولتونه د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو او همدارنګه د امتيازاتو او محروميتونو د تعين په رابطه د عمل ازادی څخه برخمن دي مګر په عمل کې د دغه قواعدو په تنظيم کې بايد متعدد تاثير لرونکي عوامل په نظر کې ونيول شي چې د دولتونو د عمل ازادي محدودوي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړنی عامل انساني ملاحظات دي، د یو انسان په عنوان د دولتونو له لوري د بهرنیانو لپاره د حداقل حقوقو پیژندل ضروري او لازمي دي، چې هغه په اختیاري یا اجباري ډول د هغې پیژندلو او منلو ته راکاږي.

دوهم عامل ملي ملاحظات دي، د بهرنیانو پرحقوقو د حاکمو قواعدو په تعین کې دولتونه له یوه پلوه د خپلو ملي مصالحو په نظر کې نیولو سره اقدام کوي او له بله پلوه ځرنګه چې د بهرنیانو لپاره د حقوقو پیژندل په نورو هیوادونو کې د نوموړي دولت د اتباعو په وضعیت باندې په مستقیم او غیر مستقیم ډول تاثیر لري، نو الزاماً د بهرنیانو د حقوقو منلو ته غاړه ږدي .

او **دریم عامل** په اوسني عصر کې نړیوال ملاحظات دي، یعنی د هغه اصولو او ارزښتونو ملاحظه چې د نړیوالې ټولنې د قبول وړ ګرځیدلي وي. چې هر یو د دغه پورته درې ګونو عواملو څخه د بهرنیانو د حقوقي وضعیت د بنا او اساس په عنوان پیژندل شویدي، نو پدې اساس د بهرنیانو د حقوقو د تعین اصول په لاندې ډول دي:(۱۸: ۸۹،۹۰)

لومړی پراګراف

داخلي قوانین (د خود الزامیت مبنا)

د دولتونو داخلي قوانین د بهرنیانو د وضعیت د تعین په مورد یو مبنا او اساس ګڼل کیږي، په داخلي قوانینو کې د بهرنیانو د حقوقو د رعایت ضرورت ددې موجب ګرځیدلی، چې دولتونه پرته لدې چې یو د بل په وړاندې تعهد ولري پخپله د دغه الزام ضرورت احساس کوي تر څو په خپلو داخلي قوانینو کې د بهرنیانو د حقوقو رعایت وکړي. له همدې امله د نړۍ زیات شمیر هیوادونو په خپلو داخلي قوانینو کې یو شمیر مواد د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو لپاره مختص کړیدي. په مختلفو هیوادونو کې بهرنیان د متفاوتو حقوقو څخه برخمن دي چې معمولاً سعی او کوشش شویدی، چې د دوی لپاره د حداقل انساني حقوقو لحاظ وشي. د هیواد په چارو کې د بهرنیانو د مداخلې او نفوذ د مخنیوي لپاره له حد څخه زیات احتیاط د دې باعث شویدی، چې دولتونه د بهرنیانو د حقوقو د تعین په مورد په محدودیتونو باندې قایل شي.(۲: ۱۸۶)

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يادونې وړ ده ،چې د افغانستان د نړيوالو خصوصي حقوقو په نظام کې هم لکه د نورو د نورو هيوادونو پشان په اسلامي فقه سربيره متعدد قوانين د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو يا حقوقي وضعيت د تعين په مورد شتون لري، چې ځاى ځاى به ترې يادونه وشي.

دوهم پراګراف

د متقابل التزام اساس (متقابل روش يا د دولتونو ترمنځ د بهرنيانو په نسبت متقابله رويه)

متقابل روش په لغت کې د هغه قانوني او حقوقي امتيازاتو په معنى دى، چې د يوه يا څو هيوادونو له لورې په بل هيواد کې د هماغه حقوقو د پيژندولو په شرط متکي وي.(۲: ۱۸۳) پدې معنى، چې د بل دولت په قلمرو کې د ټاکليو حقوقو څخه د بهرنيانو برخمن کيدل د هغې په متبوع دولت کې د بهرنيانو لپاره د هماغه حقوقو په پيژندلو پورې تړلي وي. نو پدې اساس د دې لپاره چې بهرنيان په ميزبان دولت کې د حقوقو څخه برخمن شي لازمه ده چې د هغوى په متبوع دولت کې د ميزبان دولت اتباع هم د هماغه حقوقو څخه مستفيد شي. متقابله رويه يو اختياري عمل دى چې د نزاکت اصل په رعايت کولو باندې متکي دى او د يوه تکليف او الزام لرونکي عمل په عنوان يې نه شو ګڼلى، په بل عبارت متقابل روش د حق موجد او منشا کيداى نشي، چې د هغې په اساس دولت وکولاى شي د هغه حق پر بنسټ دعوى اقامه کړي.

بايد متوجه واوسو که څه هم، چې متقابله رويه د حق منشا نه ګڼل کيږي، خو ممکن د يوه حق د ايجاد شرط وګڼل شي. مثلاً امکان لري چې يو دولت د بل دولت اتباعو ته د حقوقو ورکړه په متقابل روش پورې مشروط کړي او يا دا چې هغوى ته د مشخصو شرايطو لاندې د ټاکلو حقوقو څخه د استفادې اجازه ورکړي.(۵۵ : ۵۵،۵۶) د متقابل روش د اصل څخه د پناه وړونکو په وضعيت پورې د ۱۹۵۱ کال اړوند کنوانسيون کې هم يادونه شويده، د دغه کنوانسيون ۷ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((۱- له ژمنو دولتونو څخه هر يو به د پناه وړونکو په هکله هغه رژيم عملي کوي چې له پرديو سره يې په کلي توګه عملي کوي، له هغو مواردو پرته چې د دې کنوانسيون په موجب ډير ښه رژيم مقرر شوى دى. ۲- ټول پناه

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړونکي به په ژمنو هیوادونو کې له درې کاله استوګنې وروسته متقابل عمل ته له شرط څخه چې قانوناً مقرر شوی وي معاف وي. ۳- له ژمنو دولتونو څخه هر یو باید هغه حقوق او مزیتونه چې پناه وړونکي د دې کنوانسیون د لازم الاجرا کیدو تر نیټې پورې په هغه صورت کې چې د متقابل عمل اصل وجود ونلري له هغو څخه برخمن دي، د پخوا په شان هغو ته ورکړي. ۴- ژمن دولتونه به په هغه صورت کې چې د متقابل عمل اصل وجود ونلري، پناه وړونکو ته د حقوقو او مزیتونو د ورکولو امکان برسیره پر هغه څه چې د ۲ او ۳ بند په موجب ورکړل شوي دي او همدارنګه هغو پناه وړونکو ته به چې په ۲ او ۳ بند کې د مقررو شرایطو لرونکي نه دي له متقابل عمل څخه د معافیت امکان له مساعد نظره تر څېړنې لاندې ونیسي. ۵- د دې کنوانسیون په ۱۳، ۱۸، ۱۹،۲۱او ۲۲ مادو کې د ذکر شوو حقوقو او مزیتونو په هکله او همدارنګه د هغو حقوقو او مزیتونو په هکله به چې پدې کنوانسیون کې اټکل شوي ندي د دې مادې د ۲ او ۳ بند مقررات ، اجراء شي)) همدارنګه د افغانستان قانونګذار یا مقنن هم د تجارتي علایمو د حمایت په مورد د متقابل روش اصل شرط بللی دی، د سوداګریزو علایمو اصولنامې ۶ ماده هم پدې مورد دا ډول صراحت لري ((هغه اشخاص چې تجارتي، صنعتي یا فلاحتي موسسات یې د افغانستان څخه بهر واقع وي په هغه صورت کې د دې قانون له احکامو څخه استفاده کولای شي، چې خپل تجارتي علایم یې په افغانستان کې ثبت او هم هغه مملکت چې نوموړي موسسات پکې واقع وي د افغانستان سره د معاهداتو یا خپلو داخلي قوانینو په اساس د افغانستان د تجارتي علایمو څخه حمایت وکړي))

بنا پردې لکه څه ډول چې لیدل کیږي په افغانستان کې د بهرنیو سوداګریزو علایمو حمایت په هغه صورت کې ممکن دی، چې اړوند هیواد هم د افغانستان د سوداګریزو علایمو څخه په هماغه هیواد کې حمایت وکړي .

نو په خلص ډول ویلای شو چې د بهرنیانو د وضعیت په مسله کې متقابل روش له دوه نقطه نظره د پاملرنې وړ دی: یو د حق د منشا له لحاظه او بل د یو حق د وجود د شرط له لحاظه، چې دواړه یې په مختصر ډول د مطالعې لاندې نیسو .

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ـ د حق د منشا په لحاظ متقابل روش

د حق د منشا په لحاظ متقابل روش پدې معنی دی چې ایا هغه دولت چې د بل دولت له لورې یې د اتباعو لپاره حقوق پیژندل شوي وي، نو هغه هم د نوموړي هیواد د اتباعو لپاره په خپل هیواد کې د حقوقو په پیژندلو مکلفیت لري؟ د دې پوښتنې ځواب منفي دی ځکه چې د متقابله معاملې اصل حق نه ایجادوي. لکه څه ډول چې په ۱۹ پیړۍ کې انګریزان مدعي وو، چې څرنګه چې فرانسویان په انګلستان کې د توارث حق لري، نو دوی هم باید د فرانسې په خاوره کې د ارث حق ولري. چې په هغه وخت کې د فرانسې محکمې د انګریزانو نوموړي ادعا مردوده وبلله او انګریزان یې د توارث د حق څخه د بهرنیانو د محرومیت د اصل په اساس، چې په هغه وخت کې په فرانسه کې معمول وو د توارث څخه محروم وکنل او ویې ویل چې هر دولت باید پخپله هغه حقوق چې غواړي د بهرنیانو لپاره یې وپیژني، تعین کړي . (۵۶ : ۹۲)

۲ ـ د یو حق د وجود شرط ، متقابل روش

لکه څرنګه چې مخکې مو یادونه وکړه، متقابله معامله د یوه حق منشا کیدلی نشي، خو ممکن د یوحق د وجود شرط وګڼل شي ددې وضاحت چې دولتونه ځینې وختونه بهرنیان مطلقاً د ځینو حقوقو څخه محروموي یا دا چې د هغې حقوقو ورکړه په شرایطو پورې مشروط بولي، البته دا د قانون جوړوونکو په نظر پورې تړاو لري، چې دا معین او مشخص کړي چې بهرني وګړي په کومو مواردو کې د کومو شرایطو لاندې د ټاکلیو حقوقو څخه ګټه پورته کولای شي، چې دا شرط ممکن د متقابلې رویې شرط وي. پدې صورت کې د حق لرل په متقابل روش او رفتار پورې تړاو لري. مثلا د افغانستان دولت د بهرني وګړي لپاره د حق لرل پدې امر پورې مشروط بولي چې افغانان هم په خارج کې د هماغه حق لرونکي وي .

پدې ځای کې یوه حقوقي قاعده حکم فرما نه ده، بلکې دا عمل یواځې او یواځې یو مصلحت دی، چې دولت یې د مواردو سره سم بهرنیانو ته له شرط پرته یا د متقابلې معاملې په شرط حقوق ورکوي. البته په ځینو مواردو کې دغه اقدام د دولت لپاره یوه موثره دفاعي وسیله ګڼل کیږي او برعکس په ځینو مواردو کې د هغې

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيان په ګټه باندې غلبه کوي. پدې ځای کې اساسي نقطه د دغه مصلحت تشخيص دی، چې دا پخپله يو سياسي مهارت او د حکومت کولو يو هنر دی.(۵۶ : ۹۲،۹۳)

په هر حال متقابل روش ممکن په مختلفو صورتونو سره مطرح شي چې د هغې انواع په لاندې ډول د مطالعې لاندې نيسو .

لومړی جز- متقابل سياسي روش

متقابل سياسي روش د يو سياسي قرارداد او معاهدې په وسيله رامنځته کيږي، پدې صورت کې د معاهدې د دواړو اړخونو څخه د هر يو هيواد اتباع په بل هيواد کې دهغه حقوقو څخه برخمن دي ، چې په معاهده کې ذکر شويدي او پدې مورد دولتونه ممکن په مختلفو سطحو کې دوه اړخيز، سيمه ايز او نړيوال تړونونه منعقد کړي.

۱ – د دوه اړخيزه معاهدو په انعقاد سره متقابل سياسي روش

دغه روش د دولتونو تر منځ د دوه اړخيزو تړونونو په انعقاد سره ايجاديږي، پدې صورت کې د تړون د هر يو طرف هيواد اتباع په مقابل اړخ هيواد کې يواځې دهغه حقوقو څخه برخمن وي چې په معاهده کې ذکر شوي وي .(۳ : ۱۸۶)

د همدغې مسلې په مورد لکه څرنګه چې مخکې ذکر شول د افغانستان د سوداګريزو علايمو اصولنامې په ۶ ماده کې د سوداګريزو علايمو د حمايت په مورد دا ډول بيان شويدي ((هغه اشخاص چې تجارتي، صنعتي يا فلاحتي موسسات يې د افغانستان څخه بهر واقع وي په هغه صورت کې د دې قانون له احکامو څخه استفاده کولای شي، چې خپل تجارتي علايم يې په افغانستان کې ثبت او هم هغه مملکت چې نوموړي موسسات پکې واقع وي د افغانستان سره د معاهداتو يا خپلو داخلي قوانينو په اساس د افغانستان د تجارتي علايمو څخه حمايت وکړي)).

۲- په نړيوالو او منطقوي اتحاديو پورې په الحاق سره متقابل سياسي روش

که يو هيواد د يوې نړيوالې يا سيمه ايزې اتحاديې غړی وي او يا په هغې پورې ملحق شي، نو د موافقتونو په چوکاټ کې د نورو غړو هيوادونو د اتباعو سره په

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

متقابله رویه مکلف دی.(۳ : ۱۸۷) خو باید وویل شي چې که یواځې متقابل سیاسي روش د بهرنیانو لپاره د حقوقو څخه د استفادې اصل او معیار وای، نو دې امر ددې ایجاب کولو چې د دولتونو ترمنځ زیات تړونونه او معاهدات رامنځته شوي وای او که د بهرنیانو متبوع دولت پدې برخه کې وجایب په غاړه نه وای اخیستي، نو اتباع به یې په نورو هیوادونو کې د نامناسب وضعیت سره مخامخ وای او ډیر لږ حقوق به یې درلودلی. د فرانسې او بلجیم هیوادونو متقابل سیاسي روش ته زیات تمایل ښودلی او هغه هیوادونه چې د دوی سره د اتباعو د وضعیت د تعین په مورد تړونونه ونلري، نو اتباع یې په دغه هیوادونو کې نامناسب وضعیت لري .

د دغه نظریې مدافعین دغه رویه یوه عادلانه رویه بولي او وایي، چې د هیواد په داخل کې د نورو هیوادونو د بهرنیانو او په نورو هیوادونو کې د نوموړي هیواد د اتباعو د وضعیت تر منځ باید تعادل برقرار شي.(۵۳ : ۱۵۲)

دوهم جز- متقابل قانوني روش

د متقابلې قانوني رویې په مورد د سیاسي تړونونو انعقاد ته ضرورت نشته، بلکې د هر هیواد مقنن یې د معینو حقوقو څخه د بهرنیو اتباعو ګټه اخیستنه د بهرنیانو د متبوع دولت په قانون کې د هماغه حقوقو په پیژندلو پورې مشروط بولي .متقابل قانوني روش معمولاً په هغه هیوادونو کې د اجرا وړ دی چې موضوعه قوانین لري. متقابل قانوني روش د متقابل سیاسي روش څخه زیات انعطاف پذیر دی او په عین حال کې د زیات استمرار او تداوم څخه برخمن دی.(۳ : ۱۸۸) خو پدې ځای کې د دې موضوع یادونه ضروري ده چې، اولاً هغه هیوادونه چې موضوعه قوانین نلري نشي کولای د دې روش څخه استفاده وکړي، یعنی د متقابل قانوني روش څخه د استفادې لپاره د قانونګذار شتون ضروري دی، چې د حقوقو څخه ګټه اخیستنه د متقابل قانونګذار په شرط سره تصریح کړي او ثانیاً متقابل قانوني روش په عرف او عادات او قضائي روئې سره نه تامین کیږي او د معاهدې او قرارداد انعقاد ته هم ضرورت نلري. د یادلو وړ ده چې، د افغانستا په قوانینو کې د د متقابل قانوني روش په مورد زیات مواد شتون لري چې په لنډ ډول ترې یادونه کوو:

۱- په افغانستان کې دبهرنیو اتباعو دمسافرت او استوګنې قانون ۹ ماده د دوه طرفه عبوري ویزې د صدور په هکله د دوه جانبه یا بالمثل عمل څخه دا ډول یادونه

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ((د دوه طرف تـــــيرېدو (ډبل ترانزيت) ويزه: دا ډول ويزه د متقابله ورته موافقه ليک او چلند له مخې په بهر کې د افغانستان د سياسي نماينده ګيو او قونسلګريو له خوا، هغو بهرنيو اتباعو ته صادرېږي....))

۲- په افغانستان کې دبهرنيو اتباعو دمسافرت او استوګنې قانون ۱۲ ماده، د کثيرالمسافرت (د زياتو سفرونو) ويزې د بالمثل رويې څخه دا ډول يادونه کوي ((دا ډول ويزه د قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامی جمهوريت د واکمنو مقامونو له خوا د حکومتونو د ورته موافقې او چلند له مخې، د بهرنيو مؤسسو کار کوونکو د الوتنې عملې، بهرنيو موټرچلوونکو او کلينرانو او د بهرنيو شرکتونو (کمپنيو) غړو ته صادرېږي. د زياتو سفرونو د ويزې د اعتبار موده له دريو مياشتو نه تر شپږو مياشتو پورې ده)).

څه ډول چې ليدل کيږي د دې موادو د احکامو مطابق کثير المسافرت ويزه يوائې هغه کتګورۍ افرادو ته چې د هغوی د کار طبعيت يې ايجابوي، صادريږي. اما دا پدې معنی نه ده، چې نورو افرادو لکه د سفارتخانو کارکوونکو او مامورينو او يا متخصصينو او دانشمندانو ته نه صادريږي.

۳- په افغانستان کې دبهرنيو اتباعو دمسافرت او استوګنې قانون په ۱۷ ماده کې د بهرنيو هيوادونو د زده کوونکو د ويزې د صدور په هکله د بالمثل رويې څخه دا ډول يادونه کړيده ((د هغو بهرنيو زده کوونکو ويزې چې افغانستان ته راځي، د مخکينۍ موافقې او د متقابله چلند له مخې صادريږی)).

۴ - په افغانستان کې دبهرنيو اتباعو دمسافرت او استوګنې قانون د ۵۶ مادې ۵ ،۴ ،۳ فقرې هم د بهرنيو اتباعو د دخول او خروج د حق الويزې په مورد په متقابل عمل باندې متکي ده ((۳- له بهرنی تبعـــــه سره د مودې او حق الويزې په برخه کې له بالمثله متقابلې کړنې سره سم چلند وکړی. ۴- د ګاونډيو دولتونو دسرحدي سيمو د اوسيدونکو راننوتل او وتل دې له بالمثله متقابل چلند سره سم تنظيم کړي. ۵- په سرحدي سيمو کې د ګاونډيو دولتونو د مامورينو راننوتل او وتل دې د هغوی د دندو له غوښتنو سره سم د بالمثله متقابل چلند له مخې تنظيم کړي)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- په افغانستان کې پر عایداتو د مالیاتو قانون ۶ ماده د غیر مقیمو اشخاصو د مالیاتو د ورکړې او مالیاتي معافیتونو په هکله بالمثل رویې ته دا ډول اشاره کوي ((غیر مېشت اشخاص په هغۀ صورت کې پر عایداتو باندې د مالیاتو د ورکړې له معافیت څخه ګټه اخلي چې دغه معافیتونه د هغوی د متبوع هېواد لخوا په بالمثل ډول په هغۀ هېواد کې د افغاني میشتو اشخاصو لپاره اټکل شوي وي)).

۶- همدارنګه د افغانستان د کار قانون ۶ ماده هم د بالمثل رویې څخه دا ډول یادونه کوي ((۱-هغه بهرني اتباع چې دمخکنیو جلا قراردادونو مطابق یا پرته له هغې ئې د افغانستان په اسلامي جمهوریت کې دکار جواز ترلاسه کړی یا ئې وروسته ترلاسه کوي اوپه دولتي یا غیردولتي ګډو یا خصوصي ادارو کې استخدامیږي، د دغه قانون دحکمونو تابع دي، دهغوی د استخدام شرایط د جلا مقررې په واسطه تنظیمیږي. ۲- حکومت کولای شي دهغو دولتونو د اتباعو لپاره چې دهغوی په قوانینو کې د افغانستان داسلامی جمهوریت اتباعو ته دکارحقوق محدود شوي دي، متقابل محدودیتونه وضع کړي)).

دریم جز – متقابل عملي روش

د یوه هیواد د عرف، عاداتو او قضایئ رویې په موجب امکان لري، چې یو د یو دولت اتباع په بل دولت کې د هغه حقوقو څخه برخمن شي، چې د هغې هیواد اتباع هم په بهرني مملکت کې عملاً د عرف، عاداتو او قضایئ رویې مطابق د هماغه حقوقو څخه برخمن وي. متقابل عملي روش که څه هم ډیر انعطاف منونکی دی او د تړونونو انعقاد او د قوانینو وضع کیدو ته اړتیا او ضرورت نه لري خو بیا هم اولاً زیات ثبات او تداوم نلري او ثانیاً باید د دولتونو ترمنځ داسې واکمن او ذیصلاح مقام شتون ولري چې متقابل عملي رفتار ثابت او تصدیق کړي . لکه څرنګه چې د فرانسې د 1945/Nov/9 نیټې په فرمان کې د صنعتي مالکیت په باره کې راغلي دي، چې لازمه ده د هغه مملکتونو نومونه چې متقابل رفتار لري هر ورځ په هغه وزارتي دستورالعمل کې چې په منظم ډول ساتل کیږي درج شي . (۳ : ۱۸۹)

د متقابل عملي روش په مورد د هیلتون علی ګایوت د دعوی په مورد د امریکا متحده ایالاتونو د سترې محکمې صادره شوي رایه یو عمده مثال دی: هیلتون

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مدعي) يو فرانسوی شرکت وو، چې د يوې فرانسوی محکمې د حکم په اساس يې د ځو تنو امريکايي اتباعو په وړاندې دعوی اقامه کړي وه او د امريکا فدرال محکمې د دعوی د ماهيت په نظر کې نيولو پرته د مدعی په نفع حکم صادر کړ، د محکمې په بله مرحله (تميز غوښتنې په مرحله) کې د امريکا سترې محکمې له لورې نظر دي ته چې فرانسه د امريکايي محاکمو له لورې صادرو شويو احکامو ته په ارزښت او اعتبار قايل نه دي نو د مدعي په ګټه د فدرال محکمې صادر شوی حکم يې نقض کړ، پدې دليل چې فرانسه د امريکايي محاکمو له لورې صادرو شويو احکامو ته د خپل هيواد په داخل کې اجرائيوي صلاحيت نه وو ورکړی.

سربيره پردې داسې ښکاري چې پدې مورد زيات نظريات چې متقابله او دوه جانبه اړيکې د نړيوالو حقوقو اساس او بنسټ تشکيلوي، صحيح دی ځکه غالباً يواځې همدغه د بالمثل معاملې څخه د ناشی بالقوه خطر احساس دی، چې يو ملت دې ته چمتو کوي چې د نورو ملتونو د منافعو او مصالحو لپاره په خپلو خاصو منافعو باندې سترګې پټې کړي. چې پدې ډول کولای شو ووايو نن ورځ د متقابل عمل د دوکتورينو څخه د بهرنيانو د حقوقو د پيژندلو او منلو په عنوان د نړۍ په زيات شمير هيوادونو کې يادونه کيږي.(۵۵: ۶۶،۶۵)

څلورم جز- متقابل مساعد روش

متقابل مساعد روش يا بشپړې همکاری شرط هغه شرط دی، چې د هغې مطابق يو دولت د بهرنيانو د حقوقو، اقامت، سوداګريزو او نورو چارو په مورد د يو قرارداد په ترڅ کې دا تعهد کوي، چې کله نوموړی هيواد په مورد قرارداد موضوع کې د دريم هيواد اتباعو لپاره په زياتو امتيازاتو قايل شي دغه امتيازات او مزاياوې په اتوماتيک ډول د دغه قرارداد د طرف مقابل هيواد اتباعو ته هم شامليږي.(۲: ۱۸۵)

پدې ډول رويه کې په عهدنامه کې پيشبيني شوي حقوقو د بهرنيانو لپاره متفاوت وي او يواځې د امضا کوونکو هيوادونو په اتباعو پورې تعلق نيسي يعنی پدې روش کې د دغه عهدنامو د حقوقو څخه د برخمنو او د نورو هيوادونو د حقوقو تر منځ تفاوت رامنځته کيږي ، پداسې حال کې چې هر دولت د دې ميل لري چې اتباع يې په بل هيواد کې د خاصو حقوقو څخه د تجارت او نورو ساحو کې برخمن وي ،

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ځو وکولای شي په هغه هیواد کې د نورو بهرنیو سوداګرو سره رقابت وکولای شي .

لدې جهته هغه وخت چې یو دولت وګوري چې بل دولت په خپل قلمرو کې د ثالثو دولتونو د اتباعو لپاره د نوموړي هیواد د اتباعو په نسبت زیات حقوق پیژندلي یا ممکن وئې پیژني او ضمناً خپل روابط هم د هغه دولت سره حسنه او نیک احساسوي . د دې لپاره چې خپل اتباع د هغه حقوقو او امتیازاتو څخه برخمن کړي ، نو په یوه عهدنامه کې د نورو هیوادونو سره په عهدنامو کې د هغو دولتونو د اتباعو لپاره د نورو خارجیانو څخه زیات حقوق په خپل قلمرو کې وپیژني او یا یې په راتلونکي کې وپیژني ، نو هغه حقوق په نوموړي دولت پورې هم تړاو پیداکوي، چې دغه شرط ته د د بشپړې همکارۍ شرط وایې بنا پردې ویلای شو چې دغه شرط د یوه دولت په وړاندې د بل دولت د تعهد په معنی ده.(۱۴: ۱۶۴،۱۶۵)

کله چې د کامله الوداد شرط د متقابل روش د شرط سره یو ځای شي دغه حالت ته د مشروطه بشپړې همکارۍ شرط وایې پدې صورت کې ذینفع هغه وخت کولای شي په هغې باندې د خپلو اتباعو د حقوقو د غوښتنې استناد وکړي، چې هغه حقوق یې د مقابل دولت د اتباعو لپاره پیژندلي وي .

د یادولو وړ ده، چې نوموړی شرط د کمزورو هیوادونو لپاره خطرناک دی ځکه د دې امکان شته چې یو دولت د سیاسي، اقتصادي او فرهنګي اړیکو په اثر د هغې دولت د اتباعو لپاره هغه حقوق په رسمیت وپیژني چې میل نه لري چې د نورو هیوادونو د اتباعو لپاره په دغه حقوقو قایل شي. (۲: ۱۸۶)

دریم پراګراف- په نړیوالو تړونونو کې د غړیتوب په اساس د التزام مبنا

په اوسني عصرکې چې د بهرنیو اشخاصو په وضعیت پورې په مربوطو موضوعه قوانینو باندې د نړیوالو حقوقو د زیاتیدونکي تاثیر څرګندوی دی(۹: ۲۲۵) یعنی نړیوال حقوق په هغه لورې حرکت کوي، چې اشخاص د دولتونو او نړیوالو سازمانونو ترڅنګ یو نړیوال حقوقي شخصیت ګڼي او دهغوی د حقوقو څخه ملاتړ او حمایت کوي. د بهرنیانو حقوق د یوې مهمې مسلې په عنوان د نړیوالې ټولنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بررسۍ لاندې قرار لري او په مختلفو اړخونو کې کوششونه شويدي، چې د بهرنيانو د حقوقو څخه حمايت وشي.(۹ : ۲۲۶)

همدارنګه زيات شمير حقوقدانان هم پدې عقيده دي، چې د نړيوالو حقوقو اصول د دې غوښتنه کوي، چې دولتونه بايد د بهرنيانو لپاره حداقل حقوق وپيژني او زياتوي چې نشو کولای په کلی ډول او د هميش لپاره په جامع او مشخص صورت سره دغه حداقل حقوق تنظيم کړو. ځکه دغه حداقل حقوق د بشر د افکارو په پيشرفت او تمدن سره په دايمي ډول د تغير په حالت کې دي، خو بيا هم هغه څه چې کولای شو په اجمالي ډول ووايو داده، چې د بهرنيانو د حداقل حقوقو معيار او ميزان له دوی سره د هماغه متمدن دولت رفتار او چلند دی.(۱۸: ۹۲)

د حقوقو ځينو عالمانو کوشش کړی تر څو دغه حداقل حقوق په يوه فارمول کې په مدون شکل سره بيان کړي، د هغې د جملې څخه وردروس Werdroos اطريشی حقوقدان دغه فارمول په ۵ مادو کې په لاندې شرحې سره پيشنهاد کړيدی:

۱- ماده : دولتونه بايد بهرنيو اتباعو ته هغه خصوصي حقوق ورکړي، چې د هر فرد د ژوند تيرولو لپاره لازم او ضروري وي .

۲- ماده : دولتونه بايد د بهرنيانو هغه اکتسابي حقوق، چې د خپل هيواد يا بل هيواد د موضوعه قوانينو مطابق يې حاصل کړي وي معتبر او محترم وګڼي.

۳- ماده : دولتونه بايد هغه حقوق، چې د افرادو د شخصيت د احترام لپاره لازم وي لکه د شخص آزادي، د مسکن احترام او د تګ راتګ آزادي د بهرنيانو لپاره وپيژني.

۴- ماده : بهرني اتباع بايد د هغه هيواد محاکمو ته د لاسرسي حق ولري، چې سکونت پکې لري .

۵- ماده : د بهرنيانو د هغه اعمالو څخه حمايت چې د هغوی د مالي او ځاني ضرر موجب کيږي د هغه دولت په غاړه دی، چې د هغې په خاوره کې سکونت کوي .

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولاً هيڅ دولت د بهرنيانو د منلو په مورد کوم الزاميت نه لري، خو کله چې بهرني اتباع د يوه دولت قلمرو ته داخل او ومنل شي، نو دولت بايد هغې ته په حداقل حقوقو قايل شي. د ۱۹ پيړۍ په جريان کې او د هغې څخه وروسته د آزاد انسان د ځينو لازمه حقوقو د اجرا د تضمين لپاره نړيوال حکميتونه ترسره شويدي او په ۱۹۲۹ کال کې د بهرنيانو سره د رفتار او روئي د تعين په مورد د ملتونو ټولنې له لورې د پاريس په ښار کې يو لوی کنفرانس جوړ شو، خو د ډيرو کوششونو سره سره بيا هم مثبته نتيجه ترلاسه نه شوه. متاسفانه د دغه کنفرانس څخه وروسته جريانات که د دوهم نړيوال جنګ څخه مخکې وو، که د جنګ په جريان کې وو او که د جنګ څخه وروسته وو د دغه هدف د تامين لپاره چندان مساعد نه ښکاريدل .او شايد په هيڅ يوه زمانه کې نن زمانې په اندازه د اشخاصو بين المللي حقوق نه وي نقض شوي. او که په ساده ډول ووايو نن ورځ دولتونه د نړيوالو حقوقو اصول د اخلاقي او فلسفي اصولو پشان د اجرايوي ضمانت نه لرونکي ګڼي. خو ددې باوجود د نظرې له لحاظه هر دولت د بهرنيانو لپاره په حداقل حقوقو قايل دی او د هغې حد څخه تجاوز کوي، خپل ځان آزاد او مختار بولي، دغه حد او ميزان د دولتونو په طرز تفکر پورې تړاو لري، چې پدې باره کې دوه نظرئې يو د بل په مقابل کې شتون لري يوه فلسفي او اخلاقي نظريه او بله سياسي نظريه ، چې لمړۍ يې عمومي او دوهمه يې د مليت غوښتنې جنبه لري .(۵۶ : ۸۹،۹۰)

الف- فلسفي او اخلاقي نظريه

پدې سيستم کې د بهرنيانو لپاره په حقوقو باندې د قايل کيدو اساس فلسفي او اخلاقي جنبه لري هسپانوي سوارز Suarez چې په ۱۶ پيړۍ کې د دې سيستم د پيروانو او حاميانو څخه وو وايي ((انساني شخصيت دهغې د تابعيت په نظر کې نيولو پرته د دې غوښتنه کوي ، چې په بهر کې د هغه حقوقو او امتيازاتو څخه مستفيد شي چې د بشر د ژوند تيرولو لپاره لازم او ضروري وي او که يو دولت بهرنيان چې د هغې په خاوره يا قلمرو کې هستوګنه لري د دې مزاياوو څخه محروم کړي، نو په تحقيق سره يې د اخلاقو خلاف عمل ترسره کړيدی)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي طرز تفکر په تدریجي ډول سره په ۱۹ پیړۍ کې حقوقي اساس وموند او د لیبرالیزم رنګ یې ځانته غوره کړ(د سویسي واتل Wattle په باور دا یو تکاملي طرزتفکر دی) پدې ځای کې د فکر اساس دا دی، چې بهرنیان او داخلیان د هغه حقوقو څخه چې د بشر د ژوند کولو لپاره لازم وي باید په مساوي ډول برخمن شي او اصولاً د بهرنیو او داخلي اتباعو تر منځ نباید تفاوت شتون ولري .

دغه د بهرنیو او داخلي اتباعو د یوشان کولو اصل د ځینو نړیوالو کنګرو د تائید وړ هم ګرځیدلی دی او هم د نړیوالو حقوقو موسسې چې په ۱۹۷۴کال کې د جینوا په ښار کې تشکیل شوه دا اعلام کړه، چې بهرنیان مستقلاً پرته لدې چې په تړونونو کې دهغوی په ګټه قید وضع شوی وي او حتی د متقابله معاملې د شرط پرته د حقوقو او مزایاوو لرونکي دي، چې دولتونه د هغوی په رعایت کولو مجبور دي. یعنی پدې سیستم کې اصولاً د بهرنیانو لپاره په هماغه حقوقو قایل شویدي ، چې مقنن د داخلي اتباعو لپاره پیژندلي دي .نوموړی سیستم چې په ۱۹ پیړۍ کې د هغه وخت د ټولو علماو لپاره د قبول وړ وو د ځینو هیوادونو په قوانینو کې یې هم رسوخ کړی وو.(۵۶ : ۹۱،۹۰)

ب - سیاسي نظریه

دا طرز تفکر په زیاته پیمانه سره د ملیت غوښتنې جنبه لري، یعنی پدې نظام کې د یوه ملت اساسي مصلحتونه د افرادو د منافعو څخه په زیاته اندازه د پاملرنې وړ وي او داسې څرګندوي، چې په یوه ټاکلي هیواد کې د بهرنیانو د حقوقو د تعین او مشخص کولو مسله یواځې اخلاقي او حقوقي مسله نه ده، بلکې دا مسله د یوه ملت په اساسي مصلحتونو پورې اصطکاک لري، چې دولتونه باید د بهرنیانو په حقوقو پورې د اړوندو قواعدو او قوانینو د تنظیم په وخت کې د ملي امنیت، اقتصادي منافعو او د نفوسو د زیاتوالي مصلحت درې ګوني موضوعات په نظر کې ونیسي. د مثال په ډول د امنیت له نظره دولتونه باید ځیني امنیتي اقدامات ترسره کړي تر څو د بهرنیانو له لورې یا لااقل د هغوی د ځینو افرادو له لورې هیواد ته خطر متوجه نه شي . همدارنګه د اقتصادي له نظره باید پاملرنه وشي چې دولتونه یواځې د ضرورت په وخت کې پخپله خاوره کې مهاجرین یا کډوال مني او مهاجرین نباید په یوه سیاسي ټولنه (دولت) باندې تحمیل شي . ځکه مملکت یوه نړیواله خیریه

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه نه بلل کیږي. ځیني هیوادونه د دې لپاره چې د خپل نفوس زیاتوالی متناسب کړي د بهرنیو عناصرو جلب ته ضرورت لري، خو اکثراً داسې پیښیږي چې پورته عوامل پخپل منځ کې تطابق نه کوي، ځکه ځیني وختونه د اقتصادي له نظره لازم ګڼل کیږي چې د مهاجرت څخه مخنیوي وشي پداسې حال کې چې د دغه اقدام په اثر دریم عامل یعنی د مملکت د نفوسو زیاتوالي ته ضرر پیښیږي، نو پدې اساس د پورته ذکر شویو درې ګونو مصلحتونو تر منځ او بالخصوص د اقتصادي مصلحت او د نفوسو د زیاتوالي ترمنځ د همیشه لپاره یوه همغږي شتون نلري ، چې دا پخپله یوه پیچلي مسله منځته راوړي.

د سیاسي نظرئې له مخې کله چې د بهرنیانو حقوق د حداقل حقوقو څخه تجاوز وکړي، نو د یوه امتیاز په حیث ګڼل کیږي، چې باید دهر هیواد د وضعیت په نظر کې نیولو سره په په ځانګړي ډول د پاملرنې لاندې ونیول شي، ځکه د ځینو هیوادونو له لورې بهرنیو اتباعو ته د حقوقو او امتیازاتو ورکړه اسانه وي او د هیڅ ډول خطر متضمن نه وي ، خو د ځینو هیوادونو لپاره نوموړی اقدام مهلک او د هغې هیواد د سیاسي حیات لپاره حتماً د خطرونو سره مل وي، پس څه ډول چې لیدل کیږي پدې طرز تفکر کې د بهرنیانو د موضوع د حل په مورد یوه کلي قاعده شتون نلري او د بهرنیانو حقوق کوم حقوقي بنیاد نلري، چې په ټولو هیوادونو کې په یو ډول اجرا شي.

خو هغه څه چې پدې سیستم کې د پاملرنې وړ دي دا دي ، چې هر دولت باید خپل قوانین د انصاف په اساس او په عین حال کې د مملکت د اساسي مصلحتونو په نظر کې نیولو سره وضع کړي . په خلص ډول پدې نظام کې د بهرنیانو د حقوقو په مورد د حداقل حقوقو د تامین څخه پرته هیڅ نړیوال الزام او مکلفیت شتون نلري او هر دولت د بهرنیانو د حقوقو د تعین په مورد د کاملې آزادئ او اختیار څخه برخمن دی .(۱۸: ۹۴)

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم مبحث

د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو منابع

لکه څه ډول چې مو مخکې وويل دولتونه د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو د تعين په مورد آزاد دي او همدغه دولتونه دي ، چې تصميم نيسي چې بهرنيان د کومو حقوقو څخه د کومو شرايطو لاندې استفاده کولای شي، خو ځينې عوامل لکه چې مخکې مو هم ورڅخه يادونه وکړه شتون لري لکه د نړيوال نظام د ساتنې او د نړيوالو اړيکو په باره کې د دولتونو تعهدات د دې ايجاب کوي، چې هم په ملي او هم په بين المللي کچه بايد يو سلسله قواعد او مقررات شتون ولري، چې د متبوعو هيوادونو څخه پرته په نورو هيوادونو کې د بهرنيانو حقوق تضمين کړي، چې خوشبختانه نن ورځ نوموړي تضمينات هم په داخلي قوانينو او هم په نړيوالو معتبرواسنادو کې تسجيل شويدي. د بهرنيانو حقوق او وجايب چې هم په داخلي قوانينو او هم په نړيوالو معتبرو اسنادو کې منعکس شويدي، اولاً د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو داخلي منابع او ثانياً نړيوالې منابع تر مطالعې لاندې نيسو .

لومړی پراګراف

د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو داخلي منابع

په هر هيواد کې د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو د پيژندلو لپاره يو سلسله حقوقي تضمينات شتون لري، چې نوموړي تضمينات عمدتاً د هيوادونو په داخلي قوانينو کې پيشبيني کيږي، چې د بهرنيانو د حقوقو په باره کې په قطعي او رسمي ډول اصول، قواعد او قوانين په بر کې نيسي. په اکثره حقوقي نظامونو کې اصل دا دی، چې بهرنيان د هغه مدني او تجارتي حقوقو څخه برخمن کيږي، چې د ميزبان دولت اتباع دهغې څخه برخمن او مستفيد وي. مګر د هغه دسته حقوقو څخه چې د منحصراً د هيواد د اتباعو لپاره وضع شوي وي او د بهرنيانو لپاره د استفادې وړ ندي او يا هغه دسته حقوق چې صراحتاً او په مشخص ډول د بهرنيانو څخه سلب شوي وي ، لکه سياسي حقوق او داسې نور... بهرنيان ورڅخه محروم دي.

د افغانستان په حقوقي سيستم کې هغه حقوق چې بهرنيان دهغې څخه مستفيد کيږي په اساسي قانون، مدني قانون، د تجارت اصولنامه، د مدني محاکماتو د اصولو

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون، د تجارتي محاكماتو د اصولو قانون ، د تابعيت قانون، په افغانستان كې د بهرنيو اتباعو د اقامت او مسافرت قانون، د خصوصي سرمايه ګذارۍ قانون، د تجارتي علايمو اصولنامه، د كار قانون، په افغانستان كې د بهرنيو اتباعو د استخدام مقرره، د تجارتي حكميت قانون او نورو قوانينو او مقرراتو كې پيشبيني شويدي، چې په دوهم فصل كې به ورڅخه په تفصيل سره يادونه وشي.

دوهم پراګراف

د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو نړيوالې منابع

كه څه هم د خصوصي او عمومي حقوقو څخه د بهرنيانو استفاده او بهره ګيري د يو هيواد څخه تر بل هيواد پورې فرق لري او د هغې د حداقل حقوقو ميزان چې د ټولو دولتونو لپاره د منلو وړ وي تر اوسه پورې معين شوى نه دى، خو په ځينو نړيوالو اسنادو كې داسې اصول او معيارونه ملاحظه كولاى شو، چې د ټولو دولتونو څخه د خارجيانو په مورد ددغه معيارونو او اصولو د رعايت غوښتنه پكې كيږي.

بنا پردې د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو په مورد مهمترينې نړيوالې سرچينې، چې كولاى شو په هغې باندې تمسک وكړو د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، د بشر حقوقو نړيواله اسلامي اعلاميه، د مدني اوسياسي حقوقو نړيوال ميثاق او د هغه اشخاصو په مورد چې د محل اقامت هيواد تابعيت ونلري د ملګرو ملتونو سازمان د عمومي اسامبلى د ۱۹۸۵ كال اعلاميې څخه عبارت دي. دا چې د مدني اوسياسي حقوقو نړيوال ميثاق چې ۱۹۶۶ كال د ډيسمبر مياشتې په ۲۶ نيټه د ملګرو ملتونو د عمومي ټولنې له لورې تصويت او همدارنګه د بشر حقوق اسلامي اعلاميه چې د ۱۹۹۰ كال د اګست مياشتې په ۵ نيټه د اسلامي كنفرانس د سازمان له لورې د قاهرې په ښار كې تصويب شويده. د بشر حقوقو د نړيوالې اعلاميې د موادو سره زيات مشابهت لري نو پدې ځاى كې يوازې د بشر حقوقو په نړيواله اعلاميه باندې بسنه كوو .

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی جز ـ د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه

د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه چې د ۱۹۴۸ کال د ډیسمبر میاشتې په ۱۰ نیټه د ملګرو ملتونو سازمان د عمومي اسامبلی له لورې تصویب شوي، چې په هغه کې داسې قواعد شتون لري، چې د هر کس په طبیعي حقوق باندې یې پرته د قومي، نژادي او مذهبي تعلقاتو په نظر کې نیولو څخه تاکید کړیدی. د دغه اعلامیې د لمړۍ مادې له مخې ټول افراد او بشر د حیثیت او حقوقو له لحاظه یو د بل سره برابر دي او په همدې ترتیب سره د دغه اعلامیې نور مقررات چې په هغې کې د تابعیت څخه په صرف نظر سره د افرادو اساسي حقوق مطرح دي چې په لاندې ډول ورڅخه یادونه کوو:

د ۲ مادي ۱ بند په اساس هر څوک کولای شي، چې له هر ډول توپیر پرته په ځانګړي ډول د توکم، رنګ، جنس، ژبې او مذهب په نظر کې نیولو څخه پرته پدې اعلامیه کې د مندرجو حقوق او آزادیو څخه برخمن شي. او د دریمې مادې له مخې هر څوک د ژوند، آزادۍ او شخصي امنیت حق لري. همدارنګه د ۶ مادې له مخې هر څوک حق لري چې هر چیرته چې وي د قانون په وړاندې د یوه حقوقي شخصیت او یو انسان په څیر وپیژندل شي. د ۸ مادې له مخې هر څوک د خپلو هر ډول اساسي حقوقو د نقض په صورت کې صلاحیت لرونکو ملي محاکمو ته د مراجعي حق لري. همدارنګه د ۱۰ مادې له مخې هر څوک حق لري چې دعوی ته یې یوه مستقله او بیطرفه محکمه په بیطرفه شکل سره رسیده ګي وکړي او د ۱۳ مادي په اساس هر څوک حق لري چې په هر هیواد کې په آزادانه ډول تګ راتګ وکړي او حق لري چې خپل استوګنځای وټاکي او همدارنګه هر څوک حق لري چې هر هیواد یا خپل هیواد ترک کړي یا خپل هیواد ته بیرته راوګرځي.

څه ډول چې لیدل کیږي ددې ډول مقرراتو ارزښت یواځې په یوه رسمي سند کې د هغې انعکاس د بشر مطلوب نه دی او په عمل کې هم امکان لري، چې پورتني موارد په زیاته پیمانه سره عملي اړخ پیدانکړي، خو بیا هم د یوه نړیوال معتبر سند په عنوان چې د ملګرو ملتونو سازمان له لورې تصویب شویدی حتی کولای شو هغه د تیورۍ له لحاظه هم د بشر حقوقو د تامین لپاره یو ګټور ګام وبولو .

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم جز ـ د هغه اشخاصو په مورد چې د محل اقامت هیواد تابعیت نلري د ملګرو ملتونو د عمومي اسامبي د ۱۹۸۵ کال اعلامیه

د دغې اعلامیې تاریخي سابقه پدې ډول وه، چې په ۱۹۷۲ کال کې د ملګروملتونو د بشر حقوقو کمیسون ته د هغې د یوه غړي له لورې د شکایت په اساس، چې د کمیسون د بل غړي هیواد له لورې د نوموړي هیواد د اتباعو د اخراج په مورد د بشر حقوقو څخه د تخطی په علت یې د نوموړي کمیسون د رسیده ګۍ لاندې قرار ونیو. چې وروسته د ملګرو ملتونو د اقتصادي او ټولنیزو چارو شورا یوه فرعي کمیسون ته صلاحیت ورکړ، چې یو د خپلو کاري اولیتونو څخه د هغه افرادو د بشري حقوقو حمایت ته متوجه کړي ، چې د محل اقامت هیواد اتباع نه وي او پدې مورد یوه مشخصه طرح د یوې اعلامیې د مسودې په شکل آماده کړي.کمیسون د غړو دولتونو څخه غوښتنه وکړه، چې په لومړي قدم کې د هغه افرادو په مورد چې د محل اقامت هیواد تابعیت نه لري غیر بشري اقدامات متوقف او د هغوی د بشري حقوقو رعایت وکړي. په ۱۹۷۴ کال کې کمیسون خپل یو نفر راپورتر موظف کړ تر څو پدې مورد مطالعات ترسره او د بهرنیانو د وضعیت څخه یو راپور تهیه او ترتیب کړي، راپورتر په ۱۹۷۶ کال کې یو مکمل ګزارش او دهغه افرادو د بشر حقوقو په مورد د یوې اعلامیې طرحه اماده کړه، چې د محل اقامت هیواد تابعیت نلري. فرعي کمیسون د اعلامیې د مسودې طرح په ۱۹۷۸ کال د ملګرو ملتونو عمومي منشي ته وسپارله، چې له هغه طریقه نوموړي طرحه د غړو هیوادونو د نظر د ابزار لپاره واستول شوه. د پورته اقداماتو په تعقیب د ۱۹۸۰ څخه تر ۱۹۸۴ کالونو په اوږدو کې مختلف او متعدد کاري ګروپونه د بهرنیانو د حقوقو د تعین په مورد د یوې نهائې طرحې د اماده کولو لپاره تعین شول تر څو د دولتونو د ملاحظاتو په پام کې نیولو سره یوه واحده طرحه ترتیب کړي، چې بالاخره نوموړي طرحه د ۱۹۸۵کال د ډیسمبر په میاشت کې د یوې اعلامیې په عنوان د ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلی له لورې تصویب شوه، چې په خپل ذات کې یواځینی نړیوال سند دی چې تراوسه پورې د ملګرو ملتونو سازمان له لورې پدې مورد اعلام شویدی.(۵۵ : ۴۵،۴۶)

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم جز – د پناه وړونکو د وضعیت په مورد د ۱۹۵۱ کال کنوانسیون

له شک پرته د پناه وړونکو په وضعیت پورې اړوند د ۱۹۵۱ کال کنوانسیون د نړیوالو حقوقو په چوکاټ کې د پناه وړونکو د اصلي ترینو منابعو څخه ګڼل کیږي، نوموړ کنوانسیون د ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلی د (۷)۴۲۹ نمبر پریکړه لیک په اساس تصویب شویدی.(۵۴ : ۳۸۹) نوموړی کنوانسیون د خپلو زماني او مکاني محدودیتونو سره سره نړیواله بڼه ځانته غوره کړه، چې نن ورځ د افغانستان په شمول د نړۍ د ۱۴۵ څخه زیاتو هیوادونو لاسلیک کړیدی.[17]

په افغانستان کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

[17] افغانستان نوموړی کنوانسیون د ۲۰۰۵ کال د اګست په میاشت کې تصویب او لاسلیک کړیدی او دهغې کامل متن د ۱۳۸۵ کال د ۹۰۳ نمبر رسمي جریده کې خپور شویدی.

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

په افغانستان کې د بهرنيانو حقوق او وجايب

د افغانستان اساسي قانون ۵۷ ماده[18] او په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۲۵ ماده د يوه کلي اصل په عنوان په افغانستان کې د بهرينانو د حقوقو د اصولو په رابطه داسې حکم کوي ((هغه بهـــــــرنی تبعه چې ددغه قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامـــــــي جمهوريت ته راځي ، له هغو حــــقوقو نه ګټه اخلي چې د افـــــغانستان اسلامي جمهوريت په قـــوانـــــينو کی ورتـــه ټاکـــــل شوي دي)) د دغه مادې د محتوياتو څخه په واضح ډول معلوميږي، چې د افغانستان د قوانينو مطابق يو سلسله حقوق شتون لري، چې بهرنيان د هغې څخه برخن کيدای نشي، خو يو سلسله نور حقوق شتون لري، چې بهرنيان د هغې څخه په برخمن کيدلو کې د افغاني اتباعو په حيث تلقي کيږي. چې د دغه حقوقو څخه برخورداري او حرمان به يا د عمومي حقوقو په برخه کې وي يا د خصوصي حقوقو. په همدې ترتيب څرنګه چې عدالت او انصاف د دې ايجاب کوي، چې د هر حق په مقابل کې وجيبه بايد شتون ولري، نو افغانستان ته د بهرنيو اتباعو په دخول سره هغوی د يو سلسله وجايبو په ترسره کولو هم مکلف کيږي لکه د قوانينو رعايت، د مالياتو وکړه او داسې نور.... چې په ترتيب سره د بهرنيانو حقوق د عمومي حقوقو او خصوصي حقوقو په ساحه کې د مطالعې لاندې نيسو .

لومړی مبحث

د عامه حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوقو او وجايب

عامه حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده ، چې د افرادو او دولت تر منځ د اړيکو څخه بحث کوي. په افغانستان کې يو بهرنی دهر افغان په شان حق لري، چې د عمومي حقوقو لکه د ديني مراسمو اجرا کول، د ځان، مال او مسکن د

---

[18] دولت په افغانستان کې د خارجي اتباعو حقوق او آزادی له قانون سره سم تضمينوي. دا کسان د بين المللي حقوقو د قواعدو په حدودو کې د افغانستان د دولت د قوانينو په رعايت مکلف دی.

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصونیت حق څخه برخمن او خپل ځانته کار انتخاب کړي، مګر دا چې د قانون د صریح نص په موجب د عمومي حقوقو څخه محروم وي.

بهرنیان د کلي اصولو په موجب، چې د زیاتو هیوادونو په اساسي قوانینو کې یې انعکاس موندلی د یو سلسله عمومي حقوقو څخه برخمن دي، چې د محل اقامت دولت اتباع مکلف دي چې د بهرنیانو نوموړي حقوق محتر وګڼي او دا حقوق د بشر د ژوندانه لپاره د لازمه اساسي حقوقو څخه ګڼل کیږي . عامه حقوق په خپل وار سره په اساسی حقوقو، جزا حقوقو، کار حقوقو مالي حقوقو او اداري حقوقو باندې ویشل کیږي. چې په ترتیب سره به د بهرنیانو حقوق او وجایب او د هغې محدودیتونه د عامه حقوقو په ټولو څانګو کې تر مطالعې لاندې ونیسو .

لومړی پراګراف

د اساسي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

اساسي حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو مجموعه ده، چې د دولت د درې ګونو قواوو د جوړښت او د اتباعو د اساسي حقوقو او آزادیو څخه بحث کوي.(۱۸: ۱۱۴) د افغانستان اسلامي جمهوریت د نافذه قوانینو مطابق یو سلسله اساسي حقوق شتون لري چې د افغانستان د اتباعو انحصاري حقوق ګڼل کیږي او بهرنیان نشي کولای د هغې څخه مستفید او برخمن شي یعنی پدې برخه کې په بهرنیانو باندې محدودیت وضع شویدي، چې لومړی د افغانستان د اتباعو انحصاري اساسي حقوق او وروسته د هغه حقوق چې بهرنیان هم ورڅخه برخمن کیدلی شي د مطالعې لاندې نیسو .

لومړی جز- د افغاني اتباعو انحصاري اساسي حقوق

د افغانستان اسلامي جمهوریت سیاسي، داخلي او قضائې مصلحتونه د دې غوښتنه کوي، چې بهرنیان باید د هغه حقوقو څخه برخمن نه وي، چې دهغې په وسیله وکولای شي د افغانستان په داخلي، سیاسي او قضائې چارو کې ګډون او مداخله ترسره کړي. هغه اساسي حقوق چې بهرنیان ورڅخه محروم دي عبارت دي له د انتخابیدلو او انتخابولو حق، د وزیر کیدلو حق، د څارنوال کیدلو حق، د قاضې کیدلو حق، د سیاسي ګوندونو د تشکیل حق، د مدافع وکیل کیدلو حق او داسې نور چې په تفصیل سره به یې مطالعه کړو .

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د جمهوري رياست د مقام لپاره د نوماندۍ حق
د اساسي قانون مطابق بهرنيان نشي کولای ، چې خپل ځانونه د جمهوري رياست د مقام لپاره نوماند کړي. د اساسي قانون ۶۲ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((ځوک چې جمهوري رياست ته کانديدیږي ، بايد د لاندينيو شرطونو لرونکی وي : ۱- د افغانستان تبعه ، مسلمان ، له افغان مور او پلار څخه زيږيدلی وي او د بل هيواد تابعيت ونلري. ۲- د کانديدیدو په په ورځ يې عمر تر څلويښتو کلونو لږ نه وي . ۳- د محکمې له خوا د بشري ضد جرمونو او جنايت په ارتکاب او يه له مدني حقوقو څخه په محرومۍ محکوم نه شوی نه وي.))

بنا پردې څه ډول چې هيڅ يو بهرنۍ تبعه د هر ډول شرايطو لاندې په هيڅ وجه سره نشي کولای ، چې د جمهوري رياست د مقام لپاره خپل ځان نوماند کړي . حتی هغه افراد چې د هغې والدين هم مسلمان او افغان وي خو د بل هيواد د تابعيت درلودونکي وي نشي کولای ، چې خپل ځان د جمهوري رياست د مقام لپاره نوماند کړي.

۲- د جمهوري رياست د معاونيت حق
بهرنيان د جمهوري رياست د مقام لپاره پر نوماندۍ سربيره نشي کولای، چې خپل ځان د جمهوري رياست د لومړي او دوهم معاونيت لپاره هم کانديد کړي ځکه د اساسي قانون د ۶۲ مادې ۳ برخه پدې مورد دا ډول صراحت لري ((په پدې ماده کې راغلی حکم د جمهور ريس د مرستيالانو په برخه کې هم تطبيقيږي))

۳- د وزير کيدو حق
د افغانستان اساسي قانون افغاني تابعيت د يو وزارت د مقام د احراز لپاره شرط بولي، پس د دې لپاره چې يو شخص د وزير په حيث وټاکل شي بايد افغاني تابعيت ولري لدې حالت پرته که يو بهرنۍ وګړۍ د يوه مسلک او رشتې تخصص هم ولري نشي کولای، چې د وزير په حيث وټاکل شي، خو دا حالت بايد د مضاعف تابعيت سره يو شانته ونه ګڼو يعنی که چيرې يو افغانۍ وګړۍ د افغاني تابعيت پر لرلو سربيره د بل هيواد تابعيت هم ولري نو د اساسي قانون له مخې ولسي جرګه دهغې د تائيد يا رد صلاحيت لري، چې پدې مورد د اساسي قانون ۷۲ ماده ۱ فقره

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډول صراحت لري ((څوک چې د وزیر په توګه ټاکل کیږي باید لاندیني شرطونه ولري : ۱- یوازې د افغانستان د تابعیت لرونکی وي ، که چیرې د کوم وزارت کاندید د بل هیواد تابعیت هم ولري ولسي جرګه د هغه د تایید یا رد صلاحیت لري)). پورته ماده د حقوقي لحاظه ځیني مشکلات لري یعنی که د ۷۲ مادې د ۱ فقرې د لومړۍ برخې څخه د مقنن هدف د واحد افغاني تابعیت لرل وي، نو باید د پورته مادې متن هم د هغې مطابق تنظیم شوی وای، پداسې حال کې چې د همدغه مادې د ۱ فقرې د دوهمې برخې سره په تضاد کې واقع دی، ځکه په لومړۍ برخه کې په واحد تابعیت باندې تاکید شویدی او په دوهمه برخه کې د د دوه ګوني تابعیت په مورد د هغې د تائید یا رد صلاحیت ولسي جرګې ته ورکړل شوی دی.(۱۱: ۱۴۸)

۴ – د سترې محکمې په عالي شورا کې غړیتوب او د قاضي په حیث د دندې د اجرا کولو حق

لکه څه ډول چې مخکې د جمهور ریس او وزیر انو په مورد ذکر شول، چې د دغه مقامونو د اهمیت پر اساس بهرني اتباع په هیڅ وجه نشي کولای د دغه مقامونو عهده دار شي. په همدې ترتیب سره دغه مسله د قضا په مورد هم صدق کوي، پدې دلیل چې قضا د دولت د ارکانو د جملې څخه یو رکن دی او د دغه مهم رکن احراز یواځې او یواځې افغاني اتباعو ته ځانګړی شویدی، چې پدې مورد د اساسي قانون د ۱۱۸ مادې ۲ فقره دا ډول صراحت لري ((د سترې محکمې غړی باید لاندیني شرایط ولري: ۲- د افغانستان تبعه وي)) د سترې محکمې د غړو د تعین او معرفی په رابطه د واحد افغاني تابعیت شرط نه دی ایښودل شوی، بلکې یواځې د افغاني تابعیت لرل کافي دي.(۱۱: ۳۱۹) چې متاسفانه په اساسي قانون کې د سترې محکمې د غړو د مضاعف یا دوه ګوني تابعیت د نه لرلو په مورد څه نه دي ویل شوي چې دغه مسله د قضا په مورد ډیره حساسه او جدي ده او دا به مناسبه نه وي، چې یو شخص د قضا په مسند کښیني او په عین وخت کې د بل هیواد تابعیت هم ولري، چې پدې صورت کې ممکن متفاوت موضوعات مطرح بحث او د قضا استقلالیت چې اساسي قانون هم په رسمیت پیژندلی د پوښتنې لاندې راو لي. فرضاً که په یوه دعوی کې یو د طرفینو څخه یوه خارجي کمپنۍ وي او په عین حال کې افغانی قاضي هم چې نوموړي قضیې ته رسیده ګي کوي د هماغه هیواد تابعیت ولري او د

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدعی بها ارزښت هم ممکن ډیر زیات وي او د دعوی بل اړخ ممکن د افغانستان یو د دولتي ادارو څخه وي. پدې ډول حالت کې زیات احتمال شتون لري، چې افغانی قاضي چې په عین وخت کې د بهرني هیواد تابعیت لري او فامیل یې هم عملاً په هغه هیواد کې ژوند کوي او یا دا چې اقتصادي منافع یې زیاتره هماغلته متصور وي د خارجي کمپنۍ په ګټه حکم صادر کړي. پدې صورت کې به څرنګه ممکن وي، چې پدا ډول قاضي اعتماد او باور وکړو ، چې د افغانستان د خلکو د منافعو په نسبت خپلو شخصي یا فامیلي منافعو ته ترجیح ورکوي. حتی د دې امکان هم شتون لري، چې خپلې رخصتۍ او د تعطیلاتو ورځې هم په هغه هیواد کې تیرې کړي او په مخلتفو ډولونو سره تطمیع شي او دا هم د امکان څخه لیرې نه ده، چې د دندې د ختم څخه وروسته بیرته هماغه هیواد ته لاړ او خپل پاتې ژوند د خپل فامیل سره یو ځای هماغلته تیر کړي، نو د پورته ذکر شویو دلایلو په اساس بهتره به وای، چې د سترې محکمې د عالي شورا د غړیو او په عمومي ډول د قاضیانو په مورد واحد افغاني تابعیت معیار ګڼل شوی وای تر څو د پورته ذکر شویو دلایلو څخه مخنیوی شوی وای.(۵۵ : ۱۴۶)

۵- د ملي شورا د غړیتوب حق

په ملي شورا کې د غړیتوب لپاره که د انتخاباتو له لارې وي یا د انتصاب له لارې د افغاني تابعیت لرل شرط دي. نن ورځ د نړۍ په زیاتره هیوادونو کې هغه څوک چې د ملي شورا یا پارلمان لپاره نوماند کیږي د تابعیت سند لرل ورته یو ضروري او لازمي امر دی، ځکه د خلکو څخه نمائنده ګي په حقیقت کې هغه امانت دی، چې یواځې او یواځې یوه هیواد ته متعهد، مسول او وفادار اشخاص یې په غاړه اخیستی شي. پدې مورد د هیوادونو قوانینو د هغه اشخاصو لپاره چې ځان د خلکو د نماینده په حیث نوماند کوي زیات وخت ورکړی دی. نوماند شخص باید دهغه هیواد تابعیت چې پکې نوماند کیږي پخوا ترلاسه کړی وي. پدې مورد د واحد تابعیت شرط یوه بله موضوع ده، چې د ځینو هیوادونو په قوانینو کې تسجیل شویدی او د هغې څخه هدف د خپل هیواد سره د نوماندانو د زیاتې علاقمندی او لوړو مصلحتونو او منافعو تامین ذکر شویدی (۱۱: ۱۷۹) چې دغه شرط د افغانستان د اساسي قانون د ۸۵ مادې په ۱ فقره کې دا ډول بیان شویدی ((هغه څوک چې د ملي شورۍ غړیتوب ته کاندید یا ټاکل کیږي، د ټاکونکو پر شرط سربیره دا لاندې

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفتونه هم باید ولري :۱- د افغانستان تبعه وي یا لږ تر لږه د کاندیدیدو یا تعین تر نیټې لس کاله پخوا یې د افغانستان د دولت تابعیت تر لاسه کړی وي)).

۶- د لوی څارنوال او څارنوال کیدو حق

په همدې ترتیب سره بهرني اتباع نشي کولای د څارنوال او لوی څارنوال په حیث دنده اجرا کړي، ځکه دا حق د افغاني اتباعو د انحصاري حقوقو څخه ګڼل شویدي، چې د څارنوالی د تشکیلاتو او صلاحیتونو قانون د ۴۱ مادې ۱ فقره پدې مورد دا ډول صراحت لري ((څوك چې د لاندنیو شرایطو خاوند وی د څارنوالی په کادر کې د څارنوال یا مستنطق په توګه ټاکل کیدای شي : ۱- لږ تر لږه له لسو کلونه را دیخوا د افغانستان جمهوریت تابعیت لرل)).

۷- د مدافع وکالت حق

بهرني اتباع د افغانستان د مدافع وکیلانو د قانون په اساس د مدافع وکالت د حق څخه محروم دي لکه چې پدې مورد د ذکر شوي قانون ۶ماده او ۱ فقره ۱ جز دا ډول صراحت لري ((۱- هغه شخص د دفاع وکالت په شغل بوختېدی شي چې د لاندې شرایطو لرونکی وي : الف- د افغانستان د تابعیت لرل))

د یادونې وړ ده، چې د پورته ذکر شوي مادې حکم په مطلق ډول نه دی، بلکې په افغانستان کې د بهرنیانو د مدافع وکالت د شغل په مورد استثنات شتون لري، هغه دا چې بهرنیان کولای شي د ځینو شرایطو لاندې د خپلو خارجي موکلینو څخه د افغانستان په محاکمو کې دفاع وکړي، خو په هیڅ وجه نشي کولای چې اولاً په افغانستان کې دارالوکاله ولري او ثانیاً د افغاني وګړي څخه وکالت وکړي، چې دغه موضوع د مدافع وکالت قانون په ۶ ماده او ۳ فقره کې پدې ډول بیان شویده ((۳- بهرنی تبعه نشی کولی په افغانستان کې دارالوکاله ولري ، خو د لاندې شرایطو په لرلو سره کولای شي د افغانستان داسلامي جمهوریت په محکمو او نورو مراجعو کې د بهرنیو حقیقي او حکمي اشخاصو په اړوندو دعواوو کې له خپل مؤکل څخه وکالت وکړي: ۱- په افغانستان کې د استوګنې د جواز لرونکی وي. ۲- له خپل متبوع هېواد څخه د وکالت د شغل د جواز لرونکی وي. ۳- د قانون د حکمونو مطابق ، خپل مالیاتي ذمت اداء کړي))

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا موضوع د افغانستان د مدافع وکالت په قانون کې نه ده تصریح شوي ، چې ای بهرني اتباع کولای شي په افغانستان کې د مدافع وکالت جواز حاصل کړي یا نه ؟ چې دا امر د دې ایجاب کوي، چې پدې مورد باید احکام موجود وای. څکه ځیني وختونه داسې پیښیږي، چې بهرنی د افغانستان د مدافع وکیلانو د قانون د ۶ مادې په اساس د ذکر شویو شرطونو سربیره د حقوقو یا شرعیاتو پوهنځی څخه هم فارغ وي چې پدې صورت کې د لازمې حقوقي پوهې څخه هم برخمن وي، خو د هیواد تابعیت نلري. بناً پدې حالت کې ممکن د ځینو شرایطو لاندې بهرنیانو ته د مدافع وکالت دندې د اشتغال حق ورکړل شي. لکه چې دا امر د نړۍ په ځینو هیوادونو کې هم معمول دی. د مثال په ډول که چیرې د امریکا متحده ایالتونو کې یو بهرنۍ د حقوقو پوهنځۍ څخه فارغ وي دا ډول افراد د امریکائي افرادو په شان د مدافع وکیلانو Bar Association د ازموینې د تیرولو څخه وروسته کولای شي د امریکا متحده ایالتونو په ځینو ایالتونو کې د مدافع وکالت دنده ترسره کړي او دهماغه حقوقو او وجایبو څخه برخمن شي، چې امریکایان ئې لري.(۵۵ : ۱۵۲)

۸ـ د رایې ورکولو(انتخابولو) حق

څرنګه چې د انتخابولو حق د افغانستان په سیاسي نظام او سیاسي مصلحتونو پورې په مستقیم ډول تړاو لري، چې لدې طریقه د افغانستان اتباع جمهور ریس، د ملي شورا غړي، د ولایتي شورا غړي او داسې نور انتخابوي، نو بهرني اتباع د دې حق څخه محروم دي. بنا پردې ذکر شوی حق د افغاني اتباعو د انحصاري اساسي حقوقو له جملې څخه ګڼل کیږي، چې د اساسي قانون په ۳۳ ماده کې دا ډول بیان شویدی ((د افغانستان اتباع د انتخابولو او انتخابیدو حق لري)) همدارنګه د افغانستان د انتخاباتو قانون ۵ ماده هم د رایه ورکوونکو د شرایطو څخه د افغاني تابعیت لرل یو عمده شرط بولي نو ویلی شو ، چې په هیواد کې مقیم بهرنیان هیڅکله او په هیڅ وجه نشي کولای چې د رایه ورکوونکو په حیث په ټاکنو کې ګډون وکړي، څکه د رائې ورکونې حق د افغاني اتباعو د انحصاري او ځانګړو حقوقو د جملې څخه دی. دا چې بهرنیان په افغانستان کې د سیاسي حقوقو څخه محروم دي خو د دوی نوموړی محدودیت او محرومیت یې په خپلو متبوع هیوادونو کې د دوی سیاسي حقوقو ته زیان نه رسوي یعنی په خپلو هیوادونو کې د دوی د سیاسي حقوقو د حرمان موجب نه ګرځي. په همدې ترتیب سره هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شي چې په هغه طریقه چې د محل اقامت هیواد ملي حاکمیت ته مزاحمت او اخلال وارد نکړي نو د خپلو هیوادونو په سفارتونو او قونسلګریو کې د حضور له لارې د رایې ورکونې عمل ترسره کولی شي.(۵۵ : ۱۴۵)

۹- د اعتصابونو او مظاهرو حق

په نننیو متمدنو ټولنو کې خلک حق لري، چې د خپلو حقوقو د حصول یا د ملي او صنفي منافعو څخه د دفاع په منظور مظاهرې او اعتصابونه ترسره کړي، یعنی د ټولنو، مظاهرو او اعتصابونو حق د بشر د اساسي حقوقو او په افغانستان کې د افغاني اتباعو د انحصاري اساسي حقوقو له جملې څخه دی ، یعنی بهرنیان نشي کولای چې اعتصابونه او مظاهرات ترسره کړي، چې پدې مورد د اساسي قانون ۳۶ ماده دا ډول صراحت لري ((د افغانستان اتباع حق لري چې د روا او سوله ییزو غوښتنو د تامین لپاره له قانون سره سم بې وسلې غونډې او مظاهرې وکړي))

۱۰- د سیاسي ګوندونو د تاسیس حق

د افغانستان د اساسي قانون په اساس یواځې افغاني اتباع د سیاسي ګوندونو د تاسیس او تشکیل حق لري، چې پدې مورد د اساسي قانون ۳۵ ماده دا ډول صراحت لري ((د افغانستان اتباع حق لري د قانون له حکمونو سره سم، سیاسي ګوندونه جوړ کړي، په دې شرط چې: (۱) د ګوند مرامنامه او اساسنامه د اسلام د سپیڅلي دین د احکامو او په دې اساسي قانون کې د راغلو نصوصو او ارزښتونو مخالف نه وي. (۲) د ګوند تشکیلات او مالي منابع څرګند وي. (۳) نظامي او نظامي ډوله تشکیلات او هدفونه ونه لري. (۴) له بهرنیو سیاسي ګوندونو یا نورو بهرنیو منابعو سره تړلي نه وي، د قوم، سیمې، ژبې او فقهي مذهب پر بنسټ د ګوند جوړول او فعالیت کول، جواز نه لري. هغه جمعیت او ګوند چې د قانون له حکمونو سره سم جوړیږي د قانوني موجباتو او با صلاحیته محکمې له حکمه پرته نه منحل کیږي))

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم جز – هغه اساسي حقوق چې بهرنیان ورڅخه برخمن دي

اساسي حقوق دوه ډوله قواعد لري، لومړۍ ډول هغه قواعد دي چې د درې ګونو قواو په جوړښت پورې مربوط وي او دوهم ډول هغه قواعد دي، چې د تبعه او غیر تبعه په اساسي حقوقو او ازادیو پورې مربوط وي، چې د دوهم ډول قواعدو د لومړۍ نوعې څخه مو مخکې یادونه وکړه او دوهم نوعه حقوق چې انسانان یې د ژبې، ملیت، تابعیت او نژاد په نظر کې نیولو پرته یې لري. یعنی غیر افغاني اتباع هم د انسانیت په اساس د دغه حقوقو څخه برخمن کیږي چې دغه حقوق عبارت دي له:

۱- د ژوند حق

د ژوند حق د انسان د اساسي ترینو حقوقو د جملې څخه ګڼل کیږي په همدې ډول د ژوند حق د انسانانو د لومړنیو فطري او طبیعي حقوقو د جملې څخه دی، ځکه د بشر ټول حقوق او آزادی ګانې په هغه انسان پورې تړاو لري، چې د ژوند په حالت کې وي له همدې لحاظه د ژوند حق د نورو انساني حقوقو مصدر او منبع ده.

د اساسي قانون مطابق ژوند یو الهي موهبت دی، چې انسان ته ورکړل شویدی همدارنګه د ژوند حق د فطری یا ذاتي حقوقو د جملې څخه بولي، چې د انسان د پیدایښت سره سم د هغې سره مل او د اساسي او اصلي حقوقو د جملې څخه دی. د اساسي قانون د حکمونو مطابق بهرني اتباع هم په افغانستان کې د داخلي اتباعو په شان د ژوند حق څخه برخمن دي، بناً هیڅوک نشي کولای چې د قانوني تجویز څخه پرته بل څوک د دغه حق څخه محروم کړي، چې د اساسي قانون ۲۳ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((ژوند د خدای(ج) بخښنه او د انسان طبیعي دی، هیڅوک له قانوني مجوزه پرته له دې حقه بې برخې کیدای نشي))

د اسلام په مبارک دین کې هم یوه مهمه مسله چې هغې ته زیاته توجه او په هغې باندې تاکید شویدی د ژوند حق او د هغې سلب کول دي په غیر شرعي ډول، یعنی هر څوک چې بل انسان په غیر حق سره ووژني که هغه سړۍ وي یا ښځه، ماشوم وي یا لوی، تور پوستی وي یا سپین پوستی، فقیر وي یا غني، مسلمان وي یا غیر مسلمان داسې ده لکه چې ټول خلک یې وژلي وي، پدې ترتیب سره د اسلام مبارک دین د ټولنې د افرادو یا په مجموع کې د ټولو انسانانو ژوند د جنس، نژاد، سن او

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهب په نظر کې نیولو پرته محترم او د فوق العاده ارزښت وړ بولي او هغې ته په خاص احترام قایل دی. لکه چې د قرانکریم د الاسرا سورة په ۳۳ آیت شریف کې راغلي دي

. همدارنګه د نساء سورة په ۹۳ آیت شریف کې د عمد قتل په مورد فرمایي

. او همدارنګه د نساء سورة کې د خطا قتل په مورد فرمایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

↖❷③⌘❷⬂♦❒✌◆❒ ◷♋📖♐✂⬃♎❒📖 ✂❼■🖫♐☽
⬀☠⅄✆ ♊⍓☺⬩▫ ☎ ⌨■❑✡♋✌⬃⬩❿✌ ⌨■♦⌛⬩🔔◆❻
⬀✖⬂⇦◆❷⇳♑☒⅄ ↖🏳✍◆⓿⬁◷⬩▫ ⇳⑨⬋➚♦③
☪❑⧫✉✉⬀❑⬩✍ ⬀✖⬃✓⍓➔♐✉✍⬧☞♦☞↖✌
✦✏✍✂ ✈♍🔔☒✉◆❒ ▤ ★✏✍✂ ⌘♊♋♓✌
⬖✆⌘⬀ ✍✞☺❿⬁⌛⍓❍ ✍◷☺❿♐⬛♦↖

بناً ځرنګه چې ژوند یو الهي نعمت دی او هیڅ فرد یا دولت نشي کولای چې دغه حق د قانوني او شرعي مجوز څخه پرته د انسان څخه سلب کړي یا دا چې هغې ته صدمه ورسوي حتی شخص هم په مطلق ډول د دې اختیار او ملکیت نلري. په همدې ترتیب سره که چیرې یو څوک د مسلمان څخه پرته بل څوک په قتل ورسولو، پداسې حال کې چې نوموړی شخص ذمي یا مستامن وي نو د مسلمان او د هغه به قتل کې هیڅ ډول تفاوت شتون نلري، ځکه انسان په مجموع کې مکرم ګڼل کیږي، چې لدې لحاظه د مسلمان او غیر مسلمان تر منځ توپیر شتون نلري.[۱۰: ۲۱۵] یعنی د اسلام مبارک دین د احکامو له نظره د قتل د وقوع یا ارتکاب په صورت کې د مسلمان او غیر مسلمان ترمنځ توپیر شتون نلري، که چیرې مسلمان یو ذمي یا مستامن په قتل ورسوي د هغې په وړاندې مسول بلل شویدی او قصاص یې واجب دی او که چیرې ذمي یا مستامن یو مسلمان ووژني بیا هم مرتکب مسول او دهغې قصاص واجب بلل کیږي، غیر مسلمان د حربي کافر پرته چې اسلامي هیوادونو ته سفر کوي، پناه اخلي ، یا د نورو دولتونو استازی وي د ژوند حق یې مصون بلل شوی دی.[۱۰: ۲۱۸] او همدارنګه د امام ابوحنیفه (رح) صاحبینو او ابن لیلی په اند هم مسلمان د ذمي په مقابل کې قصاص کیږي، ځکه هغه نصوص چې د قصاص په مورد په کتاب الله او سنت نبوي کې راغلي دي عمومیت لري.[۵۵ : ۹۶] د امام مالک(رح) په نظر هم که چیرې یو مسلمان کس ذمي په قتل ورسوي نو مسلمان د هغې په مقابل کې وژل کیږي. د مثال په ډول ابانت بن عثمان چې د مدینې منورې د فقهاو څخه وو، هغه وخت چې په مدینه منوره کې امیر وو د نوموړي د امارت په وخت کې یو مسلمان یو قطبي په قتل رسولی وو، نو مسلمان شخص یې قصاص کړ.[۵۴ : ۴۴۰]

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې ترتيب سره په نړيوالو اسنادو کې هم د ژوند کولو په حق باندې تاکيد شويدی لکه، چې دبشر حقوقو نړيوالې اعلاميې له مخې هر انسان حق لري چې په ازادی او خونديتوب کې ژوند وکړي لکه چې پدې مورد د ذکر شوي اعلاميې ۳ ماده دا ډول صراحت لري((هر څوک د ژوند، آزادی او شخصي امنيت حق لري)) او د بشر حقوقو نړيوالې اسلامي اعلاميې له مخې هم ژوند هغه نعمت دی، چې د خدای(ج) خپلو بنده ګانو ته ورکړی دی او ژوند هغه حق دی، چې د هر انسان لپاره تضمين شويدی له همدې کبله لازمه ښکاري چې ټول وګړي، ټولنې او حکمتونه له دغه حق څخه ملاتړ وکړي او د ټولو هغو پيښو او تيريو په وړاندې چې، د انسانانو ژوند د خطر سره مخامخ کوي مقاومت وکړي، چې پدې مورد د نوموړي اعلاميې ۲ ماده دا ډول صراحت لري ((ژوند يوه الهي ډالۍ او هغه حق دی، چې هر انسان ته تضمين شويدی او په ټولو وګړو، ټولنو او حکمتونو واجب دي چې، د دغه حق څخه ملاتړ وکړي او د هغه په وړاندې د هر تيري مخنيوی وکړي او د شرعي مجوز پرته د هيچا وژنه روا نه ده)) همدارنګه د مدنی او سياسي حقوقو نړيوال ميثاق ۹ ماده ۱ فقره هم د ژوند حق د حمايت په مورد دا ډول حکم کوي ((هر څوک د ازادی او شخصي امنيت حق لري. هيڅوک نشو کولای چې په خپل سر پرته له کوم دليل بندي کړو له هيچا څخه نشو کولای د ازادی حق سلب، مګر د قانون او عدالت له مخې دا کار ترسره کيدای شي)).

۲ـ د آزادی او انساني کرامت حق

آزادي يو اصل دی، چې ټول بشر ورڅخه د مساوي ګټه اخيستنې حق لري خو د دې حق څخه استفاده د يو سلسله شرايطو تابع ده، چې د دغه قيوداتو او محدوديتونو هدف د کوم شخص په ګټه نه بلکې د نورو خلکو د حقوقو او آزاديو رعايت او په ټولنه کې د امن او نظم تامين دی. لکه چې د اساسي قانون ۲۴ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((آزادي د انسان طبيعي حق دی. دا حق د نورو له آزادۍ او له عامه مصالحو پرته چې د قانون له لیارې تنظیمیږي حدود نه لري. د انسان آزادي او کرامت له تيري خوندي دی. دولت د انسان د آزادی او کرامت په ساتنه او درناوي مکلف دی)) د اساسي قانون د پورته ذکر شوي مادې د حکم مطابق آزادي د طبيعي حقوقو د جملې څخه ګڼل شويده چې د تعرض څخه مصونيت لري، خو دا حق ځينی محدوديتونه او قيودات هم لري، چې يو د هغې محدوديتونو څخه د نورو

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق او آزادی دي يعنی هر کله چې د آزادی څخه استفاده او ګټه اخيستنه د نورو خلکو د حقوقو او آزاديو د اخلال سبب شي او هغې ته صدمه ورسوي، نو قانون د شخص آزادي محدودوي. په همدې ترتيب سره د نورو نافذه قوانينو له نظر هم ازادي د انسان طبيعي حق دی او هيڅوک نشي کولای چې د هغې څخه تنازل وکړي(د مدنی قانون ۴۴ ماده)

همدارنګه انساني کرامت يو مستقل او مطلق حق دی يعنی انسانان ټول آزاد او د انسانيت له پلوه سره مساوي او د يو ډول حقوقو او عزت درلودونکي دي او ټول انساني کرامت لري، ټول انسانان د عقل او وجدان درلودونکي دي، ټول انسانان بايد يو له بل سره مهربانه اوسي او په مهربانۍ يو له بل سره چلند وکړي او زور زياتی او تاوتريخوالی ونه کاروي، چې پدې مورد د بشر حقوقو نړيوالې اعلامې د ۱ ماده دا ډول صراحت لري ((ټول انسانان آزادی نړۍ ته راځي او د حقوقو او حيثيت له پلوه سره برابر دي. ټول د عقل او وجدان درلودونکي دي او بايد يو له بل سره د ورور ګلوۍ په روحيه چلند وکړي)) همدارنګه د بشر حقوقو اسلامي اعلاميې د ۱۱ مادې ۱ فقرې له مخې هم انسان ازادی زيږيدلی او نړۍ ته راغلی دی او هيڅوک د هغې د مريې کولو حق نلري ، چې پدې ترتيب سره دولت د هغې په حفظ او ساتنه باندې مکلف دی. يعنی انسان د انسانيت په اساس او د هغې شرافت او کرامت ته د احترام پر الزام سره د هر ډول توهين او تحقير څخه چې د هغې حيثيت ته ضرر ورسوي مصون دی، بهرني اتباع هم په همدې دليل او د مليت، ژبې، رنګ، ټولنيزې طبقې، تابعيت او محل اقامت په نظر کې نيولو پرته د دغه امر څخه مستثنی نه دي .(۳ : ۲۲۲) په بل عبارت بهرنی پدې دليل چې انسان دی بايد د هر ډول اهانت څخه چې د هغې حيثيت او عزت ته صدمه ورسوي مصون دی او هيڅوک نشي کولای پدې خاطر بهرنيان د تعرض لاندې راولي، چې د بل نژاد، ژبې، مذهب او نورو څخه دی يا دا چې د بهرنيانو سره د هغې د متبوع دولت چلند په نړيواله کچه نامطلوب وي او د دې پشان نور ...

د بهرنيانو هتک حرمت د داخلي اتباعو پشان اګر که د قانوني دلايلو لکه د جرم په اساس هم وي ممنوع دی. څه ډول چې ليدل کيږي د اساسي قانون د ۲۴ مادې مخاطبين ټول انسانان دي پرته د نژاد، ژبې، قوم، او نورو تعلقاتو په نظر کې نيولو

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره، بنا پردې د دغه مادې د محتوياتو څخه استنباط کيږي چې ټول انسانان که نر وی يا ښځه، ځوان وي يا زوړ، د هيواد تبعه وي يا بهرنی د عزت او حيثيت او انساني کرامت له حيثه يو ډول دي او د دوی انساني کرامت او حيثيت د قانون په واسطه د حمايت لاندې نيول کيږي پرته لدې، چې شخص افغاني تبعه ده يا بهرنۍ د قانون پر وړاندې محترم او د احترام وړ دي.

د اسلام له نظره هم لکه څه ډول چې د مسلمانانو د حيثيت، ابرو، عزت او شرافت څخه حمايت کوي همدا ډول د غير مسلمانو د آبرو او حيثيت څخه هم حمايت کوي. د اسلام مقدس دين هيچا ته اجازه نه ده ورکړې چې د خپل هيواد غير مسلمانو بهرنيو اتباعو ته توهين او بد ووايې او يا دهغوی څخه په پټه غيبت او بد ووايې. د اسلام مبارک دين همدارنگه مسلمانان د هغه مواردو د ذکر څخه چې د هغوی د زوريدو او نا راحتی سبب کيږي د شخصي مسايلو څخه نيولي تر قيافې او شکل او اخلاقو او نورو مربوطو مسايلو پورې منع راوړې ده. بنا پردې څه ډول چې ليدل کيږي بهرني افراد هم هماغه د داخلي اتباعو پشان د مساوي انساني کرامت او آزادی څخه برخمن دي او پدې مورد نبايد چې د داخلي او بهرنيو اتباعو تر منځ په تفاوت قايل شو ، چې دغه موضوع په داخلي قوانينو او نړيوالو معتبرو اسنادو کې ذکر شوي ده. د ۱۹۵۱ کال د پناه وړونکو په وضعيت پورې د مربوط کنوانسيون ۳ ماده او د ۱۹۸۵ کال د بهرنيانو په مورد د ملگرو ملتونو اعلاميې ۲ ماده کې هم د بهرنيانو په حيثيت او انساني کرامت باندې تاکيد شويدی او د ټول بشر لپاره پرته لدې چې د هيواد تبعه ده يا بهرنی په مساوي انساني کرامت قايل دی.[۵۵ : ۸۹]

۳- د مذهبي مراسمو د اجرا کولو حق

يو د بهرنيانو د حقوقو څخه په محل اقامت يا ميزبان هيواد کې د مذهبي مراسمو د اجرا کولو حق دی، د اساسي قانون ۲ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري((د افغانستان اسلامي جمهوري دولت دين، د اسلام سپيڅلی دين دی. د نورو اديانو پيروان د خپل دين په پيروۍ او د خپلو ديني مراسمو په اجرا کولو کې د قانون د حکمونو په حدودو کې آزاد دي))چې د دغه حق اساس زمونږ په هيواد کې هم اسلامي ارشادات او لارښوونې دي او د دغه آزادی منشا د ديني او تعبدي عقيدې آزادي ده، د هر دين پيرو پخپل دين کې ازاد دی، پدې ځای کې د داخلي او بهرني

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیر مسلمان په رابطه هیڅ ډول فشار شتون نلري، خو هغه څه چې د مسلمانانو یو هیواد یې د غیر مسلمان خارجي ښخه غواړي دا دي، چې د مسلمانانو دني شعایر رعایت کړي او د محل اقامت هیواد دین په نظر کې ونیسي او خپل دیني شعایر د میزبان دولت دعرف او عنعناتو پر خلاف ترسره نکړي. پردې ملحوظ د اسلام مبارک دین د دستورونو سره سم که اهل کتاب په اسلامي هیواد کې ژوند کوي، نو کولای شي چې په آزادنه ډول خپل عبادات ترسره کړي او د ځان لپاره معابد ولري او مسلمانان نشي کولای چې د هغوی د عبادت مخه ونیسي. د اسلامي تاریخ کې له مخې هغه وخت چې د نجران مسیحانو نماینده ګان مسجد نبوي ته د حضور(ص) لیدو ته راغلل، نو مخکې لدې چې مذاکره شروع کړي ویې ویل، چې دهغوی د عبادت وخت رارسیدلی دی پیغمبر(ص) هم اجازه ورکړه تر څو خپل عبادت په مسجد کې ترسره کړي پداسې حال کې چې مخ په شرق ولاړ وو خپل لمونځونه یې وکړل. بنا پردې عبادات د هر دین د ضروریاتو ښخه دي او نشو کولای ووایو، چې اسلام اهل کتابو ته د سکونت اجازه ورکړي خو د عبادت ترسره کولو یا د عبادت ځای اجازه یې نه ده ورکړي .(۵۵ : ۹۱،۹۲)

۴- د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت حق

د فردي حقوقو د جملې ښخه یو هم د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت او مصونیت حق دی، چې هیڅوک په شمول د دولت نشي کولای چې دغه حق او آزادي محدود کړي او پدې ترتیب سره بهرنیان هم د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت حق لري د اساسي قانون د ۳۷ مادې له مخې ((د اشخاصو د مخابرې او لیکونو آزادي او محرمیت که په لیکلي ډول وي یا د ټیلیفون او تلګراف یا نورو وسیلو له لارې، له تیري ښخه خوندي دي. دولت د اشخاصو د مخابرو او لیکونو د پلټنې حق نه لري مګر د قانون له حکمونو سره سم)) د پورته ذکر شوي مادې له مخې د اشخاصو د مخابراتو او مراسلاتو مصونیت او خوندیتوب تضمین شویدی، خو پدې مورد یوه استثنا چې په نوموړي ماده کې ذکر شویده د قانون حکم دی، چې هغه د مخابراتو او مراسلاتو د کنترول او تفتیش اجازه ورکوي یعنی جزایې قوانین او په ځانګړي ډول شکلي جزایې قوانین دولت ته د دې اجازه ورکوي، چې د جرم د وقوع په صورت کې د متهمینو د نیولو او کشفولو لپاره کولای شي د دې حق ښخه استفاده وکړي، خو هغه څه چې پدې ځای کې مهم دی چې باید پدې ډول خاصو مواردو

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نوموړي استثنا په محدود او دقیق شکل سره تطبیق شي، چې لدې پرته به د خلکو حقوق او آزادۍ د پوښتنې لاندې راشي.(۱۰:۳۷۰) د قانون د حکم پرته یوه بله استثنا هم پدې مورد شتون لري او هغه هم د اضطرار حالت د اعلام په صورت کې چې د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت او مصونیت حق معطل کیږي، چې پدې مورد د اساسي قانون ۱۴۵ ماده دا ډول صراحت لري ((په اضطراري حالت کې جمهور ریس کولای شي چې د ملي شورى او د ستړې محکمې د ریسانو تر تایید وروسته د اساسي قانون لاندیني حکمونه وځنډوي او یا قیود پرې ولګوي: (۳) د اوه دیرشمې مادې دویمه فقره)) همدارنګه د په نړیوالو قواعدو کې هم د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت په حق باندې تاکید شویدی یعنی هر انسان حق لري تر څو د هغه محرمیت وساتل شي، دهغه کورنۍ، د اجازې پرته د هغه کورته ننوتل او د انسان د لیکونه له تیري څخه باید وژغورل شي او د هر انسان ابرو او حیثیت دې خوندي کړل شي لکه چې د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې په ۱۲ ماده کې پدې هکله دا ډول بیان شویدی ((هیڅوک د چا په محرمیت ، کورنۍ یا لیکونو کې دخپلسري مداخلې حق نلري او نه یې پر نوم او حیثیت تعرض کیدای شي، هر څوک د دې ډول حملو یا مداخلې په وړاندې د قانوني ملاتړ حق لري)) همدارنګه د مدني او سیاسي حقوقو نړیوال میثاق په ۱۷ ماده کې هم د مخابراتو او مراسلاتو په محرمیت او مصونیت باندې پدې ډول تاکید شویدی ((۱- هیچاته باید له قانون پرته په خپل سر د هغه په لیکونو، د استوګنې د ځای د هغه د کورنۍ او خصوصي ژوند په برخه کې د لاس وهنو اجازه ورنه کړل شي او همدارنګه د هغې شرافت او حیثیت دې په ناقانوني توګه تر تیري لاندې نه نیول کیږي. ۲- هر څوک حق لري که چیرې د داسې لاس وهنو سره مخامخ شي باید له قانوني حمایت څخه برخمن شي)).

۵- په مال باندې د تعرض څخه د مصؤنیت حق

ملک هغه څه ته وایې چې د انسان په تصرف او قبضه کې وي(۵۲: ۹۸۸) د ملکیت حق د هغه موضوعاتو له جملې څخه ده، چې په مخلتفو وختونو کې د فلیسوفانو او پوهانو د بحث او خبرو اترو لاندې یې قرار درلود، چې پدې مورد مختلف اقتصادي مکتبونه هم رامنځته شول. د طبیعي او بشري حقوقو د مفکورې د رامنځته کیدو څخه وروسته په ۱۶ میلادي پیړۍ کې دهغې رشد او انکشاف او د

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوقو د اعلامیو په خپریدو سره د شخصي ملکیت حق هم د نورو عمومي حقوقو او آزادیو تر څنګ مقدس او غیر قابل تعرض وبلل شو.(۱۰: ۳۹۰) د بهرنیانو د اموالو د حمایت په مورد د لومړۍ نړیوالې جګړې څخه مخکې ظاهراً په نورو هیوادونو کې د استعماري (مستعمراتي) هیوادونو د نفوذ په مناسبت او نظر دې ته چې اساساً د بهرنیانو څخه د مالکیت د سلب موارد ډیر کم مطرح وو، خو پدې اړه د توافق وړ اصل دا وو چې د یو دولت له لورې د بهرني د خلع ملکیت په صورت کې هغه دولت په فوري ډول په کافي اندازه د جبران خسارې په ورکړه مکلف وو. د نړیوالو قواعدو په اساس هم د ملکیت په حق باندې تاکید شوی یعنی هر انسان حق لري، چې په ځانګړي توګه او یا د نورو سره په ګډه ملکیت او شتمني ولري او هیڅوک باید په زور سره د مالکیت د لرلو د حق څخه محروم نشي، چې پدې مورد د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې ۱۷ ماده دا ډول صراحت لري ((۱- هر څوک د ځانګړي او یا ګډ ملکیت لرلو حق لري. ۲- هیڅوک د ملکیت درلودلو حق څخه محروم کولای نشو)).

د اسلام په حقوقي نظام کې هم د بهرنیو غیر مسلمانو اشخاصو ځاني او مالي مصونیت پیژندل شویدی او یو د افرادو د ټولنیزو حقوقو څخه د بهرنیانو د ځان، مال، او حیثیت د امنیت حق دی او د ذمیانو په مورد ټول په هغوی باندې د تعرض په حرمت باندې معتقد دي. نوموړی قانوني حمایت یوازې په منقولو او غیر منقولو اموالو پورې محدود او منحصر نه پاتې کیږي بلکې د پناه وړونکي صنعتي او معنوي مالکیت ته هم شامليږي، چې پدې مورد د پناه وړونکو په وضعیت پورې د اړوند کنوانسیون ۱۴ ماده دا ډول صراحت لري((په هغه هیواد کې چې پناه وړونکی پکې استوګنه لري، د پناه وړونکي له صنعتي مالکیت څخه د ملاتړ په هکله په خاصه توګه له اختراع ګانو، طرحو او مدلونو، سوداګریزو نښو او سوداګریزو نومونوڅخه ملاتړ او همدارنګه د پناه وړونکی له ادبي، هنري او علمي مالکیت څخه ملاتړ به د هغه ملاتړ وړ وګرځي چې د نوموړي هیواد له اتباعو څخه صورت مومي. پناه وړونکی به د بل هر ژمن دولت په خاوره کې له هغه ملاتړ څخه برخمن شي چې په هغې خاورې کې د هغه هیواد له اتباعو سره چې پناه وړونکی پکې استوګنه لري، عملي کیږي)). همدارنګه د بهرنیانو په مورد د ملګرو ملتونو د ۱۹۸۵ کال اعلامیې له مخې هم هیڅ تبعه له معقولو دلایلو پرته

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خودسرانه ډول د ملکيت د حق څخه، چې په قانوني ډول يې لاسته راوړی وي، نه محروميږي.

۶- په اوسيدنځای(مسکن) باندې د تعرض څخه مصونيت

مسکن يا د اوسيدلو ځای هغه محل دی، چې شخص په هغه کې د ژوند د آرامۍ احساس کوي او په هغه حريم کې د عمل آزادۍ څخه برخمن وي او د هر ډول تعرض، تجسس او دخالت پرته په هغه محل کې خپل ځان امن احساس کړي.(۱۰: ۳۷۳) د مسکن د مصونيت حق په اسلامي شريعت، ملي قوانينو او نړيوالو قواعدو کې په رسميت پيژندل شوی دی. د اسلام مبارک دين د مسکن مصونيت محترم ګڼلی او هيچا ته حق نه ورکوي، چې د کور د خاوند له اجازې پرته د بل چا کور ته داخل شي، د مسکن د حريم پر اهميت باندې د قرانکريم په سورة نور تاکيد شويدی ♌❒🕮 ✦✎✍✁ ⇱☠⇗▤⇑→☋➔♦③ ✍⬧➔⇱❑⑩⇦❒✁☎ ☞⑩☋☺☋✡⬀✁☋🕮☋⏲⊞ ☞❑✓☋☪☋✌⬀⬥⓾✌ ☹⇗⬇☪⇗✍ ♌☋☽ ✁⯐⑨♦📪❒🕮 ⇱☠⇗▤⬥☞ ✦✎✍✁ ⇦✗☋♓✓♦⌨⇱③◆❒ ⇧⇩☋⇧ ⬋⚐⑩☋⬛♦⬊ ✦✎✍✁◆❒ 🗐 ☋💣⏲♦③☞⌂✍✁ ⇧⇩☋⇧ ⬋⚐⑩⇦▤⌂❍ همدارنګه پيغمبر(ص) فرمايلي دي، چې شخص بايد درې ځلي سلام ووايې او د داخليدو اجازه واخلي او که بيا يې هم اجازه ترلاسه نکړه بيرته دې ولاړ شي .(۱۰: ۳۷۶)

همدارنګه د افغانستان اساسي قانون ۳۸ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((د شخص استوګنځی له تيري څخه خوندي دی. هيڅوک د دولت په ګډون نشي کولای د استوګن له اجازې يا د واکمنې محکمې له قراره پرته او بې له هغو حالاتو او لارو چې په قانون کې ښوول شوي، د چا کور ته ور ننوزي يا يې وپلټي)) څه ډول چې ليدل کيږي د اساسي قانون د حکمونو مطابق د اشخاصو د اوسيدلو ځای په عمومي ډول پرته لدې چې د افغانستان تبعه دی، يا بهرنی د هر ډول تعرض څخه مصون دی او هيڅوک نشي کولای چې د کور خاوند د اجازې پرته اوسيدنځای ته داخل شي او دهغې تلاشی يا پلټنې ته اقدام وکړي، چې دغه مصونيت د بهرنيانو په مورد هم صدق کوي. بنا پردې بهرنيا هم د داخلي اتباعو پشان کولای شي د قوانينو

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رعایت کولو په صورت کې پخپل اوسیدنځای کې د کافي آرامۍ او اطمینان څخه برخمن شي او امنیتي مامورین هم نشي کولای، چې د قانوني مجوز پرته د بهرنیانو کورونو ته داخل او د هغې تفتیش او تجسس وکړي او هغه څوک چې د نورو خلکو د اوسیدنځای احترام رعایت نکړي او له اجازې پرته هغې ته داخل شي د جرم مرتکب او د عدلي تعقیب وړ دی.(۵۵ : ۹۴)

په همدې ترتیب سره د مسکن په مصونیت باندې په نړیوالو اسنادو او قواعدو کې هم تاکید شویدی، یعنی هر انسان حق لري تر څو د هغه محرمیت وساتل شي، دهغه کورنۍ، د اجازې پرته د هغه کورته ننوتل او د انسان د لیکونه له تیري څخه باید وژغورل شي او د هر انسان ابرو او حیثیت دې خوندي کړل شي لکه چې پدې مورد د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې ۱۲ ماده دا ډول صراحت لري ((هیڅوک د چا په محرمیت، کورنۍ یا لیکونو کې دخپلسري مداخلې حق نلري او نه یې پر نوم او حیثیت تعرض کیدای شي، هر څوک د دې ډول حملو یا مداخلې په وړاندې د قانوني ملاتړ حق لري)) یعنی د هر انسان استوګنځی د لاس وهنې او تیري څخه په امن کې دی او هیڅوک حق نلري د چا کورنۍ بې حرمته کړي او هیڅوک دا حق نلري چې د کور د اوسیدونکو د اجازې پرته یا په ناجایزه توګه د چا کور ته داخل شي یا د چا کور ویجاړ او اوسیدونکي یې بې ځایه کړي ، چې پدې مورد د بشر حقوقو نړیوالې اسلامي اعلامیې ۱۸ ماده دا ډول حکم کوي ((۱- هر انسان حق لري چې د خپل ځان، دین ، کورنۍ، شتمنی او ناموس له پلوه په سوکالۍ کې ژوند وکړي. ۲- هر انسان حق لري چې په خپل خصوصي ژوند، کور، کورنۍ، مال او اړیکو کې خپلواکي ولري، پر هغه باندې څارنه جاسوسي او د هغه حیثیت او عزت ته سپکاوی روا نه دی، د دغه ډول زور زیاتیو په وړاندې باید له هغه څخه حمایت وشي. ۳- استوګنځی په هر حالت کې حرمت لري او د اوسیدونکو د اجازې پرته یا په ناجایزه توګه هیڅوک باید هغې ورننوزي او هغه ویجاړ نکړي او اوسیدونکي یې بې ځایه نه کړي)) او په همدې ترتیب سره د مدني اوسیاسي حقوقو نړیوال میثاق ۱۷ ماده هم د مسکن د حرمت او مصونیت په مورد دا ډول صراحت لري ((۱- هیچاته باید له قانون پرته په خپل سر د هغه په لیکونو، د استوګنې د ځای د هغه د کورنۍ او خصوصي ژوند په برخه کې د لاس وهنو اجازه ورنه کړل شي او همدارنګه د هغې شرافت او حیثیت دې په ناقانوني توګه

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر تيري لاندې نه نيول کيږي. ۲- هر څوک حق لري که چيرې د داسې لاس وهنو سره مخامخ شي بايد له قانوني حمايت څخه برخمن شي)).

دوهم پراګراف

د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق او وجايب

د جزا حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو مجموعه ده، چې د جرم، مجرم او مجازاتو څخه بحث کوي. د جزا حقوقو په برخه کې يوائې د عمومي حقوقو يا حکومت پر ضد جرايمو څخه بحث نه کيږي بلکې د اشخاصو او اموالو پر ضد جرايمو څخه هم بحث کوي يعنی د هغې زيات شمير قواعد د يو او بل پر وړاندې د افرادو د خصوصي حقوقو څخه حمايت کوي لکه سرقت، فريبکاري او داسې نور ...

که څه هم په زياتره مواردو کې د مجرم محاکمه د مجنی عليه په ګټه پای ته رسيږي خو د دا ډول محاکمې اصلي هدف د عمومي نظم او امنيت ساتل دي. بهرني اتباع د جزا حقوقو په برخه کې هم د يو سلسله حقوقو، امتيازاتو او وجايبو څخه برخمن دي، چې د هغې حقوق او وجايب په ترتيب سره په لاندې ډول د مطالعې لاندې نيسو.

لومړی جز – د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق

د جزا حقوقو په ساحه کې بهرنيان د يو سلسله حقوقو څخه برخمن دي چې په لاندې ډول ورڅخه يادونه کوو:

۱- د برئ الذمه پيژندلو حق

برئ الذمه هغه حالت دی، چې يو شخص جزايې او مدني مسوليت نلري، نوموړی حالت اصلي حالت هم نومول کيږي.(۵۷ : ۳۱) برئ الذمه اصلي حالت دی، چې د افغانستان د اتباعو او بهرنيانو په مورد يو ډول تطبيق کيږي. نو پدې اساس بهرنيان په اصل کې بې ګناه بلل کيږي مګر دا چې د محکمې په قطعي حکم محکوم عليه وپيژندل شي. د اساسي قانون ۲۵ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((د ذمې برائت اصلي حالت دی. تر هغې چې د با صلاحيته محکمې په قطعي حکم متهم

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

محکوم علیه ثابت نشي، بې ګناه ګڼل کیږي)) همدارنګه د اساسي قانون ۲۷ ماده هم پدې مورد اعلاموي چې ((هیڅ یو عمل جرم نه ګڼل کیږي خو د هغه قانون له مخې چې د جرم تر ارتکاب دمخه نافذ شوی وي. هیڅوک د قانون له حکمونو پرته تعقیبیدای، نیول کیدای او یا توقیفیدای نه شي. هیچا ته سزا نشي ورکول کیدای مګر، د باصلاحیته محکمې په حکم او د هغه قانون له احکامو سره سم چې د اتهام وړ فعل تر ارتکابه مخکې نافذ شوی وي)) د دې ترڅنګ د افغانستان د جزا قانون ۴ ماده هم پدې مورد دا ډول صراحت لري ((۱- برائت الذمه اصلي حالت دی. ترڅو چه متهم د صلاحیت لرونکي محکمې په قطعی حکم محکوم علیه واقع شوي نه وی، بې ګناه ګڼل کیږي)) او د جزائې اجراتو موقت قانون ۴ ماده هم پدې هکله دا ډول صراحت لري ((د جزائی دعوی د اقامه کولو له پیل څخه د جرمي مسؤلیت تر تثبیت پورې چې شخص د محکمې په وروستنی حکم محکوم علیه بلل کیږي بیګناه ګڼل کیږي)) په همدې ترتیب سره په نړیوالو اسنادو کې هم هر څوک حق لري تر څو یې چې جرم په منصفانه توګه په اثبات ونه رسیږي باید بېګناه وپیژندل شي یعنی په هغه چا چې تور لګول شوی وي تر هغه چې جرم یا ګناه یې په یوه عادلانه محکمه کې ، چې د نوموړي د دفاع لپاره لازم او وړ شرایط هم موجود وي، ثابت نشي بې ګناه ګڼل کیږي. چې پدې مورد د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې ۱۱ مادې ۱ فقره کې دا ډول ذکر شویدی ((هر څوک چې په کوم جرم تورن شوی وي، حق لري چې تر هغه وخته پورې بې ګناه وګڼل شي تر څو چې یې جرم په داسې یوه ښکاره محکمه کې ثابت شوی نه وي، چې تورن په کې په د خپلې دفاع لپاره ټول ضروري او رسمي تضمینونه ولري)).

۲- د جرایمو د شخصي والي پرنسیپ حق

د جزا په حقوقو او قوانینو کې دا منل شوی اصل دی، چې مجازات یوائې د هغه اشخاصو په مورد اعمال کیږي چې د جرم مرتکب او هم د جزا ئي مسولیت لرونکی وي. د جرایمو د شخصي په پرنسیپ باندې په اسلامي شریعت، ملي قوانینو او نړیوالو قواعدو کې هم تاکید شوی دی. د اسلام مبارک دین د جرایمو د شخصي والي پرنسیپ منلی او د هغې څخه یې په زیاته اندازه یادونه کړیده لکه د قرانکریم د فاطر سورة کې یې د جرایمو د شخصي والي پرنسیپ په هکله دا ډول فرمایلي دي ❒◆•• ✍•❽⌘❻↓ ❒◆✁✉ঌ⌂❻◆❒⊲

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدارنګه د قرانکریم په سورة فصلت کې هم د جرایمو د شخصي والي پرنسیپ منل شوی دی یعنی پدې مورد یې دا ډول فرمایلي دي

په همدې ترتیب سره د اساسي قانون ۲۶ ماده هم پدې مورد دا ډول صراحت لري ((جرم یو شخصي عمل دی. د متهم تعقیبول، نیول یا توقیفول او پر هغه باندې د جزا تطبیق بل هیچا ته سرایت نه کوي)) څه ډول چې لیدل کیږي د اسلامي شریعت او اساسي قانون د احکامو مطابق د بهرنیان هم د داخلي اتباعو پشان د جرایمو د شخصي والي د پرنیسپ څخه برخمن دي او هیڅ بهرنی د بل شخص یا بهرني د جرمي اعمالو په مقابل کې نه مجازات کېږي. همدارنګه د بشر حقوقو اسلامي اعلامیې له نظره هم مسولیت شخصي امر دی، هیڅوک نشي کیدای د هغه جرم له امله چې د هغې د دوستانو ، خپلوانو او ملګرو له خوا ترسره شوی وي، تر پوښتنې لاندې راشي او یا بندي او محکوم شي، چې پدې هکله د ذکر شوی اعلامیې ۱۹ ماده ۳ فقره دا ډول صراحت لري ((مسولیت اصل کې شخصي دی))

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د شکنجې او انساني کرامت خلاف جزا د ټاکنې د منع حق

د ژوند او جسمي تماميت حق د اتباعو د اساسي حقوقو د جملې څخه دی، چې دولت او ټولنه د هر ډول شکنجې، تغذيب او غير انساني چلند څخه د مخنيوي مکلفيت لري، چې په شکل د اشکالو د انسان مادي او معنوي شخصيت ته صدمه رسوي. دغه حق د ټولنې د ټولو افرادو لپاره د هر ډول قيد او شرط پرته قبول شويدی يعنی بهرنيان هم د داخلي اتباعو پشان د شکنجې د منع د حق څخه برخمن دي او د هغه حقوقو د جملې څخه ګڼل کيږي، چې د هغې سلب کول جواز نلري. د اساسي قانون ۲۹ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((د انسان تعذيب منع دی. هيڅوک نه شي کولای چې له بل شخص څخه حتی د حقايقو د ترلاسه کولو لپاره که څه هم تر تعقيب، نيونې يا توقيف لاندې وي او يا په جزا محکوم وي، د هغه د تعذيب لپاره اقدام وکړي يا يې د تعذيب امر ورکړي)) لکه څه ډول چې ليدل کيږي د پورته ذکر شوي مادې لومړي پراګراف په هر حالت کې د انسان تعذيب ممنوع ګرځوي او دوهم پراګراف يې د انساني کرامت د مخالفې جزا ټاکل ممنوع ګرځوي. په همدې ترتيب سره د جزا قانون د ۴ مادې له مخې هم د انساني کرامت د مخالفې جزا ټاکنه ممنوع ده ((۲- د هغه جزأ ټاکل چه دانساني کرامت په خلاف وي روا نه ده))

همدرانګه د نړيوالو قواعدو په اساس هم شکنجه او ربړونه منع دی، د بشر حقوقو نړيوالې اعلاميې ۵ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((هيڅوک نشي کولای چې بل څوک تر ربړونې، کړاو يا داسې چلند لاندې راولي، چې ظالمانه، د انسانيت خلاف او له سپکاوي څخه ډک وي)) او د مدني او سياسي حقوقو نړيوال ميثاق ۷ ماده هم پدې باره کې دا ډول بيان کړيدی ((هيچا ته نشو کولای چې د زور زياتي، ځورونې يا د انساني کرامت خلاف د ظالمانه چلند له مخې هغه ته سزا ورکړو، په تيره بيا د يو چا څخه د روغتيايي ازميښتونو لپاره د هغه د خوښې نه پرته کار واخلو، دا کار په کلکه سره منع دی)).

۴- د مدافع وکيل د لرلو حق

هغه شخص چې د شک لاندې وي يا د هغې په وړاندې اتهام وارد شوی وي حق لري ، چې د ځان پر وړاندې د وارد شوي اتهام په مقابل کې د خپل ځان څخه دفاع

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي او که شخص پخپله پدې عمل قادر نه وي، نو کولای شي چې د خپل ځان لپاره مدافع وکیل وټاکي او که شخص د اقتصادي مشکلاتو په اساس د مدافع وکیل په ټاکلو قادر نه وي، نو په جزائې دعوی کې دولت مکلفیت لري چې د هغې لپاره مدافع وکیل تعین کړي، چې پدې مورد د اساسي قانون ۳۱ ماده دا ډول صراحت لري ((هر څوک کولای شي چې له نیول کیدو سره سم له ځانه د اتهام د لرې کولو او یا د حق د ثابتولو لپاره مدافع وکیل وټاکي. متهم حق لري چې له نیول کیدو سره سم له منسوب اتهامه ځان خبر کړي او دهغې مودې دننه چې قانون یې ټاکي، په محکمه کې حاضر شي. دولت په جنایي پیښو کې د بیوزلي متهم لپاره مدافع وکیل وټاکي. د مظنون او دهغه د وکیل ترمنځ مکالمات، مراسلات او مخابرات له هر ډول تعرض څخه خوندي دی. د مدافع وکیلانو وظایف او واکونه د قانون له لیارې تنظیمیږي)) د پورته مادې څخه استنباط کیږي چې: اولاً مظنون او متهم د عدلي تعقیب په مختلفو مرحلو کې د دفاع حق لري. ثانیاً شخص کولای شي د نیولو یا ګرفتارۍ او استنطاق په وخت کې د خپل ځان څخه د دفاع لپاره مدافع وکیل وټاکي او ثالثاً که چیرې شخص پخپله د مدافع وکیل د ټاکلو توان او طاقت ونلري، نو دولت مکلفیت لري چې د هغې لپاره مدافع وکیل وټاکي. د عادلانه محاکمې د ترسره کولو په خاطر دولت مکلف دی تر څو د هغه شمیر متهمینو لپاره چې د د مدافع وکیل د ټاکلو توان نلري د دولت په مصرف مدافع وکیل تعین کړي چې دا ډول وکیل د حقوقي مساعد په نوم سره یادیږي چې د ۱۳۶۹ کال څخه وروسته د حقوقي مساعدتونو برخه د سترې محکمې په تشکیل کې وه، خو د مدافع وکیلانو د قانون د توشیح او انفاذ څخه وروسته د ۱۴/۹/۱۳۸۶ نیټې د جمهوري ریاست د ۱۱۱ نمبر فرمان د ۳ مادې د حکم په اساس دغه د تشکیل او بودیجې سره یو ځای په عدلیې وزارت پورې وتړل شوه.(۱۰: ۲۸۹) د هغې دلیل هم واضح وو ځکه قضا د حکم یو بې طرفه ارګان دی او نشي کولای چې په عین وخت کې جنایي برخې ته هم رسیده ګي وکړي.

۵- د محکمې په جریان کې د ژباړن د لرلو حق

د ژباړن د لرلو حق زیاتره د بهرنیو اتباعو په مورد صدق کوي، بنا پردې بهرني اتباع چې په جرم باندې متهم وي کولای شي د ژباړن د حق څخه مستفید شي، چې پدې مورد د افغانستان د جزائې اجراتو موقت قانون ۲۰ ماده دا ډول حکم کوي

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

((که چیرې مظنون یا تورن د تحقیقاتو یا محاکمې له استفادې وړ ژبې سره آشنائی ونه لري یا کوڼ یا ګنګ وي ، د هغوی لپاره ترجمان تاکل کیږي، ترڅو له هغه جرم او ادعا څخه چې ورباندې شوی ده خبرشي او همدارنګه د استنطاق او مقابلې په بهیر کې له هغوی سره مرسته وکړي)).

۶- قضا ته د مراجعې حق

بهرني اتباع د میزبان دولت قضا او محاکمو ته د مراجعې او د دعوی د اقامه کولو حق هم لري، خو پدې صورت کې بهرني اتباع مکلف دي چې د افغانستان د حقوقي نظام ټول شکلیات رعایت کړي، چې پدې مورد د مدني قانون ۳۰ ماده دا ډول صراحت لري ((د اختصاصي قاعدو په باره کښې او په اجراتو پورې د ټولو مربوطو کارونو په باره کښې، د هغه دولت د قانون حکمونه تطبیقیږي چې دعوی په کښې اقامه شوي وي یا اجراات پکښې شوي وي)) دفاع او قضا ته مراجعې حق د انسان د طبیعي حقوقو له جملې څخه دي، چې له شک پرته په اوسني عصر کې د بشر حقوقو د اصولو برخه ګڼل کیږي. د نني عصر په متمدنو هیوادونو کې دحق د احقاق او د اشخاصو په ځان، مال او حیثیت د احتمالي تجاوزاتو او تیریو په مقابل کې د دفاع د موجباتو تامین د دولتونو له اصلي دندو څخه ګڼل کیږي. او قضایه قوه د دولت د یوه خپلواک او مستقل ارګان په عنوان له یوه اړخه د اشخاصو د حقوقو ساتوونکي او له بله طرفه د اشخاصو تر منځ د ممکنه دعوی ګانو او تر منځ د ممکنه دعوی ګانو او تخلفاتو د رسیده ګی مرجع ده.(۵۵ : ۱۰۷) د افغانستان اساسي قانون ۱۲۰ ماده د قضایه قوې له لورې دعوی ګانو ته د رسیده ګی د صلاحیت په مورد دا ډول صراحت لري((د قضائیه قوی په صلاحیت کې په ټولو هغو دعواګانو غور شامل دی، چې د دولت په شمول د حقیقي یا حکمي اشخاصو له خوا د مدعي یا مدعي علیه په حیث د قانون له حکمونو سره سم د محکمې په وړاندې اقامه شي)) په همدې ترتیب سره د مدنی محاکماتو اصولو قانون ۹۵ او ۹۶ مادې د افغانستان اسلامي جمهوریت محکمو ته د بهرنیانو د لاسرسي په هکله دا ډول صراحت لري: په افغانستان کې په استوګنو بهرنیو اتباعو پوری مربوط د مدني قضیو د دعوی څېړل د افغانستان جمهوریت د محکمو له واك څخه دي (۹۵ ماده) او همدارنګه د ذکر شوي قانون ۹۶ ماده د هغه بهرنیانو په مورد چې په افغانستان کې د سکونت محل نلري دا ډول صراحت لري ((د هغه بهرنی تبعې پر دعوی

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې رسیده ګۍ چې په افغانستان کې استوګنځی ونه لري په لاندنیو حالتونو کې د افغانستان جمهوریت په محکمو پوری اړه لری: (۱) په هغه صورت کې چې بهرنی سړی د افغانستان په جمهوریت کې په خپله اختیاری استوګنځی ولری (۲)په هغه صورت کې چې د عقد موضوع یا د تنفیذ ځای یی د افغانستان په جمهوریت کې وی (۳)په هغه صورت کې چې د ترکی په غوښتنی پوری مربوط دعوی د افغانستان پــه جمــهوریت کې پېل شوی وی (۴)په هغه صورت کې چې د متروکی ټول مالونه او یا یوه برخه یی د افغانستان په جمهوریت کې وی)).

پدې ترتیب سره محکمو ته د لاس رسي اصل په کلي ډول د هیواد د ټولو اوسیدونکو لپاره که داخلي اتباع وي او یا بهرنیان منل شویدی. لکه څه ډول چې د اساسي قانون په ۱۲۰ ماده کې د اشخاصو څخه په کلي ډول یادونه شویده، چې د هغې څخه هدف داخلي او بهرني حقیقي او حکمي اشخاص دي.(۵۵ : ۱۰۸) د جزائې له نقطه نظره هم بهرني اتباع کولای شي د افغانستان په جزائي محاکمو کې د خصوصي مدعی په عنوان د حق د احقاق غوښتنه وکړي او په مدني محاکمو کې هم مدعی یا مدعی علیه د محل اقامت هیواد محکمو ته د لاس رسي حق لري. په حقیقت کې د افغانستان په حقوقي نظام کې دا نظره چې محاکم یواځې او یواځې د افغاني اتباعو دعوی ګانو ته مختص شویدي هیڅکله مطرح نه ده، بلکې په کلي ډول افراد او اوسیدونکي که داخلي اتباع وي یا بهرنیان د افغانستان مدني او جزائې محاکمو ته د مراجعې حق لري او کولای شي چې د افغاني محاکمو له لورې موضوع ته د رسیده ګی غوښتونکي شي.(۵۵ : ۱۱۰)

د نوموړي حق څخه په نړیوالو اسنادو کې یادونه شویده یعنی که چیرې د یو چا اساسي حقوق تر تیري لاندې راشي حق لري، چې قانون د هغه تلف یا له لاسه تللي حقوق په اغیزناکه توګه جبران کړي، چې پدې مورد د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې په ۸ ماده کې دا ډول یادونــه شویده((د هغو عملونو په وړاندې چې د یو وګړي په هغه بنسټیزو حقوقو تیری وکړي چې هغه د اساسي قانون یا کوم بل قانون له خوا هغه ته ورکړل شوي وي. هر څوک حق لري چې د صلاحیت لرونکو ملي محکمو ته مراجعه وکړي)) په همدې ترتیب سره د بشر حقوقو نړیوالې اسلامي اعلامیې له مخې هم کله چې په ټولنه کې څوک تر فشار لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځي او یا پر هغو ظلم او تیری کیږي او یا د هغو حق تر پښو لاندې راشي، حق لري چې د ظلم د له منځه وړلو او حقوقو د بیرته ترلاسه کولو لپاره محکمې ته ورشي او دغه حق د ټولو لپاره تضمین شوی دی، چې پدې مورد د ذکر شوي اعلامیې ۱۹ ماده ۲ فقره محاکمو ته د افرادو د لاسرسي په مورد دا ډول لیکلي دي ((محکمې ته مراجعه او پناه وړل هغه حق دی، چې د ټولو لپاره تضمین شوی دی)) همدارنګه د پناه وړونکو په وضعیت پورې د ۱۹۵۱کال اړوند کنوانسیون ۱۶ ماده هم پدې مورد دا ډول صراحت لري ((۱- هر پناه وړونکی کولای شي د ژمنو دولتونو په خاوره کې قضایي محکمو ته آزادانه مراجعه وکړي. ۲- هر پناه وړونکی به د هغه ژمن دولت په خاوره کې چې د هغه د عادي استوګنې ځای دی ، محکمو ته له لاس رسی له هغې جملې له قضایي معاضدت څخه د ګټې اخیستنې او د غورونې د لګښتونو د تضمین له سپارلو څخه د معافیت په هکله له هم هغه چلند څخه چې د نوموړي دولت د اتباعو په باره کې عملي کیږي ، برخمن شي. ۳- هر پناه وړونکی به د خپلې دایمي استوګنې د ځای له خاورې پرته د نورو ژمنو دولتونو په خاوره کې، په ۲ بند کې د درج شوو مواردو په هکله له هغه چلند څخه برخمن شي چې د هغه د دایمي استوګنې د ځای د هیواد د اتباعو په باره کې عملي کیږي)) او د بهرنیانو په مورد د ملګرو ملتونو سازمان د ۱۹۸۵ کال اعلامیې ۵ ماده بهرنیان د محل اقامت هیواد د داخلي قوانینو او نړیوالو تړونونو مطابق د لاندې حقوقو لرونکي بولي((ج – د محاکمو، حکمیت او نورو د عدالت اجرا کوونکو ادارو او نهادونو په وړاندې د یو شان او مساوي حقوقو څخه برخمن کیدل او د ضرورت په صورت کې په جزائي قضیو کې ژباړن ته د لاسرسی حق او همدارنګه د قانون د تجویز په صورت کې په نورو دعوی ګانو کې هم د دې حق څخه استفاده کولای شي)).

په اخر کې کولای شو ووایو بهرني اتباع او اشخاص د میزبان هیواد محاکمو ته د لاس رسي حق لري، چې دغه حق په نړیوالو معتبرو اسنادو لکه د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه، د بشر حقوقو نړیواله اسلامي اعلامیه او همدارنګه د افغانستان اساسي قانون او نورو قوانینو کې په صریح ډول پیشبیني شوی دی او هیڅ بهرنی پدې عنوان چې د محل اقامت دولت تابعیت نلري د هیواد محاکمو ته د مراجعې او لاس رسي د حق څخه محروم کیدلی نشي. (۵۵ : ۱۱۱)

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم جز – د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو وجايب

پورتني بحث ته په توجه سره داسې تصور بايد ونکړو، چې بهرني اتباع په افغانستان کې جزائي مکلفيت نلري ځکه په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون د ۴۲ مادې له مخې بهرني اتباع د نورو جرايمو تر څنګ په مشخص ډول د لاندې جرايمو د ارتکاب په صورت کې مجازات کيږي:

۱- د پاسپورت پرته د افغانستان قلمرو ته د دخول په صورت کې: هغه شخص چې د پاسپورت پرته د افغانستان اسلامي جمهوريت قلمرو ته داخل شي د عدلي تعقيب لاندې نيول کيږي، چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۵ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د پاسپورت له لرلو پرته له افغاني سرحد نه راتېر شوی وي د قانون له حکمونو سره سم تر عدلی څارنې لاندې نيول کيږي))

۲- له ويزې پرته د افغانستان قلمرو ته د دخول په صورت کې: پر پاسپورت سربيره هغه بهرني اتباع چې د افغانستان اسلامي جمهوريت د واکمنو مقاماتو څخه د ويزې اخيستلو پرته د هيواد قلمرو ته داخل شي د عدلي تعقيب لاندې نيول کيږي، چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۶ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې له ويزې پرته د افغانستان اسلامي جمهوريت ته سفر کوي، تر عدلی څارنې لاندې نيول کيږي او د قانون له حکمونو سره سم معامله ورسره کيږي)).

۳ – په تقلبي اسنادو سره د افغانستان قلمرو ته د دخول په صورت کې: هغه بهرني اتباع چې د افغانستان اسلامي جمهوريت قلمرو ته په تقلبي اسنادو سره داخل شي د مجازاتو لاندې نيول کيږي، چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۸ ماده دا ډول حکم کوي((هغه بهرنی تبعه چې په تقلبي سندونو سره د افغانستان اسلامي جمهوريت ته رانـــــــوځي تر عدلی څارنې لاندې نيول کيږي)).

په همدې ترتيب سره هغه بهرني اتباع چې د بل چا د اقامت پاسپورت او جدول په خپل نوم سره استعمال کړي د عدلي تعقيب لاندې نيول کيږي، چې پدې مورد په

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۹ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د نورو د استوګنې پاسپورټ او يا د مسافرت هر راز پاڼې يا جدولونه (فورمې) په خپل نامه استعمال کړي، ددغه قانون د اوه ځلويښتمې مادې له حکم سره سم په سزا محکوميږي)).

دريم پراګراف

د کار حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق او وجايب

کار حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو مجموعه ده، چې د کارګر او کارفرما تر منځ اړيکي تنظيموي. د کار حقوق د حقوقو د هغې څانګې څخه دی، چې په خصوصي حقوقو کې ريښه لري ، خو څرنګه چې امکان لري په دولتي اداره کې هم کار وکړي نو د دولت د مداخلې په وجه هغه عمومي حقوقو د څانګو څخه ګڼل کيږي. پر داخلي اتباعو سربيره بهرني اتباع هم د افغانستان په دولتي او غير دولتي ادارو کې د کار حق لري . که څه هم زياتره دولتونه د کار د شرايطو او مقرراتو د تنظيم او د اشتغال د ايجاد په مورد داخلي اتباعو ته خاص اولويت او لومړيتوب په نظر کې نيسي، خو د هيواد د ضرورتونو او غوښتنو په نظر کې نيولو سره زياتره هيوادونه بعضاً بهرني اتباع هم د صنعت، تجارت او يا خدمت لپاره په کار کې نيسي، خو د دې باوجود په مختلفو هيوادونو کې د بهرنيانو کار کول او اشتغال د بيلابيلو مقرراتو تابع دی.

په کلي ډول د کار کولو د مقرراتو په تنظيم کې، د داخلي اتباعو لپاره په حرفه، تجارت، صنعت، پانګې اچونې او نورو برخو کې لمړيتوب په نظر کې نيول کيږي، خو د انساني عواملو يا انساني نيرو له حيثه د هيواد د ضرورتونو او کمبوداتو او په خاص ډول تخصص او د هيواد داخل ته د پوهې او دانش انتقال ته په توجه سره هيوادونه د بهرنيانو لپاره د کار د شرايطو تعين او ټاکلو ته اقدام کوي. د نړيوالو اصولو پربنسټ دوه ډلې بهرنيان په ميزبان دولت کې د کار کولو د حق څخه محروم دي:

۱ – توريستان(سياحين): د ۱۹۶۳ کال د توريستي چارو مربوط نړيوال کنفرانس د توريست په تعريف کې ويلي دي ''توريست يا موقت ليدونکی هغه شخص دی ،

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د خپل اقامت هیواد څخه پرته د بل هیواد څخه لیدنه کوي مشروط پردې چې لیدنه یې دهیڅ ډول شغل او کسب د احراز لپاره نه وي"

۲ – هغه بهرنیان چې د ویزې د لغوه کولو د مقرراتو څخه په استفادې سره بل هیواد ته داخلیږي: څه ډول چې ځیني هیوادونه د یو او بل اتباعو د تګ راتګ د تسهیل لپاره د دوه اړخیزو تړونونو له لارې د یو او بل هیواد ته د طرفینو د اتباعو د ورود او خروج ویزو لغوه کولو ته اقدام کوي، چې په نتیجه کې د دغه هیوادونو اتباع د بل طرف هیواد ته د ورود او خروج لپاره د ویزې په اخیستلو محتاج نه دي. هغه افراد چې د دې حق څخه استفاده کوي او بل هیواد ته داخلیږي په هیڅ وجه سره په هغه هیواد کې د کار حق نلري، مګر داچې هغه هیواد ته د اخلیدو وړاندې یې د کار ویزې غوښتنه کړي وي. فرضاً که چیرې یو افغانئ سوداګر وغواړي چې ترکیې ته سفر وکړي ، نو د هغه دوه جانبه تړون په اساس چې له پخوا څخه د افغانستان او ترکیې تر منځ د ویزې د لغوه کولو په هکله منعقد شوی دی، د ویزې اخیستلو ته اړتیا نه لري. خو که په ترکیه کې د کار قصد ولري نو باید وړاندې له سفره یې د ترکیې هیواد څخه د کار ویزې غوښتنه کړي وای (۲: ۲۲۵) د بهرنیانو د کار کولو د حق په مورد نشو کولای چې یو صریح نظر وړاندې کړو او همدارنګه نشو کولای ووایو، چې بهرنیان د هر کار د کولو حق لري او د کار څخه د بهرنیانو مطلق محرومیت هم نشو اعلامولی. ځکه پدې مورد مختلف هیوادونه بیلابیل مقررات لري، خو څرنګه چې وویل شول ځیني کارونه د داخلي اتباعو په انحصار کې دي او طبعاً بهرنیان د دا ډول کارونو څخه محروم دي. مثلاً دولتي کارونه او دندې چې د هغې لپاره تابعیت شرط ګڼل شویدی، خو په ځینو مواردو کې بهرنیان دغه کارونو ته راغواړي.(۵۵ : ۱۰۰)

په افغانستان کې بهرنیو اتباعو د استخدام او اشتغال مربوط موضوعات د هیواد د نافذه قوانینو لکه د کار قانون، د خصوصي پانګونې قانون او بهرنیو اتباعو د استخدام مقرره او نورو قوانینو او مقرراتو کې پیشبیني شوي دي. د کار قانون ۶ ماده په بهرنیو اتباعو باندې د کار قانون د احکامو د تطبیق په مورد دا ډول صراحت لري((۱- هغه بهرني اتباع چې دمخکنیوجلا قراردادونو مطابق یا پرته له هغې ئې د افغانستان په اسلامي جمهوریت کې دکار جوازترلاسه کړی یا ئې

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته ترلاسه کوي اوپه دولتي یا غیردولتي ګډو یا خصوصي ادارو کې استخدامېږي،د دغه قانون دحکمونو تابع دي، دهغوی د استخدام شرایط د جلا مقررې په واسطه تنظیمېږي. ۲- حکومت کولای شي دهغو دولتونو د اتباعو لپاره چې دهغوی په قوانینو کې د افغانستان داسلامی جمهوریت اتباعو ته دکارحقوق محدود شوي دي، متقابل محدودیتونه وضع کړي)). څه ډول چې لیدل کیږي د ۶ مادې ۱ فقره د بهرنیو اتباعو د استخدام په مورد زیات تفصیل د یوې ځانګړي مقررې په وضع کولو پورې موکول کړیدي، چې خوشبختانه د لومړي ځل لپاره دغه مقرره د کار قانون د حکمونو په رڼا کې په ۱۳۸۴ کال کې د ۱۶ مادو په لرلو سره تصویب او د جمهور ریس له لورې توشیح شوه. د ذکر شوي مقررې د ۳ مادې د صراحت له مخې ((بهرني اتباع د دوه اړخیزو یا څو اړخیزو موافقتنامو په اساس په ادارو کې د دې مقررې د حکمونو مطابق استخدام کیدای شي)) همدارنګه د ۴ مادې د صراحت له مخې ((هغه بهرني اتباع چې په ادارو کې استخدامیږي، مکلف دي چې د نافذه قوانینو او د د دغې مقررې د حکمونو رعایت او د افغانستان د خلکو د عقایدو او عنعناتو احترام وکړي)) او همدارنګه د بهرنیو اتباعو د استخدام مقررې د ۵ مادې د صراحت له مخې:هغه خارجي اتباع چې د اتلس کلنی عمر یې تکمیل کړی او د کار په قانون کې درج شوی د تقاعد نهایي سن ته نه وي رسیدلی او د خپل متبوع هیواد او د افغانستان د عامې روغتیا وزارت د مربوطه مراجعو څخه یې د صحت تصدیق ترلاسه کړی وي په لاندې ډول په ادارو کې استخدام کیږي..... د پورتنی مادې مطابق د بهرنیو اتباعو د استخدام شرایط په لاندې ډول دي: ۱- د اتلس کلنی عمر بشپړول. ۲- د افغانستان د کار قانون مطابق د تقاعد نهائې سن ته نه رسیدل. ۳- د متبوع هیواد د صحي تصدیق لري. ۴- د افغانستان د عامې روغتیا وزارت د صحي تصدیق لرل. ۵- د کار او اقامت ویزې درلودل. نو څه ډول چې لیدل کیږي بهرني اتباع د کار قانون او په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د استخدام مقررې په اساس په دولتي او غیر دولتي ادارو کې د ضرورت په نظر کې نیولو سره د کار کولو حق لري او کیدایشي د یوه کارکوونکي په صفت استخدام شي، خو هغه شرط چې په نوموړي مقرره کې راغلی دا دی، چې د لومړیتوب او اولویت حق افغاني کارکوونکو ته ورکول کیږي او په هغه صورت کې چې په هماغه ساحه کې افغاني کارکوونکي شتون ولري د بهرنیو اتباعو د استخدام مخنیوی کیږي، لکه چې پدې مورد د پورته ذکر

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي مقررې ۶ ماده دا ډول صراحت لري ((د داخلي او خارجي کارکوونکو د موجودیت په صورت کې داخلي کارکوونکو ته اولویت ورکول کیږي)).

د افغانستان د خصوصي پانګونې قانون هم داخلي منظور شویو تشبثاتو ته اجازه ورکوي، چې بهرني اتباع استخدام کړي، د ذکر شوي قانون ۲۰ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((۱- منظور شوی تشبث حق لري په مستقیم یا غیرمستقیم صورت سره د نافذو تقنیني سندونو مطابق، اداري کارکوونکي او بهرني متخصصین استخدام کړي. ۲- منظور شوی تشبث حق لري د خپلو سوداګریزو فعالیتونو دسرته رسولو په منظور ، له بهرنیو اشخاصوسره خدماتي قراردادونه عقد کړي ، پدې صورت کې د منظور شوي تشبث بهرنیو کارکوونکو ته د اړوند تقنیني سند مطابق د کارجواز ورکول کېږی، پدې شرط چې بهرني کارکوونکي په افغانستان کې د اوسېدو په وخت کې نافذقوانین په پام کې ونیسي. ۳- بهرني او کورني منظور شوي تشبثات چې بهرني پانګه اچوونکي هم پکې ونده لري، هڅول کېږي څو افغاني کارکوونکي استخدام کړي)) د یادولو وړ ده چې هغه بهرني اتباع چې افغانستان ته د کار لپاره سفر کوي مکلف دي ، چې اقامت او کار ویزې د اړوندو مراجعو څخه ترلاسه کړي، چې له هغې پرته به د کار قانون او د بهرنیو اتباعو د استخدام مقررې د مفادو څخه نشي برخمن کیدای (د بهرنیو اتباعو د استخدام مقررې د ۱۱ مادې څخه په استفاده).

د اسلام مقدس دین له نظره هم غیر مسلم بهرنیان د نورو سره د قرارداد د تړلو څخه په استفادې سره د خپلو مصارفو د تامین لپاره ازاد دي ، چې کار انتخاب او د مسلمانانو په شان په مختلفو اقتصادي فعالیتونو کې په مستقیم ډول ګډون وکړي، یعنی غیر مسلم په اسلامي ټولنه کې د مسلمانانو پشان کولای شي په اقتصادی فعالیتونو کې سهیم شي. خو د ځینو هیوادونو لکه ترکیه او سعودي عربستان په قوانینو کې د بهرنیانو د استخدام په مورد یو سلسله محدودیتونه شتون لري او زیاتره ډیر عاید لرونکي کارونه په صراحت سره داخلي اتباعو ته تخصیص شوي او د بهرنیانو لپاره ممنوع اعلام شویدي.(۱۷- ۱۰۴) په همدې ترتیب سره په نړیوالو معتبرو اسنادو کې هم د بهرنیانو د کار په حق باندې تاکید شویدی. لکه د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې ۲۳ ماده کې د کار حق د پرته د کوم توپیر څخه د ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشر لپاره پدې ډول په رسمیت پیژندلی دی ((۱- هر څوک حق لري چې کار وکړي. په آزاد ډول ځانته کار غوره کړي، د کار عادلانه او منصفانه شرایط ولري او د بې کارۍ په وړاندې یې حمایت او ملاتړ وشي. ۲- ټول وګړي حق لري چې د مساوي کار په بدل کې مساوي اجوره ترلاسه کړي. ۳- هر څوک چې کار کوي د مناسب معاش حق لري، چې د ده او د ده د کورنۍ لپاره د بشري کرامت وړ ژوند تضمین کړي او که ضروري وي، حق لري چې د نورو ټولنیزو محافظتي وسایلو په ذریعه خپل ژوند پیاوړی کړي. ۴- هر څوک حق لري چې د خپلو ګټو د دفاع پخاطر له نورو سره اتحادیې جوړې کړي او همدا راز په اتحادیو کې ګډون وکړي)) همدارنګه د پناه وړونکو په وضعیت پورې د اړوند کنوانسیون ۱۷ ماده هم د پناه وړونکو د کار کولو یا اشتغال حق په مورد دا ډول صراحت لري ((۱- د اجورې په ترلاسه کولو سره په کار د بوختیدو د حق په هکله به، هر ژمن دولت د هغو پناه وړونکو په نسبت چې په منظمه توګه یې د هغه په خاوره کې استوګنه کړیده، هغه په زړه پورې چلند چې په دغسې مواردو کې یې د پردیو دولتونو د اتباعو په نسبت عملي کوي، عملي کړي. ۲- په هر حال کې هغه محدودوونکي مقررات به چې د پردیو یا د پردیو د استخدام په باره کې د کار د کورني بازار د ملاتړ په منظور وضع کیږي، د هغه پناه وړونکي په باره کې چې د ژمن دولت په خاوره کې د دې کنوانسیون د اجراء په نیټه نوموړی له د بحث وړ مقرراتو څخه معاف دی یا له لاندې شرایطو څخه د یوه لرونکي وي، اجرا نشي: **(الف)** درې کاله موده په هیواد کې د استوګنې سابقه لري. **(ب)** میرمن لري چې دهغه د استوګنې د ځای د هیواد د تابعیت لرونکي ده. هغه پناه وړونکی چې له خپلې میرمنې سره یې متارکه کړیده نشي کولای، د دې بند په مقرراتو استناد وکړي. **(ج)** اولاد یا اولادونه لري چې د هغه د استوګنې د ځای د هیواد د تابعیت لرونکي دي. ۳- ژمن دولتونه به په مساعد نظر سره هڅه وکړي چې د پناه وړونکو په استخدام پورې اړوند حقوق په خاصه د هغو پناه وړونکو چې د کارګر په استخدام پورې د اړوندو برنامو یا مهاجرتي برنامو په موجب د هغو خاورې ته ور دننه شوي، پدې برخه کې د خپلو اتباعو له حقوقو سره ورته او یو شان کړي)) او د ذکر شوي کنوانسیون په ۱۸ ماده کې د کار حق څخه د ازاد کار په نوم سره یادونه شویده او هغه د پناه اخیستونکو لپاره دا ډول تضمین کوي ((ژمن دولتونه به د هغو پناه وړونکو په نسبت چې د هغوی په خاوره کې ژوند کوي قانوناً د کرنې،

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنعت، لاسي کارونو، سوداګرئ او د سوداګریزو او صنعتي شرکتونو د تاسیسولو په برخو کې په کار بانديې د بوختیدو په هکله هغه چلند وکړي، چې د امکان تر حده پورې مساعد وي او په هر حال کې له هغه چلند څخه چې په دغسې مواردو کې د پردیو په نسبت په کلي توګه عملي کیږي، زیات مساعد نه وي)). او همدارنګه د بهرنیانو په مورد د ملګرو ملتونو سازمان د ۱۹۸۵ کال اعلامیې په ۸ ماده کې هم د بهرنیانو د کار حق پدې ډول په رسمیت پیژندل شوی دی ((الف- سالم کاري محیط ته د لاسرسي حق او د مساوي کار په مقابل کې د مساوي او عادلانه اجورې دریافت د هغې هیواد اتباعو ته باالخصوص د ښځو په مورد د هر ډول تبعیض پرته)).

څلورم پراګراف

د مالي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو وجایب

د هر هیواد او د هغې د جملې څخه د افغانستان اسلامي جمهوریت د او سیدونکو د وجاییو څخه یوه وجیبه دولت ته د مالیې او محصول ورکړه ده چې نه یوازې د هیواد اتباع بلکې په هیواد کې میشت بهرني حقیقي او حکمي اشخاص هم د مالیې او محصول په ورکړه مکلف دي. دغه امر د مساواتو اصل د رعایت او همدارنګه په افغانستان کې د پانګونې لپاره د بهرنیانو د تشویق پخاطر په نظر کې نیول شوی دی، چې پدې مورد د اساسي قانون ۴۲ ماده دا ډول صراحت لري ((هر افغان مکلف دی د قانون له حکمونو سره سم دولت ته مالیه او محصول ورکړي.

هیڅ راز مالیه او محصول د قانون له حکمه پرته نه وضع کیږي. د مالیې او محصول اندازه او د ورکړې ډول یې د ټولنیز عدالت په رعایت د قانون په وسیله ښوول کیږي. دا حکم د بهرنیو کسانو او موسسو په برخه کې هم تطبیقیږي. هر ډول ورکړه شوې مالیه، محصول او عایدات دولتي واحد حساب ته تحویلیږي)).

په مشخص ډول باید وویل شي هغه بهرني حقیقي اشخاص چې د افغانستان په ادارو کې کار کوي د مالیې په ورکړه مکلف دي، چې پدې مورد د بهرنیو اتباعو د استخدام مقررې ۱۰ ماده ۱او ۲ فقره دا ډول صراحت لري ((۱- بهرني اتباع چې د دغې مقررې د احکامو مطابق استخدام کیږي، د کار د اړوندو تقنیني اسنادو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطابق د اجورې سره د رخصتی حق لري. ۲- د هفتې د ختم رخصتي د خارجي کارکوونکو لپاره هم د نورو دولتي ادارو کارکوونکو پشان د جمعې په ورځ تعین کیږي)).

دوهم مبحث

د خصوصي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

خصوصي حقوق د هغه قواعدو مجموعه ده، چې د اشخاصو ترمنځ خصوصي روابط تنظیموي. بهرنیان پر عمومي حقوقو سربیره د خصوصي حقوقو په ساحه کې هم د یو سلسله حقوقو لرونکي دي، خو د دې باوجود د خصوصي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق مطلق نه دي او پدې مورد یو سلسله استثنات هم شتون لري. مدني قوانینو د افرادو خصوصي حقوق په ټولو برخو کې مشخص کړیدي، افراد په ژوندي ډول تولد سره د حق ښتن ګرځي او د عمر تر پایه دهغې څخه استفاده کولای شي. دا حقوق تر اندازې پورې اهمیت لري، چې هیڅوک نشي کولای په کلي ډول د دغه حقوقو د تمتع یا اجرا حق د ځان څخه سلب کړي.(۵۳ : ۱۲۷) د خصوصي حقوقو څخه استفاده په ټولنه کې د ژوند لپاره لازمي ده او نشو کولای یو چاته هیواد ته د ورود او داخلیدو اجازه ورکړو، خو هغه د مدني او خصوصي حقوقو څخه محروم کړو. هیڅ هیواد پخپلو قوانینو کې د بهرنیانو لپاره په ممنوعیت او محرومیت نه قایلیږي، خو هغه څه چې زیات د بحث وړ دي د دې حقوقو څخه د استفادې څرنګوالی دی نه اصل او ماهیت. کلي اصل دا دی چې هر بهرنی کولای شي د ټولو مدني حقوقو څخه متمتع شي مګر په هغه مواردو کې چې د قانون پواسطه د ځینو خاصو ملاحظاتو په اساس مستثنی شوی وي.(۵۵ : ۷۰) د مدني حقوقو د لرلو اصل هماغه د نړیوالو خصوصي حقوقو د یوه عالم والټ Valett نظر دی، چې پدې مورد یې په تفصیل سره څرګند کړی وو او ویل به یې 'چې خصوصي حقوق داسې څه نه دي، چې وکولای شو د بهرنیانو او داخلي اتباعو ترمنځ توپیر رامنځته کړي. بهرنی هم د داخلي اتباعو پشان دخصوصي حقوقو څخه استفادې ته محتاج او نیازمند دی او که په ځینې مواردو کې لازم وي د بهرنیانو لپاره په محدودیتونو قایل کیږي او قانون یې باید په صراحت سره قید کړي تر هغه وخته پورې چې په قانون کې د یوه حق سلب کیدل اعلام شوي نه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهرنیانو وضع د داخلي اتباعو پشان ده.(۵۳ : ۱۲۷) خصوصي حقوق په عیني حقوقو، فامیل حقوقو، وجایبو حقوقو، تجارت حقوقو او میراث حقوقو باندې ویشل کیږي. د خصوصي حقوقو څخه د بهرینانو د استفادې حدود او شرایط په مختلفو هیوادونو کې متفاوت دي، چې پدې ځای کې په افغانستان کې د بهرنیانو حقوقو او وجایب د خصوصي حقوقو په ټولو پورته ذکر شویو څانګو کې د مطالعې لاندې نیسو .

لومړی پراګراف

د عیني حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او د هغې محدودیتونه

عیني حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده، چې د اموالو سره د افرادو روابط تنظیموي او د عیني حقوقو د بحث اصلي موضوع مال او مالکیت دی . د اساسي قانون د احکامو مطابق ټول حقیقي او حکمي اشخاص د ملکیت د لرلو حق لري هغه که داخلي وي یا بهرنی چې د پدې هکله د اساسي قانون ۴۰ ماده دا ډول صراحت لري ((ملکیت له تیري څخه خوندي دی. هیڅوک د ملکیت د ترلاسه کولو او په هغه کې د تصرف کولو څخه نه منع کیږي مګر د قانون د احکامو په حدودو کې .....)) چې پدې ماده کې د ملکیت د لاسته راوړلو او په هغې کې د تصرف کولو په رابطه یوه استثنا ذکر شویده، چې هغه د قانون حکم دی او هغه استثنا چې پدې مورد کې د بهرنیانوپه رابطه په افغانستان کې وضع شویده د عقاري یا غیر منقولو اموالو د لرلو څخه د بهرنیانو محرومیت دی چې د اساسي قانون په ۴۱ ماده کې دا ډول بیان شویدی ((بهرني اشخاص په افغانستان کې د عقاري مالونو د ملکیت حق نه لري. د عقار اجاره د پانګې اچونې په منظور د قانون له حکمونو سره سم جواز لري. د بهرنیو ملکونو پر سیاسي نمایندګیو او پر هغو بین المللي موسسو چې افغانستان پکې غړیتوب لري د عقاري مالونو پلورل د قانون له حکمونو سره سم جواز لري)) په همدې ترتیب سره د بهرنیان نشي کولای په افغانستان کې عقاري یا غیر منقول اموال د وصیت په اساس تملک کړي، چې پدې مورد مدني قانون ۲۱۱۲ ماده دا ډول حکم کوي ((د نورو هیوادونو خلک د دې مادې په په ۱ فقره کې د درج شوي وصیت په اساس نه شي کولی، چې په افغانستان کې په عقاري مالونو باندې د ملکیت حق پیداکړي)).

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکر شوي موضوع د هیواد په پخوانیو اساسي قوانینو کې هم تسجیل شوي وه، ځیني هیوادونه په خپلو اساسي قوانینو کې د بهرنیان په وړاندې پدې ډول ممنوعیت قایل دي. پدې ځای کې د مقنن هدف د هیواد د قلمرو او ساحې د ساتلو په خاطر د لازم احتیاط او د نورو هیوادونو، دهغې د اتباعو او یا د هغې د اړوندو موسساتو پواسطه د بهرنیو هیوادونو د اختیار لاندې واقع کیدو څخه مخنیوی دی، ځکه افغانستان د رشد او توسعې په حال کې هیواد دی او ملي پانګوال په پراخه پیمانه سره پکې شتون نلري او دا خطر متصور دی، چې ګواکې د یوه بهرني هیواد د نماینده ګانو پیسې او سرمایه د هیواد د یوې برخې د معاملې مورد نشي، چې له هغه طریقه د هیواد په سیاستونو، استراتیژیو او داخلي او خارجي پالیسیو په تدوین باندې د بهرنیانو تسلط نقش پیداکوي .(۱۰: ۴۰۶)

پدې ځای کې یوه پوښتنه پیداکیږي هغه دا چې که یو افغانی تبعه، چې د هیواد د نافذه قوانینو په موجب د عقاري اموالو د لرلو حق لري افغانی تابعیت ترک کړي، نو نوموړی شخص د افغانستان د قوانینو مطابق نور افغاني تبعه نه ګڼل کیږي، نو د هغې د غیرمنقولو اموالو سرنوشت به څه ډول کیږي؟ ایا پدې حالت کې چې شخص افغاني تبعه نه ګڼل کیږي کولای شي چې موروثي غیر منقول اموال ولري یا نه؟ د دې پوښتنې ځواب منفی دی ځکه په مجرد د دې چې د شخص حقوقي او سیاسي رابطه دخپل متبوع دولت سره قطع شي نو پدې صورت کې د شخص رابطه پخپله او اتوماتیک ډول دعقاري ملکیت سره قطع کیږي.(۵۵ : ۱۵۳) د تابعیت قانون ۳۹ ماده د دې پوښتنې په ځواب کې وایې چې ((۱- د افغانستان اسلامي جمهوریت په تابعیت پورې اړوندې چارې د واکمن هیئت (کمیسون) له خوا څیړل کیږي. ۲- د افغنستان په اسلامي جمهوریت کې په تابعیت پورې د اړوندو چارو په واکمن هیئت(کمیسون) کې د سترې محکمې، عدلیی وزارت ، بهرنیو چارو وزارت، د کورنیو چارو وزارت او د ملي امنیت عمومي ریاست استازي غړیتوب لري. ۳- هیئت(کمیسون) د تابعیت په ورکولو پورې اړوند غوښتنلیکونه او وړاندیزونه په مقدماتي ډول څیړي، پایلې یې جمور ریس ته وړاندې کوي. ۴- د تابعیت په پرېښودلو، اعاده کولو او سلبولو پورې اړوند غوښتنلیکونه او وړاندیزونه د هیئت(کمیسون) له خوا له څیړنې وروسته د وزیرانو شوری ته لیږل کیږي)) نو پدې اساس څه ډول چې لیدل کیږي بهرني اتباع په هیڅ وجه نشي

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای، چې په افغانستان کې غیر منقول اموال ولري، خو دا نقطه د یادولو وړ ده، چې بهرني اتباع په افغانستان کې د پانګونې په منظور کولای شي غیر منقول اموال د ۵۰ کالونو لپاره په اجاره واخلي، چې نوموړي موضوع د خصوصي پانګې اچونې قانون ۲۱ ماده دا ډول صراحت لري((بهرنی منظور شوی تشبث د خپلو فعالیتونو د پرمخ بیولو لپاره حق لري په افغانستان کې عقار، د قانون دحکمونو مطابق تر(۵۰) کلونو مودې پورې په اجاره واخلي)).

دوهم پراګراف

د فامیل حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د فامیل حقوق هغه قواعد دي چې د اشخاصو روابط په فامیل کې تنظیموي د فامیل حقوقو د بحث موضوعات عبارت دي له خطبې، نامزدی، نکاح، طلاق، تفریق، رجعت او داسې نور لکه د نسب ثبوت، وصایت، حضانت، رضاع او داسې نور. بهرنی حقیقي شخص کولای شي چې په افغانستان کې د ازدواج عقد منعقد او منحل کړي چې هر یو یې بیل بیل د مطالعې لاندې نیسو .

لومړی جز – د ازودواج عقد په مورد د بهرنیانو حقوق

د ازدواج یا نکاح عقد دوه ډوله شرایط لري، ماهوي شرایط او شکلي شرایط د ماهوي شرایطو له نظره د هغې د صحت، لزوم او نفاذ لپاره یو سلسله شرایط شتون لري چې عبارت دي له د انعقاد شرایط، د صحت شرایط، د لزوم شرایط او د نفاذ شرایطو څخه او د ازدواج شکلي شرایط عبارت دي له د مدني قانون مطابق په محکمه کې د هغې ثبت او د نکاح خط د اخیستلو څخه (۱۴- ۱۸۱) نو پدې اساس په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د ازدواج د حقوقو په مورد د مدني قانون ۱۹ او ۲۰ مادې د بهرنیانو لپاره دا حق ورکوي، چې د ازدواج عقد د متني او ماهوي قواعدو له حیثه د زوجینو د متبوع دولت د قوانینو تابع دی، خو د ازدواج شکلي شرایط د محل اقامت هیواد د قوانینو تابع دي چې دواړه یې په لنډ ډول د مطالعې لاندې نیسو .

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ـ د ازدواج په متني قواعدو د تطبيق وړ قانون

لکه څه ډول چې مخکې هم وويل شول په هيواد کې د بهرنيو اتباعو ازدواج د زوجينو د متبوع هيوادونو د قوانينو تابع دی، چې پدې مورد د مدني قانون ۱۹ ماده دا ډول صراحت لري ((د ازدواج د صحت د موضوعي شرطونو په مورد د دواړو زوجينو قوانين تطبيق کيږي او د ازدواج د شکلي شرطونو په مورد کې د هغه هيواد د قانون حکمونه مراعت کيږي، چې ازدواج پکې صورت موندلی وي)) بايد يادونه وکړو چې د بهرنيو اتباعو د ازدواج په متني شرايطو د واکمنو قواعدو د ټاکلو په مورد، چې دواړه زوجين د يوه هيواد تابعيت ولري کوم مشکل نه رامنځته کيږي، خو هغه وخت مشکل رامنځته کيږي چې زوج او زوجه دواړه د مختلفو هيوادونو تابعيت ولري او د دوی د متبوع هيوادونو قوانينو د خپلو اتباعو د ازدواج په متني شرايطو په مورد متفاوت ليدلوری ولری . پدې حالت کې بايد معلوم کړو چې ايا د يوائې د يوه اړخ د متبوع هيواد قانون په خاص ډول د زوج د متبوع هيواد د قانون پلي کول کافي دي يا د دواړو طرفونو د متبوع هيوادونو قوانين بايد په نظر کې ونيول شی؟ دغه مشکل په خاص ډول سره هغه وخت مطرح او رامنځته کيږي ، چې طرفين واحده اقامتګاه ونلري يعنی د عقد د اړخونو د اوسيدو ځای په يوه هيواد کې نه وي او د هغوی په متبوعو هيوادونو کې د قوانينو تعارض هم متفاوت وي يعنی يو د تابعيت پر عامل او بل د اقامتګاه پر عامل باندې مبنی وي. نو پدې ډول حالت کې نشو کولای د يوه طرف د متبوع هيواد قانون څخه د بل طرف د متبوع هيواد د قانون په نفع سترګې پټې کړو او بايد پدې حالت کې د دواړو هيوادونو قوانين په نظر کې ونيسود افغانستان مدني قانون د هغه بهرنيو زوجينو ترمنځ چې مختلف تابعيتونه ولري کومه خاصه د حل لار نه ده پيشبيني کړي. همدارنګه د يو تعداد هيوادونو د قوانينو لکه د فرانسې، المان، اطريش، ايټاليا، سويس او نورو هيوادونو د قوانينو له مخې دواړه ښځه او ميره کولای شي چې د خپلو شخصي قوانينو څخه پيروي وکړي چې دا هم د قوانينو د تعارض د حل لپاره يو بل حقوقي مشکل دی. (۵۵ : ۸۰)

ب ــ د ازدواج په شکلي شرايطو د پلي کيدو وړ قانون

څرنګه چې مخکې هم يادونه وشوه په هر حقوقي عمل کې دوه ډوله قواعد مطرح دي. يو متني قواعد او بل شکلي قواعد چې متني قواعدو د تطبيق د څرنګوالي څخه

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث کوي. او متني قواعد چې موضوع تعریفوي. نو څرنګه چې د ازدواج په متني قواعدو د پلي کیدو وړ قانون مو په پورته ډول مطالعه کړ او ومو ویل چې د هیواد د نافذه قوانینو په اساس د بهرنیو اتباعو ازدواج د متني له لحاظه د دهغوی د متبوعو هیوادونو د قوانینو تابع دی. خو د ازدواج عقد شکلي شرایط د یوه حقوقي عمل په عنوان د عقد د محل وقوع هیواد د قوانینو تابع دی یا په بل عبارت د ازدواج عقد د تشریفاتو د اجرا کیدلو محل بلل شویدی. لدې جهته ده چې د هیواد مدني قانون د ازدواج عقد شکلي شرایط د ازدواج عقد د محل وقوع هیواد د قوانینو تابع بولي، چې پدې مورد د مدني قانون ۱۹ ماده دا ډول صراحت لري ((د ازدواج د صحت د موضوعي شرطونو په مورد د دواړو زوجینو قوانین تطبیق کیږي او د ازدواج د شکلي شرطونو په مورد کې د هغه هیواد د قانون حکمونه مراعت کیږي، چې ازدواج پکې صورت موندلی وي)). په همدې دلیل د نړیوال عرف په له مخې د احتمالي معضلاتو د مخنیوي پخاطر عموماً هیوادونو د هیواد څخه بهر د خپلو اتباعو د ازدواج د تشریفاتو اجرا کول د خپلو قونسلي مامورینو په غاړه ایښودلي دي، خو که دغه مراسم د قونسلي مامورینو له لورې ترسره نشي او د هغې برعکس د میزبان هیواد په محاکمو کې د هغې هیوادونو د قاضیانو له لورې اجرا شي پدې صورت کې د ازدواج د شکلي شرایط په مورد د ازدواج د مراسمو د اجرا د محل قانون یا د عقد د وقوع د محل قانون او د ازدواج د متني شرایطو په مورد شخصي قانون[19] یا د طرفینو د متبوع هیوادونو قوانین د پلي کیدو وړ دي.

دوهم جز – د طلاق په مورد د بهرنیانو حقوق

د افغانستان مدني قانون د حکمونو په اساس د بهرنیو اتباعو د طلاق په مورد د هغه هیواد قانون د پلي کیدو وړ دی، چې زوج د طلاق پر مهال دهغه دولت تابعیت ولري چې دغه مطلب د مدني قانون د ۲۰ مادې په ۲ فقره کې دا ډول بیان شویدی((د طلاق په باره کې د هغه دولت د قانون حکمونه تطبیق کیږي، چې میره د طلاق په وخت کې د هغې تابع وي)) فرضاً که چیرې یو ایرانی تبعه په افغانستان کې خپلې ښځې ته چې د تاجکستان هیواد تبعه ده طلاق ورکړي نو دا ډول طلاق د میړه د متبوع هیواد یعنی ایران د قوانینو تابع دی نو پدې اساس

[19] *Lex personality*

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني قاضي هم باید خپل حکم د ایران د قانون مطابق صادر کړي مګر په هغه صورت کې افغاني قاضي د افغانستان قانون تطبیق کوي چې په پورته مثال کې یو د طرفینو څخه افغانی تبعه وي یعنی دا ډول طلاق د افغانستان د قوانینو تابع دی، چې پدې مورد د افغانستان مدني قانون ۲۱ ماده دا ډول صراحت لري ((د دې قانون د (۱۹ او ۲۰) مادو په درج شویو حالونو کې که د زوجینو څخه یو د ازدواج د عقد په وخت کې افغان وي، نو د اهلیت د شرطونو څخه غیر یواځې د افغانستان د قانون حکمونه تطبیقیږي)) څه ډول چې لیدل کیږي د مدني قانون په ۲۰ ماده کې د طلاق څخه په کلي ډول یادونه شویده، چې کولای شو ووایو د ذکر شوي مادې څخه منظور د طلاق متني یا ماهوي شرایط دي نه شکلي او تشریفاتي شرایط چې د طلاق د محل وقوع هیواد د قوانینو تابع دي. که څه هم د افغانستان مدني قانون د طلاق د شکلي شرایطو څخه یادونه نه ده کړي خو د یوې کلي قاعدې په حیث لکه څه ډول چې مخکې وویل شول په عمومي ډول د حقوقي اعمالو شکلي شرایط د محل وقوع هیواد د قوانینو تابع وي، لکه څه ډول چې د مدني قانون ۱۹ ماده د ازدواج شکلي شرایط د هغه هیواد د قوانینو تابع بولي چې ازدواج پکې ترسره شویدی، نو د طلاق د شکلي شرایطو په مورد هم کولای شو د محل وقوع هیواد قانون د پلي کیدو وړ وبولو.

دریم جز ـــ د ازدواج عقد په مالي آثارو د پلي کیدو وړ قانون

په صحیح ډول د ازدواج عقد انعقاد د یو سلسله ټاکلیو آثارو د ایجاد باعث ګرځي لکه د مهر ورکړه او د نفقې برابرول ، چې د دې ډول آثارو انجامول زوج ته متوجه وي، نو پدې اساس په صحیح ډول د ازد واج عقد د انعقاد څخه وروسته زوج پدې مکلف ګرځي، چې د خپلې زوجې مهر ورکړي او نفقه ورته برابره کړي. مالي حقوق هغه حقوق دي، چې په مال او منافعو پورې تړاو ولري او د هغې موضوع مال یا منفعت وي لکه د ارتفاق حق، د خیار حق، د شفع حق او په ثمن د بایع حق او په مبیعه د مشتري حق. چې د ښځې مالي حقوق په عمومي صورت سره په مهر، نفقې او میراث باندې ویشل کیږي(۱۸: ۱۸۱) او د مهر او نفقې په موضوع کې د هغه کس شخصي قانون د پلي کیدو وړ دی، چې د نفقې په برابرولو باندې مکلف وي، پدې مورد د مدني قانون ۲۴ ماده دا ډول صراحت لري ((په نفقه باندې د مکلف کولو په باره کې د هغه شخص د متبوع دولت د قانون

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمونه تطبيقيږي، چې د نفقې په ورکولو مکلف وي)). د دې مادې څخه داسې استنباط کيږي، چې په هغه صورت کې چې په افغانستان کې دوه بهرني اتباع ازدواج وکړي او د دوی ترمنځ د نفقې په مورد دعوی مطرح شي، نو د افغانستان د واکمنې محکمې قاضي بايد پدې ډول دعوی کې د هغه شخص د متبوع هيواد د قانون پواسطه حکم صادر کړي، چې د نفقې د تامين مکلفيت لري. خو په هغه صورت کې چې پدې ډول ازدواج کې يو د طرفينو څخه افغاني تبعه وي نو کوم مالي آثار چې د دې ازدواج په موجب رامنځته کيږي د افغانستان د قانون تابع دي، نو پدې اساس زوج مکلف دی چې د افغانستان د قوانينو مطابق زوجې ته نفقه برابره کړي. د مدني قانون ۲۱ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((د دې قانون د (۱۹ او ۲۰) مادو په درج شويو حالونو کې که د زوجينو څخه يو د ازدواج د عقد په وخت کې افغان وي، نو د اهليت د شرطونو څخه غير يواځې د افغانستان د قانون حکمونه تطبيقيږي)).

څلورم جز – په قضائي تفريق د پلي کيدو وړ قانون

د زوجينو ترمنځ د قضايې تفريق په مورد د هغه هيواد قانون د پلي کيدو وړ ګڼل کيږي، چې زوج د دعوی د اقامه کولو پر مهال د هغه دولت تابعيت ولري. د مدني قانون ۲۰ ماده ۳ فقره پدې هکله دا ډول حکم کوي ((د جلاوالي او انفصال په حالونو کې د هغه هيواد قانون ته اعتبار ورکول کيږي، چې ميره د دعوی د اقامه کيدو په وخت کې د هغې تابع وي)) نو پدې اساس که چيرې يوه ايرانی تبعه د خپل مصري خاوند په وړاندې د افغانستان په محاکمو کې د قضائي تفريق غوښتنه وکړي، نو د واکمنې محکمې قاضي مکلف دی، چې د قاضائي تفريق په مورد د مصر قانون اجرا کړي، خو که يو د طرفينو څخه مثلاً زوجه افغانی وه، نو پدې صورت کې د ذيصلاح محکمې قاضي خپل حکم بايد د افغانستان د قوانينو مطابق صادر کړي، چې پدې مورد د مدني قانون ۲۱ ماده دا ډول صراحت لري ((د دې قانون د (۱۹ او ۲۰) مادو په درج شويو حالونو کې که د زوجينو څخه يو د ازدواج د عقد په وخت کې افغان وي، نو د اهليت د شرطونو څخه غير يواځې د افغانستان د قانون حکمونه تطبيقيږي)).

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم جز ـ د والدینو او والدانو ترمنځ په وجایبو باندې د تطبیق وړ قانون

د ازدواج عقد آثار نه یواځې دا چې د ازدواج عقد طرفینو ته متوجه دي، بلکې د دې عقد څخه ناشي اولاد ته هم متوجه کیږي، نو پدې اساس هغه مهمترین حقوق پلار یې د خپلو اولادونو په مقابل کې لري د هغې په رعایت کولو مکلف دی، لکه د نیک نوم ایښودل، د طفل څخه ساتنه او حضانت، د تعلیم او تربیې او نفقې برابرولو حقوق. او په مقابل کې اولادونه هم د خپلو والدینو په وړاندې د یوسلسله حقوقو په رعایت کولو مکلف دي لکه احترام، اطاعت او داسې نور......

په پلار باندې د اولاد او په اولاد باندې د پلار د حقوقو په رابطه هغه چې طفل د بلوغ سن ته نه وي رسیدلی، نو د پلار د متبوع هیواد قانون تطبیق کیږي. بنا پردې که چیرې یو مراکشی سړی په افغانستان کې د یوې مصری ښځې سره ازدواج وکړي او نوموړی ازدواج د زوی یا لور د تولد سبب شي او دوی ټول په افغانستان کې ژوند کوي، نو هغه وجایب او مکلفیتونه چې پلار او اولادونه یې یو د بل په وړاندې لري د مراکش د قانون پواسطه تنظیم کیږي. پس که چیرې د لور یا زوی د نسب د ثبوت، د نفقې د تامین، حضانت او نورو حقوقو په هکله دعوی په افغانستان کې مطرح شي، نو د افغانستان د ذیصلاح محکمې قاضي د پلار د متبوع هیواد قانون په اجرا کولو باندې مکلف دی، چې پدې مورد د مدني قانون ۲۲ماده دا ډول صراحت لري ((هغه مسلې چې د پلارانو او زامنو تر منځ د زوی ولی، ولایت او نورو وجایبو پورې مربوطي وي، د پلار د متبوع دولت د قانون حکمونه تطبیق کیږي)).

دریم پراګراف

د وجايبو حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د وجایبو حقوق دهغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده، چې یو د بل پر وړاندې د اشخاصو وجایب تنظیموي. چې دغه وجایب به یا د حقوقي اعمالو او یا د حقوقي حوادثو څخه ناشي وي چې دواړه په لنډ ډول د مطالعې لاندې نیسو.

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی جز ـ د عقد څخه د ناشي وجايبو په مورد د بهرنيانو حقوق

د عقد څخه د ناشي وجايبو په مورد د مدني قانون ۲۷ ماده دا ډول صراحت لري ((د هغه التزاماتو په باره کې چې د عقودو څخه پيدا شوي وي، د هغه دولت قانون تطبيقيږي چې د عقد د دواړو خواوو په کې اوسيدنه غوره کړي وي، په هغه صورت کې چې د اوسيدنې ځای اختلاف ولري، دهغه دولت قانون تطبيقيږي چې عقد په کښې پوره شوی وي پدې شرط چې د عقد دواړو خواوو د يو ټاکلي قانون د حکمونو د تطبيق په باره کې موافقه نه وي کړي او يا د قرينو څخه معلومه نه شي چې د عقد د دواړو خواوو مرام د بل قانون تطبيق وو. په عقار پورې مربوط د پوره شوو عقدونو په باره کې د عقار د ځای قانون تطبيقيږي)) د دې مادې د نص څخه په واضح ډول معلوميږي، چې د عقد څخه د ناشي وجايبو په مورد څلور حالتونه متصور دي .

الف ـ د طرفينو د اختياري اقامتګاه قانون: په هغه صورت کې چې طرفين د واحدې اختياري اقامتګاه لرونکي وي، نو د طرفينو د اختياري اقامتګاه قانون د تطبيق وړ دی. مثلاً يو افغان د يو مصري سره د راکړې ورکړې يوه معامله کوي او دواړه په مصر يا افغانستان کې اختياري اقامتګاه ولري، نو پدې حالت کې د عقد د آثر په مورد د طرفينو د اقامتګاه قانون د پلي کيدو وړ دی.

ب ـ د عقد د تکميل د محل قانون : په هغه صورت کې چې طرفين واحده اقامتګاه ونلري د عقد د تکميل د محل قانون د پلي کيدو وړ دی. د غير عيني عقدونو احکام په استثنا د وصيت په مجرد د ايجاب او قبول سره ثابتيږي، خو عيني عقدونه هغه وخت تکميل کيږي، چې مورد موضوع عين مقابل لورې ته تسليم شي. نوموړي عقدونه عبارت دي له هبې، عاريت، قرضې او رهن څخه. په هغه عقدونو کې چې په تليفون او مماثله وسايلو سره منعقد کيږي د ټولو فقهاو په اتفاق نظره سره عقد هغه وخت تکميل کيږي، چې د قابل له لورې قبول اعلان شي. بنا پردې د قبول په نسبت د موجب علم شرط نه دی. د مثال په ډول که چيرې متعاقدين د تليفون له لارې خبرې وکړي او يو د هغوی څخه ووائي چې خپل کور يا موټر مې پر تاسو باندې خرڅ کړ او مقابل لوری هم ووائې، چې قبول مې کړ نو عقد په مجرد د قبول په اعلان سره منعقد کيږي. خو د مدني قانون مطابق د غايبو طرفينو ترمنځ عقد

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت تکمیل کیږي، چې قابل د مقابل اړخ څخه اطلاع حاصله کړي، نو پدې اساس د مدني قانون مطابق په هغه صورت کې چې عقد د تلیفون او مماثله وسایلو په واسطه منعقد کیږي نو عقد هغه وخت تکمیل کیږي ، چې موجب د قابل د قبول څخه اطلاع حاصله کړي وي.(۱۸: ۱۸۸) د مدني قانون ۵۲۳ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((۱- د دوه غایبو خواوو تر منځ عقد په هغه زماني او ځای کښې پوره ګڼل کیږي چې ایجاب کوونکی د مقابل لورې د قبول څخه علم حاصل کړی وي، پدې شرط چې دواړو خواوو یا قانون د هغې په خلاف تصریح نه وي کړی.
۲- ایجاب کوونکي ته د قبول په د رسیدو سره داسې فرض کیږي چې علم پرې حاصل شوی دی)) د دې مادې د مفادو مطابق د غایبینو تر منځ د عقد اتمام کیدایشي په لاندې صورتونو سره ترسره شي:

۱- په غه صورت کې چې د عقد طرفین غایب وي او وغواړي، چې عقد د تلیفون له لارې منعقد کړي. مثلاً بایع مشتري ته ووائې چې خپل موټر مې په تا باندې خرڅ کړ او مقابل اړخ هم ووایې چې قبول مې کړ، خو که بایع د تلیفون د قطع کیدو په اثر د مقابل لورې قبول وا نه وري، نو عقد نه تکمیل کیږي مګر داچې بایع او مشتري بیرته یو د بل سره تماس ونیسي او یو بل ته ایجاب او قبول اعلام کړي او بایع هم د مقابل اړخ قبول واوري.

۲- په هغه صورت کې چې عقد د لیک له لارې منعقد شي او موجب خپل ایجاب د لیک په واسطه مقابل لورې ته اعلام کړي، شرط ده ، چې مقابل اړخ هم باید خپل قبول د لیک پواسطه موجب ته ولیږي او موجب لیک وصول او د قابل د قبول څخه اطمینان حاصل کړي د یادونې وړ ده، چې د ایمیل له لارې د لیک لیږل هم د دغه حکم تابع دی.

۳- په هغه صورت کې چې عقد د استازې له لورې منعقد کیږي او استازی هم د مرسل ایجاب مرسل الیه ته انتقال کوي، شرط ده چې استازی د مرسل الیه قبول هم مرسل ته انتقال او مقابل جانب له قبول څخه اګاهي حاصله کړي.

ج- د ارادې د انتخاب قانون: دعقد د تکمیل د محل قانون په هغه صورت کې د پلي کیدو وړ دی، چې د عقد طرفینو د تطبیق وړ قانون نه وي مشخص کړی. لکه یو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانی سوداګر د يوه مصري سوداګر سره د اخيستلو او خرڅولو په عقد توافق کوي د مشکل د بروز په صورت کې د مصر يا افغانستان قانون د پلي کيدو وړ دی.

د ـ د عقد د محل قانون: په هغه صورت کې چې د عقد محل عقار وي، نو د عقار د محل قانون قابل د تطبيق دی. د مثال په ډول که چيرې يو افغانی په مصر کې د مصري تبعه څخه عقار واخلي او وروسته د عقار د ملکيت د انتقال په مورد د بايع او مشتري تر منځ کوم مشکل رامنځته شي د مصر قانون د پلي کيدو وړ دی، خو که عقار په افغانستان کې وي نو د افغانستان قانون د تطبيق وړ دی.(۱۸: ۱۸۹)

خو د عقد د شکلي شرايطو په مورد هغه قانون د تطبيق وړ دی، چې عقد په هغه محل کې منعقد شوی وي د مدني قانون ۲۸ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((د عقودو د شکلي شرطونو په باره کې د هغه دولت د قانون حکمونه تطبيقيږي، چې عقد پکې پوره شوی وي)) همدارنګه په هغه صورت کې چې د عقد موضوع عقار وي لکه کور، ځمکه او داسې نور د عقار د محل قانون د پلي کيدو وړ دی، چې پدې مورد هم د مدني قانون ۲۷ ماده دا ډول صراحت لري ((د هغه التزاماتو په باره کې چې د عقودو څخه پيدا شوي وي، د هغه دولت قانون تطبيقيږي چې د عقد د دواړو خواوو په کې اوسيدنه غوره کړي وي، په هغه صورت کې چې د اوسيدنې ځای اختلاف ولري، دهغه دولت قانون تطبيقيږي چې عقد په کښې پوره شوی وي پدې شرط چې د عقد دواړو خواوو د يو ټاکلي قانون د حکمونو د تطبيق په باره کې موافقه نه وي کړې او يا د قرينو څخه معلومه نه شي چې د عقد د دواړو خواوو مرام د بل قانون تطبيق وو. په عقار پورې مربوط د پوره شوو عقدونو په باره کې د عقار د ځای قانون تطبيقيږي)).

دوهم جز ـ د حقوقي حوادثو څخه په ناشي وجايبو باندې د پلي کيدو وړ قانون

حقوقي حوادث هغه وقايع دي، چې د هغې حقوقي آثار د شخص د ارادې څخه پرته رامنځته کيږي يعنی د شخص د ارادې نتيجه نه وي او د قانون په حکم منځته راځي، که د حادثې ايجاد ارادي وي لکه غصب، ائتلاف او يا طبيعي وي لکه تولد مرګ او نور ..... پس که چيرې يو شخص د بل چا ملکيت غصب کړي په امري

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صورت او د قانون په حکم مکلف دی، چې هغه مغصوب منه ته رد کړي، خو په هغه صورت کې چې هغه تلف کړي د ضمان په ورکړي مکلف دی. همدارنګه که چیرې د شخص د تقصیر په اثر د داسې عمل مرتکب شي، چې نورو ته ضرر پیښ کړي، نو په امري صورت او د قانون په حکم باید دهغې ضمان ورکړي.(۱۸:۱۹۰) د مدني قانون مطابق غیر تعاقدي وجایب که مضر فعل، که مفید فعل او که فضولي ارادې څخه ناشي وي دهغه قانون تابع دی، چې حادثه په هغه ځای کې پیښیږي. چې پدې مورد د مدني قانون ۲۹ ماده دا ډول صراحت لري ((۱- د غیر تعاقدي التزامونو په باره کې د هغه دولت د قانون حکمونه تطبیقیږي ، چې په هغې کې د التزام پیداکوونکي حادثه واقع شوي وي. ۲- که التزام د داسې حادثې څخه پیدا شوي وي، چې د افغانستان څخه دباندې واقع شوي وي او حادثه په هغې ځای کې قانوني نه وي او په افغانستان کښې قانوني وپیژندل شي، د دې مادې د لمړۍ فقرې حکم تطبیقیږي)) .

څلورم پراګراف

د تجارت حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

تجارت حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده، چې د تجار او تجارتي معاملاتو څخه بحث کوي. په افغاني اتباعو سربیره بهرنیان هم په افغانستان کې د تجارت حقوقو په ساحه کې د ځانګړو حقوقو څخه برخمن دي، چې په هغې پورې مربوط مسایل د افغانستان کې د خصوصي پانګونې قانون پواسطه تنظیم کیږي، د دې قانون مطابق بهرني حقیقي اشخاص هم کولای شي چې په افغانستان کې پانګونه وکړي: ۱- ددې قانون په پنځمه ماده کې د درج شوو مواردو په استثنی، کورني او بهرني اشخاص کولای شي دهېواد په ټولو اقتصادي سکتورونو کې پانګه اچونه وکړي. ۲- بهرني اشخاص کولای شي یوازې دبهرنیو پانګواچونو یا په هېواد کې په موجود منظور شوي تشبث کې دبیاپانګو اچونو لپاره اچونه لارې، پانګه اچونه وکړي(۴ ماده). خو په افغانستان کې پانګونه ځینې ممنوعیتونه هم له ځان سره لري چې د افغانستان د خصوصي پانګونې قانون په ۵ ماده کې بیان شویدي((۱- په لاندې ساحوکې پانګه اچونه ممنوع ده: ۱-دهستوي انرژۍ په پراختیاکې. ۲-

په انترنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقمارخانو او هغوته د ورته ځايونو تأسيسول. ۳- دمخدره موادو او نشه راوړونکو موادو توليد.

کمېسيون واك لري دهېواد لوړوګټوته په پام سره، په دغو ډګرونو کې، ددې فقرې په (۲) جزء کې د درج شوي حکم په استثني، وخت په وخت بدلونونه راوړي.

(۲) کمېسيون واك لري وخت په وخت په ځينو صنايعو او په ټاکلو اقتصادي برخو او سوداګريزو شرکتونو کې بهرني انتفاعي مالکيت محدود او دبهرني مالکيت مجازه فيصدي وټاکي. په منظور شوي تشبث کې موجودې پانګې اچونې لدې امر څخه مستثني دي.

(۳) کمېسيون مکلف دی د اقتصادي سکتورونوپه ځينوډګرونو او د پانګواچونو څخه په ځينو ډولونوکې له اړوندو وزارتونو او ادارو سره مفاهمه وکړي او دهغو په موافقې سره، نوموړې پانګه اچونه منظوره کړي . په دغهٔ ډول پانګواچونو کې کمېسيون کولای شي داسې شرايط وضع کړي چې له هغو عمومي شرايطو څخه چې ددې قانون دحکمونو مطابق په نورو پانګواچونو باندې تطبيقېږي، توپيرولري، پدې شرط چې دماليې وزارت ددې قانون د مندرجاتوپه غيرنورډېرامتيازونه منظور کړي.

(۴) محدود شوي اقتصادي سکتورونه عبارت دي له :

۱- د وسلې ، مهماتو او چاودېدونکو موادو توليد او پلورل. ۲- غيربانکي مالي فعاليتونه . ۳- بيموي فعاليتونه . ۴- (دځنګلونوپه شمول) په طبيعي سرچينو او (دمخابراتي تأسيساتو،دودانولو او پايپلاين دنصبولو په شمول) په بنسټونو (زېربناوو) کې پانګه اچونه، خوداچې اړوند قوانين، په دغوسکتورونو کې پانګه اچونه مجاز ګڼلې وي، پدې صورت کې پانګه اچونه دهغو دخاصو قوانينو مطابق تنظيمېږي.

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)کمېسیون واك لري ددې مادې په درج شووپانگو اچونو کې وخت په وخت بدلون راولي))

پنځم پراگراف

د میراث حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق

میراث حقوق د هغه قواعدو ټولگه ده، چې د متروکې څخه د هر یوه وارث برخه معلوموي. د میراث حقوقو د بحث موضوع د ترکې ویش او د هر وارث د برخې ټاکل دي. د مدني قانون مطابق بهرني اتباع هم کولای شي د خپلو مورثینو څخه میراث واخلي، ځکه د ارث له طریقه د اموالو او شتمنۍ کسب کول هغه حقوق نه دي ، چې یواځې په افغاني اتباعو پورې منحصر وي. نو پدې اساس که چیرې یو بهرنی په افغانستان کې مړ شي او له خپل ځان څخه مال او شتمني پریږدي د هغې وارثان کولای شي د هغې اموال او شتمني د ارث له طریقه ترلاسه کړي.(۱۸: ۱۸۶)

او همدارنگه بهرنیان د ارث په مورد د خپل متبوع دولت د قوانینو تابع دي، چې پدې مورد د مدنی قانون ۲۵ ماده دا ډول صراحت لري ((۱- د میراث، وصیت او نورو تصرفونو پورې موضوعي مربوط حکمونه چې د مرگ څخه وروسته زمانې پورې مربوط وي د مورث، وصیت کوونکي یا د هغه چا چې د هغه د مرگ په وخت کې ورڅخه تصرف شوی وي، د متبوع دولت د قانون حکمونه یې تطبیقیږي. ۲- د وصیت د شکلي حکمونو په باره کې د وصیت په وخت کې د وصي د قانون حکمونه یا د هغه ځای د قانون حکمونه چې وصیت په کښې پوره شوی وي تطبیقیږي ، همدارنگه د شکلي حکمونو نور تصرفونو چې د مرگ څخه وروسته زمانې ته منسوب وي د دې حکم تابع دی)).

دریم مبحث

د بهرنیانو د ورود ، عبور ، اقامت او اخراج حقوق او دهغې محدودیتونه

د ورود ، عبور، اقامت او خروج حقونه په نړیواله کچه د بهرنیانو د حقوقو څخه کنټرل کیږي، چې د دې حقوقو په اساس دولتونه باید پدې مواردو کې د بهرنیانو په رابطه هیڅ ډول محدودیتونه وضع نکړي، خو په عمل کې هیوادونه د سیاسي،

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي، اجتماعي او امنيتي مصلحتونو په نظر کې نيولو سره د بهرنيانو په رابطه د ذکر شويو حقوقو په مورد يو سلسله خاص محدوديتونه او شرايط وضع کوي. د مثال په ډول دولتونه د بهرنيانو د تګ راتګ د کنترول لپاره پر پاسپورت سربيره چې د شخص د تشخيص وسيله ده، ويزه هم چې هيواد ته د ورود اجازه ده ضروري بولي . همدارنګه هيوادونه په هغه صورت کې چې د بهرنيانو حضور پخپل هيواد کې د عمومي نظم مخل تشخيص کړي، نو هغه اخراجوي . چې د بهرنيانو نوموړي حقوق او د هغې محدوديتونه او شرايط په لاندې ډول د مطالعې لاندې نيسو .

لومړی پراګراف

د بهرنيو اتباعو د ورود حق

د پورته توضيحاتو په نظر کې نيولو سره د بهرنيانو د حد اقل حقوقو د تامين لپاره، چې د نړيوالو خصوصي حقوقو د يوه اصل په حيث منل شويدی داسې نتيجه اخيستل کيږي، چې دا حق يو ثابت معيار نلري لکه څرنګه مو چې مخکې هم يادونه وکړه د دغه حقوقو د ميزان او اندازې تعين کول د دولتونو په طرز تفکر پورې تړاو لري، چې پدې مورد دوه ډوله ليدلوري شتون لري اخلاقي طرزتفکر او سياسي طرزتفکر، چې پدې مورد بحث موضوع کې د دغه دواړو ليد لوريو تاثير مشاهده کوو. چې د دغه ليدلورو سره سم يو ډله په هيواد کې د بهرنيانو د قبول د مطلقې آزادی طرفدار دي او بله ډله يې د دې آزادی د محدوديت طرفدار دي، چې دواړه يې په لاندې ډول د مطالعې لاندې نيسو.

لومړی جز – د بهرنيانو د قبول مطلقه آزادي

د دې نظرئې پلويان پدې باور دي ، چې دولتونه نشي کولای پخپل زړه هيواد ته د بهرنيانو د ورود او اقامت څخه مخنيوی وکړي او يا داحق محدود کړي. ويتوريا Vitoria چې يو هسپانوی حقوقدان دی وائي چې که د بشريت تاريخ ته وګورو وبه وينو، چې په ابتدا کې ټول شيان د خلکو ترمنځ شريک وو او هيڅ قيد او شرط د افرادو لپاره شتون نه درلود او هر کس په آزادانه ډول کولای شول، چې د هر ډول ممنوعيت پرته مسافرت وکړي او دهغې څخه وروسته هم کله چې اموال او املاک

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اشتراکي صورت څخه بهر او فردي ملکيت پيدا او رامنځته شو، د دغې تحول الزام هم دا نه وو چې د خلکو ترمنځ د تګ راتګ لپاره کوم مانع ايجاد شي. خو البته په استثنائي حالاتو کې کله به چې واقعاً د بهرنيانو د ورود او اجتماع څخه خطر احساس شو ، نو خپل سرحد به يې د هغې په مخ تړلو او هيواد ته به يې د هغې د ورود څخه مخنيوی کولو.(۵۵ : ۱۱۴)

دوهم جز- د بهرنيانو د قبول محدوديت

د لومړی نظرئې پر خلاف بله عقيده هم شتون لري، چې کاملا د لمړنی عقيدې برعکس ده. د دې عقيدې پلويان وايي چې دولتونه دخپل هيواد قلمرو ته د بهرنيانو د ورود او اقامت په مورد د مقرراتو په تنظيم کولو کې د مطلقي آزادی څخه برخمن دي، د دې نظريې مطابق په هغه صورت کې چې د دولتونو تر منځ عهدنامه نه وي منعقد شوي، نو هيڅ هيواد مجبور نه دی چې د بل هيواد اتباع په خپل هيواد کې قبول کړي.

دغه نظريه د نړيوالو حقوقو موسسې له لورې د ۱۹۲۸ کال په غونډه کې چې په جينوا کې تشکيل شوي وه د تائيد وړ وګرځيده، خو ذکر شوي هيت وويل چې عدالت د دې غوښتنه کوي چې دولتونه بايد د دې اختيار څخه سوء استفاده ونکړي. او د بهرنيانو د ورود او اقامت ازادي يواځې په هغه مواردو کې محدوده کړي، چې واقعاً د هيواد د سياسي حيات لپاره خطرناک پيشبيني شوي وي. نن ورځ نړيواله رويه دا ده، چې دولتونه د بهرنيانو د ورود او اقامت په مورد اصولاً ازاد دي، خو د دولتونو لپاره هميشه دا حق محفوظ دی چې دا حق د خپل لازمه مقرراتو مشمول وګرځوي او حتی د ضرورت په صورت کې ډله ايز مهاجرت په کلي ډول ممنوع او يا دا چې په سختو شرايطو سره مجاز کړي . (۵۶ : ۱۰۶) لکه څه ډول چې داموضوع د مدني اوسياسي حقوقو نړيوال ميثاق په ۱۲ماده کې دا ډول تصريح شويده ((۱- هر څوک چې په قانوني توګه په خپله دولتي سيمه کې استوګن وي د ازاد تګ راتګ او په ازاده توګه هلته د اوسيدني د ځای حق لري . ۲- هر څوک ازاد دی چې هر هيواد لدې جملې څخه خپل هيواد پريږدي. ۳- نوموړی حق تر هيڅ ډول بنديز لاندې نشي واقع کيدای، مګر هغه محدوديتونه او بنديزونه چې د قانون له مخې رامنځته شوي وي او د ملي امنيت ، عمومي نظم د ټينګښت، د

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي ګډوډيو يا د نورو د حقوقو او ازاديو دپاره لازم وګڼل شي او په دغه تړون کې له نورو حقوقو سره سمون ولري. ۴- هيڅوک نشو کولای په خپل سره پرته له کوم دليل څخه هيواد ته د ورتګ څخه بې برخې کړو)).

بايد يادونه وکړو چې د يوه هيواد څخه د بهرنيانو عبور يا ورود د يو سلسله تشريفاتو او خاصو مقرراتو مستلزم دی ، چې د هغې جملې څخه کولای شو پاسپورت او ويزې ته اشاره وکړو ، څرنګه چې مخکې هم يادونه وشوه هيواد ته د بهرنيو اتباعو د ورود ازادي د نړيوالو خصوصي حقوقو په برخه کې يو اصل دی چې دا اصل پر نړيوالو اسنادو سربيره د افغانستان په قوانينو کې هم پيشبيني شويدی، خو سربيره پردې هيوادونو او د هغې د جملې څخه افغانستان ته د بهرنيانو ورود په پاسپورت او ويزې پورې تړلی دی، چې دا دی په تفصيل سره يې په لاندې ډول مطالعه کوو .

الف- پاسپورت[20] او د هغې ډولونه

پاسپورت هغه سند دی، چې د يوه هيواد د واکمنو مامورينو له لورې دهغه هيواد اتباعو ته د مسافرت او په بل هيواد کې د اقامت لپاره صادريږي، چې په حقيقت کې د پيژندنې معتبر ترينې پاڼې او د صادروونکي هيواد د تابعيت څرګندوی دي. پاسپورت د هيوادونو ترمنځ د دخول او عبور لپاره مهترين سند دی، چې دهغې پرته نشي کولای چې د هيواد څخه خارج او يا هغې ته داخل شي او که چيرې يو شخص د پاسپورت پرته يو هيواد ته داخل او يا د هغې څخه بهر شي دا عمل جرم ګڼل کيږي او په قانون کې يې د متخلفينو لپاره مجازات پيشبيني شويدي.(۳ : ۱۹۵) يا پاسپورت هغه مطبوع سند دی چې د قانون له حکم سره سم د واکمنو مقاماتو له خو د يوه مملکت د اتباعو لپاره بهر ته د مسافرت يا هيواد ته د راستنيدو په منظور ويشل کيږي.(۵۷ : ۳۷) د افغانستان د پاسپورت قانون ۲ ماده د پاسپورت په تعريف کې دا ډول بيان کوي ((پاسپورټ هغه رسمي سند دی چې د دي قانون له حکمونو سره سم د واکمنو مراجعو له خوا بهر ته د هېواد د اتباعو د سفر او هېواد ته د هغوی د راستنيدو په مقصد صادريږي)) همدارنګه هيواد ته ورود او دخول د پاسپورت قانون په ۴ ماده کې دا ډول بيان شويد ((۱- هغه څوك چې له افغانستان

20 *Passport*

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ځي يا افغانستان ته راځي، مکلف دی چې د دې قانون له حکمونو او له نــړيوال تعامل سره سم پاسپورټ يا د مسافرت د تېرېدلو (عبوري) سند ولري)) په همدې ترتيب سره هغه بهرني اشخاص چې د پاسپورت ځخه پرته د افغانستان قلمرو ته داخل شي دعدلي تعقيب لاندې نيول کيږي، چې د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۵ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د پاسپورت له لرلو پرته له افغاني سرحد نه راتېر شوی وي د قانون له حکمونو سره سم تر عدلي ځارنې لاندې نيول کيږي)) .

د پاسپورت په لرلو سربيره يوه بله وجيبه چې بهرنيان يې لري د ځينو معلوماتي فورمو ډکول او خانه پري کول دي، چې د دولت له لورې د بهرنيو اتباعو د وضعيت ځخه د معلوماتو د ترلاسه کولو په غرض تهيه او ترتيب کيږي، چې پدې مورد د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون ۲۲ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې، د افغانستان اسلامي جمهوريت ته راځي مکلف دی د سرحدي ادارې او د هوائي ډګرونو هغو مؤظفو مامورينو نه چې د ننوتلو او وتلو لپاره ټاکل شوي وي خپل پاسپورټ او منضمه جدول (فورمه) چې په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوريت د سياسي نماينده ګيو له لارې ډکه شويده وړانــــدې کړې، د ويزې خاوندان کله چې د افغانستان اسلامي جمهوريت ته رسيږي مکلف دي په سرحدي سيـــــمو او هوائي ډګرونو کې د ننوتلو او وتلو جدول (فورمه) ډکه کړي)) پاسپورت زيات ډولونه لري، چې دلته د قانون له مخې د پاسپورت د ډولونو ځخه په لاندې ډول يادونه کوو:

۱ـ سياسي پاسپورت

سياسي پاسپورت له هغې رسمي او مشخص سند ځخه عبارت دی چې د نړيوالو موازينو سره سم د اړوندو مراجعو له خوا د قانون له حکمونو سره سم صادريږي.(۵۷ : ۱۹۱)د پاسپورت قانون د ۱۰ مادې په اساس سياسي پاسپورت عبارت دی له ((سياسي پاسپورټ له نړيوالو موازينو سره سم د بهرنيو چارو د وزير يا د هغه شخص په لاسليك سره صادريږي چې د بهرنيو چـــارو وزير هغه ته واك ورکړی وي)) جمهور ريس، د جمهور ريس مرستيالانو، د سترې محکمې ريس او معاون، د ملي شورا د مجلسينو ريسانو، وزيرانو او د سياسي او

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

قونسلي نمائنده ګيو استازو او نظامي آتشي ته په ټولو رسمي او غير رسمي سفرونو کې ورکول کيږي، همدارنګه دغه پاسپورت د پارلمان وکيلانو، د سترې محکمې د عالي شورا غړو، د ولايتونو واليانو، د کابل ښاروال، د فوق او مافوق رتبې مامور او هغه افسرانو ته چې د تورن جنرالی او د هغې څخه د پورته رتبې لرونکی وي يواځې د رسمي سفر په وخت کې ورکول کيږي او له رسمي سفرونو څخه پرته د خدمت پاسپورت ورکول کيږي ((د پاسپورت قانون د ۱۱مادې څخه په استفادې سره)).

۲- د خدمت پاسپورت

د خدمت پاسپورت هغه پاسپورت دی چې د رسمي سفرونو او د دولتي دندو د ترسره کولو او د غير رسمي سفرونو په موخه بهر ته د اړوند مقاماتو له خوا د قانون له حکمونو سره سم صادريږي.(۵۷ : ۱۲۱)د پاسپورت قانون د ۱۴ مادې په اساس د پاسپورت قانون عبارت دی له ((د خدمت پاسپورټ د رسمي سفرونو، د امارتي دندو د تر سره کولو او د غير رسمي سفرونو په مقصد د بهرنيو چارو د وزير د مرستيال يا د هغه شخص په لاسليك سره چې واك ورته ورکړ شوی وي، لاندينيو اشخاصوته صادريږي: ۱- د دې قانون په يوولسمه ماده کې درج شوي متقاعدو اشخاصو ته. ۲- هغه شخص ته چې د دولت په تجويز د رسمي چارو د تر سره کولو په مقصد بهر ته ولاړ شي. ۳- هغه شخص ته چې د دولت په تجويز په علمي او تربيتي غونډو (کنفرانسونو او سيمينارونو) او د هغه په څير په نورو کې ګډون وکړي. ۴- درېيمه رتبه او له هغه نه لوړ بر حال او متقاعد امارتي مامور او په وسله وال پوځ کې د هغو معادلو ته چې د حج د فريضې او عمرې د ادا کولو د متبرکو اماکنو د زيارت، يا د درملنې په خاطر يا د ملګري شخص په توګه او يا د سياحت په مقصد سفر وکړي. ۵- د وسله وال پوځ معيوبينو معلولينو او ناروغانو ته، يا هغو کسانوته چې د افغانستان اسلامي دولت د حريم نه په دفاع کې معلول يا معيوب شوي دي او د درملنې په مقصد بهرته استول کيږي. ۶- هغه شخص ته چې د ورزشي او هنري فعاليتونو يا په نورو فرهنګي فعاليتونو کې د ګډون په مقصد د دولت له خوا بهرته واستول شي. ۷- هغو شمير خصوصي متشبثينو او ملي سوداګرو ته چې د رسمي هيأتونو په ترکيب کې بهرته ځي. ۸- د دولتي تصديو، د خصوصي او ګډو شرکتونو هغو

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

مامورينو ته چې د دولت په تجويز بهر ته ځي. ۹- نورو اشخاصوته د اړوندو ادارو له رسمي وړپيژندنې او د بهرنيو چارو وزارت له تشخيص وروسته)).

۳- تحصيلي پاسپورت

تحصيلي پاسپورت هغه مشخص رسمي سند يا پاسپورت دی چې د اوږدې يا لنډې مودې لپاره د تحصيل په مقصد د اړوندو مقاماتو له خوا د قانون له حکمونو سر سم صادريږي.(۵۷ : ۵۲) پاسپورت قانون د ۱۸ مادې په اساس تحصيلي پاسپورت عبارت دی له ((تحصيلي پاسپورټ د اوږدې مودې يا لنډې مودې د تحصيل په مقصد د اړوندې ادارې په وړپيژندنې، د بهرنيو چارو وزارت له لارې، د وزير د مرستيال يا د هغـــــــه شخص په لاسليك صادريږي چې واك ورته ورکړ شوی وي)).

۴- عادي پاسپورت

عادي پاسپورت هغه مشخص رسمي سند يا پاسپورت دی چې د ځانګړو مقاصدو(سياحت، کار، د مدني معاملو تصفيه، د خپلوانو ليدلو او د متبرکو اماکنو زيارت کولو) لپاره د اړوندو مراجعو له خوا د قانون له حکمونو سره سم صادريږي.(۵۷ : ۲۰۵)د پاسپورت قانون د ۲۰ مادې په اساس عادي پاسپورت عبارت دی له ((عادي پاسپورټ د دې قانون د حکمونو په رعايتولو سره د لاندې مقصدونو لپاره صادريږي: ۱- سياحت. ۲- سوداګری. ۳- د خپلوانو ليدل. ۴- د مدني او تجارتي معاملو تصفيه. ۵- کار. ۶- وظيفوي اړتيا. ۷- د حج د فريضې او عمرې ادا کول، د متبرکو اماکنو زيارت کول. ۸- درملنه)) دا پاسپورت د هيواد په داخل کې د کورنيو چارو وزير په امر د هغه شخص له لورې چې ده صلاحيت ورکړی او په ولاياتو کې د ولايت د والي يا امنيه قومندان په امر او د هيواد څخه بهر د سياسي او قونسلي نماينده ګيو له لورې صادريږي . چې پدې مورد د افغانستان د پاسپورت قانون ۲۱ ماده دا ډول صراحت لري ((دغه لاندې مراجع د عادي پاسپورټ د صادرولو واك لري: **(۱) د هېواد په دننه کې: الف-** د کورنيو چارو د وزير يا د هغه شخص په امر چې د کورنيو چارو وزير هغه ته واك ورکړي. ب- د والي يا د اړوند ولايت د پوليسو د قوماندان په امر. **(۲) له هېواد**

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه بهر: افغاني سياسي يا قـــونســـــلي نماينـده ګۍ. (۳) د پاسپورټ مرکزي اداره او د هغې ولايتي څانګې د پاسپورټ د چارو په اجراء کولو مکلفې دي)).

ب – ويزه [21] او د هغې ډولونه

که څه هم د يوه هيواد قلمرو ته دخول او ورود د يو سلسله خاصو تشريفاتو مستلزم دی لکه د پاسپورت لرل، خو بايد يادونه وکړو چې يوازې د پاسپورت لرل کافي نه دي بلکې د هيواد د واکمنو او ذيصلاح مقامونو څخه د اجازې اخيستل هم ضروري دي، چې دغه مجوز د متبوع دولت د مامورينو له لورې په مبدا هيواد کې صادريږي، چې د ويزې په نوم سره يادېږي(۵۷ : ۱۹۷) او ويزه هغه مهر لرونکی اجازه ليک دی چې د بهرنيو اتباعو لپاره بل هيواد ته د ننوتلو، وتلو او استوګنې لپاره په پاسپورت او يا جلا پاڼه کې صادريږي.(۵۷ : ۲۹۶)د افغانستان د اقامت او مسافرت قانون د ۳ مادې ۱ فقرې له مخې ويزه عبارت ده له ((۱- ويزه: هغه مهر لرونکی اجازه ليک دی چې د بهرنيو اتباعو د ننوتلو، وتلو او استوګنې لپاره په پاسپورټ او يا په جلا پاڼه کې ورکول کيږي)) په همدې ترتيب سره بهرنيان چې هيواد ته داخليږي پر پاسپورت سربيره ويزه هم بايد ولري چې پدې مورد د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون ۱۵ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرني اتباع چې د افغانستان جمهوريت ته راننوځي، مکلف دي چې خپلې ويزې د افغانستان اسلامی جمهوريت له سفارتونو او قونسلګريو او يا د هغو نورو دولتونو په سفارتونو کې، چې د افغانستان اسلامی دولت د ګټو دفاع کوي او په هېواد کې د افغانستان اسلامي جمهوريت له اړوندو مقاماتو نه ترلاسه کړي)) د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون په اساس ويزه مختلف ډولونه لري، چې په لاندې ډول ورڅخه يادونه کوو:

۱- ورودي ويزه

د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون د ۴ مادې په اساس ورودي ويزه يا د ننوتلو اجازه ليک عبارت ده له ((د ننوتلو اجازه ليک (ويزه): دغه ډول ويزه هغو بهرنيو اتباعو ته چې د افغانستان اسلامي

---

[21] *Visa*

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهویت ته راځي په بهر کې د افغاني سیاسي او قونسلي نماینده ګیو له خوا او په استثنائي ډول د هوائي ډګرونو او د پولو (سرحدي) مؤظفینو له خوا د افغانستان اسلامي جمهوریت د بهرنیو چارو وزارت په موافقه صادریږي او ددغه شان ویزې د اعتبار موده د رسیدو له نېټې نه (پنځلس) ورځې ده او لرونکی ئې له اړوندو مراجعو نه د وتلو د ویزې په ترلاسه کولو مکلف دی. د هغه تمدیدولو ته د اړتیا په وخت کې مکلف دی چې د افغانستان اسلامي جمهوریت د بهرنیو چارو وزارت موافقه تر لاسه کړي . هغه بهرنی تبعې ته چې سیاسي مخصوص او د خدمت پاسپورت لري، که چېرې د سیاحت لپاره د افغانستان اسلامي جمهوریت ته راشي ، د ننوتلو ویزه ورته صادریږي دغه راز په ځینو خاصو حالاتو کې د ځینو بهرنیو هېوادونو سیلانیانو ته د ننو تلو ویزه صادریږي)) چې ورودي ویزه په خپل وار سره په دوه ډوله ویشل کیږي

❖ د کار ورودي ویزه: د کار ورودي ویزه په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له لورې هغه بهرنیانو ته ورکول کیږي، چې د ځینو اعمالو د اجرا په غرض لکه تجارت، صنعت، په دولتي او غیر دولتي دستګاو کې کار او داسې نورو ته صادریږي، چې د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۵ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((د کار لپاره د ننوتلو ویزه: دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم په بهر کې د افغانستان اسلامی جمهوریت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د ځینو کړنو د ترسره کولو لکه د سوداګری، بازار موندلو ، صنعت په دولتي او غیر دولتي مؤسسو کې د کار د بهرنیو دولتونو په سیاسي او قونسلی نمایندګیو او د ملګرو ملتونو په نماینده ګیو او په نورو ورته ځایونو کې

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کارونو د ترسره کولو په مقصد، د افغانستان اسلامی جمهوریت ته قانون له حکمونو سره سم راځی......)).

❖ د کار پرته ورودي ویزه: دا ډول ویزه د بهرنیو چارو وزارت یا په بهر کې د افغانستان د سیاسي نمایندګیو او قونسلګریو له هغه اشخاصو ته ورکول کیږي، چې د تحصیل، د خپلوانو ملاقات، د مدني او تجارتي معاملاتو د تصفیې، علمي څیړنو، مطبوعاتي او فرهنګي چارو، معالجې، بدني روزنې او په علمي غونډو او کنفرانسونو کې د ګډون لپاره نوموړي هیواد ته سفر کوي. همدارنګه د کار پرته ورودي ویزه هغه اشخاصو ته ورکول کیږي، چې خپلوان یې د کار په ورودي ویزه سره په نوموړي هیواد کې په کار مشغول وي، چې د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۶ ماده پدې هکله دا ډول حکم کوي ((له کار پرته د ننوتلو اجازه لیک (ویزه): دغه شان ویزه د قانون له حکمونو سره سم په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا او یا د افغانستان اسلامي جمهوریت د بهرنیو چارو وزارت له لارې، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د زده کړې، د خپلوانو د کتنې، د مدني یا تجارتي معاملو د تصفیه کولو، علمي کتنو مطبوعاتي او کلتوري چارو د ترسره کولو، علاج، بدني روزنې او په هېواد کې په علمي مجلسونو (کنفرانسونو) غونډو او تربیتي مجلسونو (سیمینارونو) او په حکومتي رسمي میلمستیاوو کې د ګډون په مقصد د افغانستان اسلامي جمهوریت ته سفر وکړي او یا د هغو بهرنیانو د کورنیو غړو ته صادریږي چې د کار لپاره د ننوتلو د ویزې سره د افغانستان اسلامي

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهوریت کې په کار بوخت وي او استوګنه ولري او د اعتبار موده
ئی د اړوندې ادارې په لیکلي غوښتنې سره ټاکل کیږي او اوږدیږي)).

۲- د اقامت ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون د ۷ مادې له مخې د اقامت یا استوګنې ویزه عبارت ده له ((د استوګنې ویزه: دا ډول ویزه هغو بهرنیو اتباعو ته چې د ننوتلو د کار لپاره د ننوتلو یا له کار پرته د ننوتلو سیاحت او د تمدید شوی تېرېدنې (عبوري) له ویزو څخه یوه ویزه ولري، د قانون له حکمونو سره سم د واکمنو مقامونو له خوا صادریږي او د اعتبار موده ئی له یوې میاشتې نه تر شپږو میاشتو پوري ده او د رسمي غوښتنې په صورت کې اوږدیدای شي)) او همدارنګه د د نوموړي قانون د ۳۷ مادې له مخې ((د کورنیو چارو وزارت، د عادی پاسپورت ویزه د بهرنیو سیلانیانو، ماهرانو، د سفارتونو د عادی مامورینو، د غیر حکومتی نړیوالو مؤسسو د غړو او د هغوی د کورنیو د غړو، بهرنیـــو ژورنالستانو او خبریالانو او د ملګرو ملتونو د عادی مامورینو د پاســــپورټونو په شان اجراء کوی)).

۳- د ترانزیټ ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۸ ماده د ترانزیټ یا تیریدنې ویزې په تعریف کې وایې ((د تېرېدنې (ترانزیت) ویزه: دا ډول ویزه په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت دسیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا یا د نړیوالو هوائې ډګرونو د مؤظفینو له خوا د بهرنیو چاروورازت په موافقه د قانون له حکمونو سره سم هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د افغانستان اسلامي جمهوریت، د مسافر د لارې په تګ لورې (مسیر) کې وي او د اعتبار موده ئې په هر حالت کې د هواله لارې دوه او یا ساعته او د ځکمې له لارې، د ننوتلو له نېټې وروسته شپږ ورځې ده، دغه ویزه په دغه قانون کې د درج شوی مجبره حالت پرته د اوږدیدو وړن، د اوږدېدو (تمدید) په حالت کی بهرنی د وتلو د ویزی په اخیستلو مکلف دی)).

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبی انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- دوه طرفه تیریدو (ډبل ترانزیت) ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون د ۹ مادې له مخې عبارت ده له ((د دوه طرف تـــــېرېدو (ډبل ترانزیت) ویزه: دا ډول ویزه د متقابله ورته موافقه لیک او چلند له مخې په بهر کې د افغانستان اسلامي دولت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي ، چې د افغانستان اسلامي جمهوریت ، د دوی د سفر په تګ لورې (مسیر) کې د بیا تېرېدو په وخت کې واقع شوي وي او د اعتبار موده ئې د (بیاتېرېدو) په دواړو حالتونو کې د ځمکې او هواله لارې په اتمه ماده کې د درج شوي مودې مطابق ده او په دغه قانون کې د درج شویو مجبره عواملو په شتوالی سره اوږ دېدای شي او د اوږدیدو په صورت کې د تېرېدنې (ترانزیت) د ویزې جدول (فورمه) صادریږي)).

۵- د سیاحت ویزه

دا ډول ویزه هغه افرادو ته ورکول کیږي چې د سیاح په عنوان سره افغانستان ته داخلیږي. سیاح د افغانستان د سیاحت قانون د ۱ مادي په اساس د هغه شخص څخه عبارت دی، چې په موقت ډول او حداقل د ۲۴ ساعتونو لپاره د مملکت څخه لیدنه کوي، مشروط پردې چې په هغه ځای کې په عاید لرونکي دنده باندې مشغول نشي.

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۱۰ ماده د سیاحت ویزې په تعریف کې دا ډول صراحت لري ((د سیاحت ویزه: دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو او په استثنائې ډول د نړیوالو هوائی ډګرونو د مؤظفینو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د تفریح، استراحت او یا د سیاحتي (توریستیکي) سیمو د کتنې په مقصد د افغانستان اسلامي جمهوریت ته سفر کوي او د سیاحت د ویزې د اعتبار موده د افغانستان اسلامي جمهوریت ته د راننوتلو له نېټې نه تریوې میاشتې پورې ده او خاوند ئې د دغې مودې د تر سره کېدو په پای کې د وتلو د ویزې په ترلاسه کولو مکلف دی. د مراجعې په صورت کې سیلانی کولی شي د ګرځندوی د ادارې په تصدیق، خپله ویزه تریوې بلې میاشتې پورې چې ټوله موده ئې دوه میاشتې کیږي ، اوږده کړي . د سیاحت ویزه د کورنیو چارو وزارت له خوا اجرأ کیږي)).

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- د تک او راتګ ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۱۱ ماده د تک او راتک ویزه دا ډول تعریفوي ((د تګ راتګ ویزه: دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامي جمهوریت د واکمنو مقاماتو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو او د دوی د کورنیو غړو ته صادریږي چې د کورنۍ رئیس ئی د کار او یا له کار پرته، د ننوتلو له ویزې سره سم افغانستان ته راغلی وي، او دلته استوګنه ولري. د کار لپاره د ننوتلو د ویزې لیږدوونکی، هغه وخت د تګ راتګ له ویزې نه کار اخیستلی شي چې د خپلو اړوندو وجیبو او مالي حقوقو (ټکسونو) سندونه د اړوندو دائرو او مؤسسو په تصدیق سره وړاندی کړی. د تګ راتګ د ویزی د اعتبار موده هر ځلی له یوی میاشتې نه تر دوو میاشتو پوری ده او د استوګنې د ویزې د مودې په اعتبار چې اخیستل شوېده، ورکول کیږي. بهرنیو سیلانیانو ته د تګ راتک ویزه، د ګرځندوی ریاست په غوښتنه له خاصو مقرراتو سره سم ورکول کیږی)).

۷- د زیاتو سفرونو(کثیر المسافرت) ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون د ۱۲ مادې له مخې کثیر المسافرت ویزه عبارت ده له ((د زیاتو سفرونو (کثیرالمسافرت) ویزه: دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامي جمهوریت د واکمنو مقامونو له خوا د حکومتونو د ورته موافقې او چلند له مخې ، د بهرنیو مؤسسو کار کوونکو د الوتنې عملیی، بهرنیو موټرچلوونکو او کلینرانو او د بهرنیو شرکتونو (کمپنیو) غړو ته صادریږي. د زیاتو سفرونو د ویزی د اعتبار موده له درېیو میاشتو نه تر شپږو میاشتو پوری ده)).

۸- د وتلو(خروجي) ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون د ۱۳ مادې له مخې خروجي ویزه عبارت ده له ((دوتلو (خروجي) ویزه: دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم د واکمنو مقاماتو له خوا هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د کار او یا له کار پرته د ننوتلو له ویزې سره افغانستان ته راغلی وي او یا هغو کسانو ته صادریږي چې د تېرېدنې (ترانزیت) او یا د سیاحت ویزه

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی له ټاکلي مودې نه اوږده شوی وي او د اعتبار موده ئی له یوې ورځې نه تر شپږو ورځو پورې ده او د مجبره سببونو د شته والی په صورت کې اوږدېدای شي)) همدارنګه د ذکر شوي قانون د ۳۷ مادې له مخې ((د کورنیو چارو وزارت، د عادی پاسپورت ویزه د بهرنیو سیلانیانو، ماهرانو، د سفارتونو د عادی مامورینو، د غیر حکومتی نړیوالو مؤسسو د غړو او د هغوی د کورنیو د غړو، بهرنیـــو ژورنالستانو او خبریالانو او د ملګرو ملتونو د عادي مامورینو د پاســـــپورټونو په شان اجراء کوي)).

باید یادونه وکړو چې هیڅوک نشي کولای د ویزې اخیستلو څخه پرته بل هیواد ته سفر وکړي مګر دا چې د دوو یا زیاتو دولتونو ترمنځ د ویزې د لغوه کولو قرارداد منعقد شوی وي، چې پدې صورت کې افراد کولای شي چې د ټاکلي وخت لپاره د تړون مقابل لورې هیواد ته له ویزې پرته یواځې د پاسپورت او یا د مسافرت د نورو اسنادو سره داخل شي. د مثال په ډول د اروپائې اتحاد ئې غړي د عادي او سیاسي پاسپورتونو لرونکو لپاره د ویزې د لغوه کولو قرارداد کړیدی، چې پدې اساس د اروپائې اتحادئې د غړو هیوادونو افراد د نوموړي اتحادئې نورو هیوادونو ته د داخلیدو لپاره د ویزې اخیستلو ته ضرورت نلري . د دې هیوادونو اتباع کولای شي د پاسپورت په لرلو سره دهیوادونو د سرحدونو څخه تیر او بل هیواد ته داخل شي، خو د افغانستان د مسافرت او اقامت قانون په اساس بهرني اتباع چې افغانستان ته داخلیږي مکلف ګڼل شویدي چې د افغانستان ورودي ویزه په بهر کې د افغانستان د سیاسي نمایندګیو او قونسلګریو څخه ترلاسه کړي، پدې مورد د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۱۵ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرني اتباع چې د افغانستان اسلامي جمهوریت ته راننوځي، مکلف دي چې خپلې ویزې د افغانستان اسلامي جمهوریت له سفارتونو او قونسلګریو او یا د هغو نورو دولتونو په سفارتونو کې، چې د افغانستان اسلامي جمهوریت د ګټو دفاع کوي او په هېواد کې د افغانستان اسلامي جمهوریت له اړوندو مقاماتو نه ترلاسه کړي)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم جز – افغانستان ته د بهرنيو اتباعو د ورود حق استثنات

په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون په اساس د افغانستان اسلامي جمهوري دولت کولای شي ، چې د امنيتي ، صحي او عمومي مصلحتونو او داسې نورو پر بنسټ افغانستان ته د بهرنيو اتباعو ورود محدود يا ممنوع کړي، چې پدې مورد په افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون ۳۳ ماده دا ډول حکم کوي ((له لاندينيو حالاتو پرته ټول بهرني اتباع ددغه قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامي جمهوريت ته سفر کولای شي: ۱- پداسې حال کی چی دالحاد داعی وي او د اسلامي حکمونو او ديني اخلاقو درناوی ونه کړي. ۲- پداسې حال کې چې د واکمنو ادارو په تصميم ، د بهرني تبعه رانهوتل منع کړای شوي وي. ۳- په هغه صورت کې چې لنډه غر وي ، او د سفر لګښتونه د افغانستان اسلامي جمهوريت ته ورنه کړای شي. ۴- پداسې حـــال کې چې په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوريت سياسي نماينده ګی په مؤجه دلائلو سره افغانستان ته د شخص راتګ نامطلوب بللی وي. ۵- هغه کسان چې د يوې ټاکلی مودې لپاره له افغانستان څخه ايستل شوی وي ، مګر ټاکلی مؤده ئی نه وي بشپړه کړي. ۶- هغه اشخاص چې د نامعلومې مودې لپاره ايستل شوی وي . ۷- هغه کسان چې د هغوی په هکله د امنيت او عمومي نظم د ګډوډولو اشتباه وي)) .

په همدې ترتيب سره دولت کولای شي، چې د هغه بهرنيو اتباعو د ورود څخه مخنيوی وکړي چې په خطرناکې ساري ناروغۍ مبتلا وي. همدرانګه د جګړې په حالاتو کې او يا ديته ورته نورو حالاتو کې، چې د هيواد ملي امنيت ته د بهرنيو اتباعو څخه د خطر احتمال موجود وي او يا دا چې د شخص د متبوع دولت سره د جنګ په حالت کې وي نو دولتونه کولای شي، چې د ويزې د صدور څخه ډډه وکړي.(۵۵ : ۱۲۰) همدارنګه که چيرې يو بهرنی تبعه د ټاکلو سرحدي سيمو څخه پرته په بله لار هيواد ته داخل شي که څه هم ويزه ولري، نو پخپله دا ډول عمل جرم ګڼل کيږي چې د مجازاتو مستوجب دی. په همدې ترتيب سره که بهرني اتباع پرته له پاسپورت څخه هيواد ته داخل شي د عدلي تعقيب لاندې نيول کيږي ، چې پدې مورد د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۵ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د پاسپورت له لرلو

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته له افغانی سرحد نه راتېر شوی وي د قانون له حکمونو سره سم تر عدلی څارنې لاندې نیول کیږي)) خو پدې مورد یې مجازات او یا د بهرنیانو سره د چلند د څرنګوالي په مورد یې څه نه دي ویلي .

پدې ځای یوه پوښتنه مطرح کیږي هغه دا که چیرې یو شخص پرته له تابعیت څخه هیواد ته داخل شي آیا د دې ډول اشخاصو سره د هماغه ډول اشخاصو په شان دی، چې د یوه هیواد تابعیت لري خو د پاسپورت پرته هیواد ته داخلیږي او که بل ډول ؟ ځکه بې تابعیته اشخاص متبوع دولت نلري، چې د هغې پاسپورت ولري پدې مورد هم په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون کوم صراحت نلري، چې دا موضوع هم د دې قانون په احکامو کې د دوباره غور او بررسی غوښتنه کوي، چې هیله ده په راتلونکي کې د دې موضوع لپاره منطقي د حل لاره ولټول شي.

دوهم پراګراف

د بهرنیو اتباعو د اقامت حق

دا چې اصول د دې غوښتنه کوي، چې اشخاص دې د خپل اوسیدنځای په انتخاب کې ازاد وي او دولتونو هم د دې اصل مطابق د بهرنیانو د اقامتګاه لپاره خاص مقررات وضع کړیدي چې غالباً د بهرنیو چارو وزارت له لورې تائید شوي وي.(۵۵ : ۱۲۴) اقامت ممکن موقت او ممکن دایمي وي. د افغانستان اسلامي جمهوریت د قوانینو مطابق بهرني اتباع د ویزې د اخیستلو وروسته په افغانستان کې د اقامت حق لري ، خو منتها د دوی اقامت په هغه وخت پورې تړاو لري چې د هغې په ویزه کې تصریح شوی وي. څرنګه چې مخکې هم یادونه وشوه اقامت ممکن دایمي او ممکن موقتي وي، چې دواړه یې په جلا جلا ډول د مطالعې لاندې نیسو.

لومړی جز – موقت اقامت

که چیرې په بل هیواد کې د بهرني توقف په موقت ډول وي دیته موقت اقامت وایې او په بله اصطلاح کې توقف هم ورته ویل کیږي. دا ډول اقامت هغه وخت تحقق پیداکوي، چې بهرنی تبع د تحصیل، سیاحت او د دې پشان نورو مواردو لپاره د بل

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد قلمرو ته داخل او وارد شي خو د دایمي اقامت قصد او اراده ونلري. البته دغه حق د یو لړ مقرراتو په رعایت سره مشروط دی ، چې د عمومي نظم او امینت د ساتنې لپاره وضع شوي وي.(۵۶ : ۱۰۸) د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون په اساس هغه څوک چې پدې قانون کې د تصریح شویو ویزو د ډولونو څخه په د یوې په واسطه افغانستان ته داخل شي کولای شي په هیواد کې تر شپږو میاشتو پورې اقامت وکړي چې پدې مورد د ذکر شوي قانون ۸ ماده دا ډول صراحت لري ((د تېرېدنې (ترانزیت) ویزه: دا ډول ویزه په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت دسیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا یا د نړیوالو هوائي ډګرونو د مؤظفینو له خوا د بهرنیو چاروو‌زارت په موافقه د قانون له حکمونو سره سم هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د افغانستان اسلامي جمهوریت ، د مسافر د لارې په تګ لورې (مسیر) کې وي او د اعتبار موده ئې په هر حالت کې د هواله لارې دوه او یا ساعته او د ځکمې له لارې ، د ننوتلو له نېټې وروسته شپږ ورځې ده ، دغه ویزه په دغه قانون کې د درج شوی مجبره حالت پرته د اوږدیدو وړنه ، د اوږدېدو (تمدید) په حالت کی بهرنی د وتلو د ویزی په اخیستلو مکلف دي)).

لکه څه ډول چې مخکې هم یادونه وشوه په هیواد کې د اقامت د مواردو څخه یو هم سیاحت دی ، چې بهرني اتباع موقتاً او د یوې محدودې مودې لپاره هیواد ته داخلیږي او غواړي، چې خپل اصلي هیواد ته بیرته لاړ شي. د مسافرت او اقامت قانون له مخې بهرنیو اتباعو ته د ورود او اقامت ویزې له هیواد څخه بهر او یا هوایي میدانونو او سرحدونو کې د اړوندو مسولینو له لورې صادریږي او د دوه میاشتو لپاره د تمدید وړ ده، چې پدې مورد د نوموړي قانون ۱۰ ماده دا ډول صراحت لري ((دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو او په استثنائي ډول د نړیوالو هوائی ډګرونو د مؤظفینو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د تفریح، استراحت او یا د سیاحتي (توریستیکي) سیمو د کتنې په مقصد د افغانستان اسلامي جمهوریت ته سفر کوي او د سیاحت د ویزې د اعتبار موده د افغانستان اسلامي جمهوریت ته د راننوتلو له نېټې نه تریوې میاشتې پورې ده او خاوند ئې د دغې مودې د تر سره کېدو په پای کې ، د وتلو د ویزې په ترلاسه کولو مکلف دی. د

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجعې په صورت کې سیلانی کولی شي د ګرځندوی د ادارې په تصدیق، خپله ویزه تریوې بلې میاشتې پورې چې تېوله موده ئې دوه میاشتې کېږي، اوږده کړي. د سیاحت ویزه د کورنیو چارو وزارت له خوا اجرأ کیږي)).

دوهم جز – دايمي اقامت

دایمي اقامت هغه اقامت دی چې بهرنی د یوه هیواد به قلمرو کې د خپل ځان لپاره قانوني اقامتګاه اختیار کړي. په بل عبارت په بل هیواد کې د بهرني دايمي اقامت خپل یا بل ثالث هیواد ته د مراجعې د حق څخه پرته په بل هیواد کې د بهرني د مداوم توقف څخه عبارت دی.(۷ : ۶۸) د یادونې وړ ده چې نن ورځ اصولاً دولتونه په خپلو هیوادونو کې د بهرنیانو د اقامت سره مخالفت نکوي، ولې دا امر د دې مانع نه ګرځي چې دا آزادي دخاصو مقرراتو او شرایطو لاندې راشي. دا نقطه هم د یادولو وړ ده، که چیرې د بهرنیو اتباعو اقامت په دسته جمعي ډول وي یا په بل عبارت دایمي اقامت د مهاجرت شکل ځانته اختیاروي پدې دلیل چې د هغې وخت نامحدود وي، خو هغه تشریفات چې بهرنیان يې باید د دایمي اقامت د اجازې د ترلاسه کولو په هکله رعایت کړي اصولا هماغه تشریفات دي، چې قانون د موقت اقامت لپاره مقرر کړیدي.(۵۶ : ۱۰۹) د افغانستان په اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۷ ماده هم د اقامت ویزې څخه پدې ډول یادونه کړیده ((د استوګنې ویزه: دا ډول ویزه هغو بهرنیو اتباعو ته چې د ننوتلو د کار لپاره د ننوتلو یا له کار پرته د ننوتلو سیاحت او د تمدید شوی تېرېدنې (عبوري) له ویزو څخه یوه ویزه ولري، د قانون له حکمونو سره سم د واکمنو مقامونو له خوا صادرېږي او د اعتبار موده ئې له یوې میاشتې نه تر شپږو میاشتو پورې ده او د رسمي غوښتنې په صورت کې اوږدیدای شي)).

د یادونې وړ ده چې په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون د دایمي او موقتي اقامت په مورد لازم توضیحات نه لري، **چې د یو شخص اقامت د کومو شرایطو لاندې موقت او د کومو شرایطو لاندې دي او ایا د دایمي او موقتي اقامت د حقوقو او امتیازاتو تر منځ کوم توپیر شتون لري یا دا چې د مساوي حقوقو څخه برخمن دي؟** چې دا موضوع د نوموړي قانون په احکامو کې د دوباره غور او بررسی غوښتنه کوي.

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم پراګراف

د عبور حق

ځيني وختونه ممكن بهرنۍ تبعه په يوه هيواد كې د توقف او اقامت قصد ونلري بلكې يواځې وغواړي، چې بل هيواد ته د رسيدو لپاره د يوه هيواد څخه عبور وكړي، پدې صورت كې بهرنيان ضرورت لري تر څو د بهرنيو چارو وزارت د اړوندو مقاماتو او يا نورو ادارو څخه چې د ويزې د صدور صلاحيت لري د عبور ويزه ترلاسه كړي او په ټاكلي وخت كې د هيواد ټاكليو سرحدونو ته داخل او په معينه موده كې دهغې څخه عبور وكړي.(۳ : ۲۰۴)

په افغانستان كې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون هم هغه بهرني اتباع ، چې افغانستان د دوی د لارې په مسير كې وي مكلف ګڼل شويدي، چې د ترانزيټ يا عبور ويزه په بهر كې د افغانستان د سياسي نماينده ګيو او قونسلګريو او يا هيوائي ميدانونو څخه ترلاسه كړي. د دې ډول ويزې موده د هوا له طريقه ۷۲ ساعته او د ځمكې له طريقه ۶ ورځې ده، چې د عبوري ويزې د خصوصياتو او وخت په مورد د ذكر شوي قانون ۸ ماده دا ډول صراحت لري ((دا ډول ويزه په بهر كې د افغانستان اسلامي جمهوريت دسياسي نماينده ګيو او قونسلګريو له خوا يا د نړيوالو هوائي ډګرونو د مؤظفينو له خوا د بهرنيو چاروو‌زارت په موافقه د قانون له حكمونو سره سم هغو بهرنيو اتباعو ته صادريږي چې د افغانستان اسلامي جمهوريت ، د مسافر د لارې په تګ لورې (مسير) كې وي او د اعتبار موده ئې په هر حالت كې د هواله لارې دوه او يا ساعته او د ځكمې له لارې ، د ننوتلو له نېټې وروسته شپږ ورځې ده، دغه ويزه په دغه قانون كې د درج شوی مجبره حالت پرته د اوږديدو وړنه ، د اوږدېدو (تمديد) په حالت كی بهرنی د وتلو (خروجي) ويزی په اخيستلو مكلف دی)) د مسافرت قانون كې د يو بل ډول ويزې څخه چې د دوه طرفه عبوري يا ډبل ترانزيت ويزې په نوم سره ياديږي هم يادونه شويده، چې زياتره په موافقت نامو او بالمثل متقابله رويې باندې استوار وي چې د دې ډول ويزې وخت او مورد هم په ۸ ماده كې د ذكر شوي ويزې سره توپير نه لري . دغه ډول ويزه هم د تمديد وړ ده لكه چې پدې مورد په افغانستان كې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۹ ماده دا ډول صراحت لري ((د دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرف تـــــېرېدو (ډبل ترانزيت) ويزه: دا ډول ويزه د متقابله ورته موافقه ليک او چلند له مخې په بهر کې د افغانستان اسلامي دولت د سياسي نماينده ګيو او قونسلګريو له خوا، هغو بهرنيو اتباعو ته صادريږي ، چې د افغانستان اسلامي جمهوريت، د دوی د سفر په تګ لورې (مسير) کې د بيا تېرېدو په وخت کې واقع شوي وي او د اعتبار موده ئې د (بياتېرېدو) په دواړو حالتونو کې د ځمکې او هواله لارې په اتمه ماده کې د درج شوي مودې مطابق ده او په دغه قانون کې د درج شويو مجبره عواملو په شتوالی سره اوږ دېدای شي او د اوږديدو په صورت کې د تېرېدنې (ترانزيت) د ويزې جدول (فورمه) صادريږي)). د يادونې وړ ده چې دعبوري ويزې خاصيت دا دی، چې دا ډول ويزه د نورو ويزو برعکس د خروجي ويزې د اخيستلو الزام نه لري ، مګر دا چې دا ډول ويزه د غير مترقبه عواملو په اساس تمديد شوي، پدې معنی که چيرې يو مسافر وغواړي چې د تاجکستان څخه پاکستان ته مسافرت وکړي نو ناچاراً بايد د افغانستان عبور وکړي البته د ځمکې له لارې. پدې صورت کې بايد د افغانستان د ترانزيټ ويزه په په ايران کې د افغانستان د قونسلګری څخه واخلي او هيواد ته داخلي او وروسته د افغانستان څخه عبور وکړي ، چې پدې صورت کې د افغانستن د بندرونو څخه د خروج په وخت کې د افغانستان سرحدي مامورين دهغې څخه د خروجي ويزې پوښتنه نه کوي اود يواځې د عبوري ويزې لرل کافي دي، پدې معنی چې شخص د خروجې ويزې اخيستلو ته ضرورت نلري.

دريم پراګراف

د خروج حق

دا يوه روښانه او واضح موضوع ده، چې بهرني اتباع هر کله وغواړي د اړوند مملکت د مقاماتو په اجازه سره د متوقف فيها دولت څخه خارج شي. اصولاً د هيواد څخه خروج او بهر کيدل د پاسپورت يا نورو لازمو مدارکو لکه د معتبرې او قانوني ويزې د ارايه کولو پرته خروج ممکن نه دی، پدې ترتيب سره د بهرنيانو د خروج په مورد د هر هيواد د مقرراتو په موجب لازمه ده، چې د دولتي مقاماتو څخه اجازه حاصله کړي. په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون مطابق بهرني اتباع چې په قانوني ډول افغانستان ته داخليږي دخروج په

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت کې مکلف دي بلل شوي تر څو خروجي ویزه واخلي او همدارنګه هغه وخت کولای شي، چې د افغانستان څخه خارج شي چې د عدلي تعقیب لاندې نه وي او یا دا چې مقروض نه وي، چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۳۲ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د کار لپاره د ننوتلو ویزې سره، د افغانستان اسلامي جمهوریت ته را ننوځي او د استوګنې موده ئی تېره شي، پدې شرط له افغانستان نه وتلی شي ، چې د وتلو ویزه ترلاسه کړی. د وتلو ویزه هغه وخت د کورنیو چارو وزارت د څانګې له خوا هغه ته صادریږي چې: ۱- د حکومت او یا د اړوندې مؤسسې پوروړی نه وي. ۲- د قانون له حکمونو سره سم تر عدلی څارنې لاندېنه وي. ۳- محکمې له وتلونه د ده د مخنیوي په هکله کوم حکم یا قرار نه وي صادر کړی. هغه واکمن مقامات چې دوتلو د مخنیوی امر صادروي، مکلف دي چې د موضوع په هکله بهرنی تبعه او د کورنیو چارو وزارت اړوندو څانګو ته خبر ورکړي)) لکه څرنګه چې یو بهرنی کولای شي یو هیواد ته داخل شي په همدې ډول کولای شي د هیواد څخه بهر هم شي او دولتونه نشي کولای چې د بهرنیو اتباعو دخروج مانع وګرځي مګر په هغه صورت کې، چې د قانون پواسېه مشخص شوي وي. لکه څه ډول چې د ۳۲ مادې د حکم مطابق بهرني اتباع په دریو مواردو کې نشي کولای ، چې د افغانستان څخه خارج شي اولاً دا چې د دولت او خلکو مقروض نه وي ثانیاً دعدلي تعقیب لاندې نه وي او ثالثاً د محکمې یا نورو واکمنو مراجعو له لورې ممنوع الخروج نه وي اعلان شوی.

د نړیوالو قواعدو پر بنسټ هم هر څوک حق لري خپل استوګنځی په خپله خوښه غوره او وټاکي . هر انسان حق لري چې په خپله خوښه له یو ځای نه بل ځای سفر وکړي او هستوګنه غوره کړي . د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې په اساس د ترک او خروج حق د بهرنیو اتباعو لپاره په رسمیت پیژندلی دی او پدې مورد د ذکر شوي اعلامیې ۱۳ ماده دا ډول صراحت لري ((۱- هر څوک حق لري د هر هیواد په دننه کې په ازادانه توګه د تلو او استوګنې ځای غوره کړي . ۲- هر څوک ازاد دي او حق لري د خپلې استوګنې ځای بدل کړي، او حق لري په هر هیواد کې چې وغواړي ژوند وکړي او یا هغه پریږدي)) همدارنګه نوموړی حق د بشر حقوقو اسلامي اعلامیې په ۱۲ ماده کې هم بیان شوی دی ((هر انسان د شریعت سره سم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هيواد دننه يا بهر د استوګنځي د ليږدونې او غوره کولو حق لري....)) په همدې ډول د مدني اوسياسي حقوقو نړيوال ميثاق کې هم پدې حق باندې هم تاکيد شوی دی ((۱- هر څوک چې په قانوني توګه په خپله دولتي سيمه کې استوګن وي د ازاد تګ راتګ او په ازاده توګه هلته د اوسيدنې د ځای حق لري . ۲- هر څوک ازاد دي چې هر هيواد لدې جملې څخه خپل هيواد پريږدي . ۳- نوموړی حق تر هيڅ ډول بنديز لاندې نشي واقع کيدای ، مګر هغه محدوديتونه او بنديزونه چې د قانون له مخې رامنځته شوي وي او د ملي امنيت، د عمومي نظم د ټينګښت، د عمومي ګټو يا د نورو د حقوقو او ازاديو دپاره لازم وګڼل شي او په دغه تړون کې له نورو حقوقو سره سمون ولري. ۴- هيڅوک نشو کولای په خپل سر پرته له کوم دليل څخه هيواد ته د ورتګ څخه بې برخې کړو)) نو څه ډول چې پورته ذکر شول بهرني اتباع کولای شي د يو هيواد څخه بهر شي، چې عمدتاً د بهرني تبعه په قصد او اراده پورې تړاو لري اما داسې حالتونه هم شتون لري چې بهرنی تبعه د خپلې ارادې پرته د دولت له لورې د هيواد څخه خروج ته مجبوريږي.

تبصره – اخراج

په ځينو خاصو حالاتو کې دولتونه د خپلو سياسي ، ټولنيزو او امنيتي دلايلو په اساس په انفرادي او يو اړخيز ډول د نړيوالو نزاکتونو خلاف د بهرنيو اتباعو اخراج ته اقدام کوي ، دا اخراج نبايد د نړيوالو اصولو سره په تضاد کې واقع شي. نو بناً دعدالت او انصاف د رعايت کولو لپاره بايد صورت ونيسي.(۲- ۲۰۶) په واقعيت کې د دولتونو د حاکميت اصل ته په توجه سره هر دولت د دې حق لري چې د خپل امنيت او استقلال د ساتنې په هغه صورت کې، چې بهرنی تبعه پخپل هيواد کې د عمومي نظم مخل وپيژني هغه اخراج کړي او دا د اخراج کوونکي دولت په سياسي او ټولنيزو مصلحتونو پورې تړاو لري.

خو بايد يادونه وکړو چې دولتونه يواځې په ځينو استثنايي مواردو کې چې د بهرني تبعه شتون واقعاً د مملکت عمومي نظم او امنيت مختل کړي کولای شي د بهرنيانو اخراج ته اقدام وکړي، خو پرته لدې چې بهرني شخص ته صدمه ورسيږي. سربيره پر دې اخراج د عدالت او انصاف په رعايت کولو سره صورت مومي ، خو په هر حالت کې هغه دولت ، چې د خپل قلمرو څخه بهرنيان اخراجوي پدې

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورد د هيڅ ډول دليل په ارايه کولو الزام نلري، مګر په هغه صورت کې چې پدې مورد د يوې نړيوالې مرجع له لورې دعوی مطرح شي، چې پدې صورت کې دولت د بهرني د اخراج په مورد کافي دلايل بايد ارايه کړي، چې لدې پرته د دولت د مسوليت سبب ګرځي.

بايد يادونه وکړو چې د يو مشخص هيواد اتباعو د نامعينو افرادو اخراج دهغې مملکت په نسبت يو ډول بد چلند او بده رويه ده، خو د دولت له لورې د لزوم په صورت کې د يوه مشخص هيواد د افرادو اخراج د هيواد د ملي مصلحتونو او عامه نظم د مطرح کيدو په صورت کې کوم مشکل نلري.(۵۵ : ۱۳۲) دا نقطه هم بايد له ياده ونه باسو د دې لپاره، چې اخراج د نړيوالو عمومي حقوقو د اصولو سره مطابقت ولري نو بايد فردي اړخ ولري نه فاميلي، ټولنيز او ډله ايز. او د جنګ او سياسي اړيکو د قطع کيدو پرته که يو دولت د خارجي اتباعو په اخراج باندې تصميم ونيسي او دهغې په موجب د معين هيواد ټول اتباع د خپل قلمرو څخه اخراج کړي، په حقيقت کې ذکر شوی دولت د نړيوالو حقوقو د منل شويو اصولو او نزاکتونو خلاف عمل ترسره کړيدی.(۵۶ : ۱۱۰)

دا موضوع د پناه وړونکو په وضعيت پورې اړوند د ۱۹۵۱کال کنوانسيون په ۳۳ ماده کې دا ډول صراحت لري ((۱- له ژمنو دولتونو څخه هيڅ يو به په هيڅ ډول پناه وړونکي هغو خاورو ته چې امکان لري په توکم(نژاد)، مذهب، مليت، په خاصه ټولنيزه ډله کې په غړيتوب يا د سياسي عقيدو په لرلو پورې په اړوندو علتونو د هغه ژوند يا آزادي تر ګواښ لاندې راشي ، ونه باسي ، يا به يې بيرته ونه ګرځوي. ۲- خو هغه پناه وړونکي به چې د کافي دلايلو له مخې يې وجود د هغه ته چې هلته ژوند کوي خطرناک وي يا د محکمې د قطعي قضاوت له مخې د مهم جرم يا جنايت په ارتکاب محکوم شوی وي او د هيواد د ټولنې حال ته مضر تشخيص شي، نشي کولای پدې ماده کې له ذکر شوو مقرراتو څخه د ګټې اخيستنې دعوی وکړي)) بايد ووايو چې هر هيواد حق لري هغه بهرنيان، چې په قلمرو کې يې د امنيت خلاف عمل کوي او عمومي نظم مختل کوي او يا د اخلاقو خلاف اعمال ترسره کړي د خپل هيواد څخه اخراج کړي، په عين حال کې د بهرنيو اتباعو اخراج بايد د انساني شرايطو سره سم صورت ونيسي او په متعارف ډول د

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنیو اتباعو د اخراج لپاره په مصلحتونو قایل شي تر څو بهرنی د ناڅاپي اخراج په صورت کې د مالي او ځاني زیان سره مخامخ نشي. بهرنیو اتباعو ته د مهلت ورکړه د بهرنیانو په نسبت د هیوادونو په شرایطو پورې تړاو لري او د هغې په موجب لکه څرنګه ، چې مخکې هم وویل شول دولت حق لري د مملکت د ضرورت او مصلحت په صورت کې په فوق العاده ډول دغه عمل ترسره کړي.

خو په هغه صورت کې چې بهرنی شخص په هغه هیواد کې د زیات وخت لپاره اوسیدلی وي او شغل او پیشه ولري او د خپل ژوند محور ئې په ثابت محور باندې برقرار کړی وي، پدې صورت کې د اخراج دلایل باید موجه وي او د کافي مصلحت په نظر کې نیولو او د لازم اخطار سره صورت ونیسي. په هغه مواردو کې چې د بهرنیانو اخراج په غیر قانوني ډول ترسره شوي او د اخراج کوونکي دولت د نړیوال مسولیت موجب شوی وي د اخراجي فرد د متبوع دولت په وسیله د نړیوالو مراجعو له طریقه د خسارې د جبران د غوښتنې سبب ګرځي.(۵۳ : ۱۹۹) د بهرنیو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون په دوه مواردو کې د بهرنیانو د اخراج څخه یادونه کړیده چې پدې مورد د نوموړي قانون ۴۴ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د قانع کېدونکو دلائلو له وړاندې کولو پرته، خپله ویزه چې موده ئې تېره شوي وي، تر پنځو ورځو پورې اوږده نکړي د هرې ورځې ځنډ په مقابل کې په یوه ورځ حبس محکومیږي او که چېرې دغه موده له یوې میاشتې نه زیاته شي د بند د تاکلې مودې له تېرولو وروسته د افغانستان نه ایستل کیږي)).

په همدې ترتیب سره که چیرې بهرنی تبعه افغانستان ته په غیر قانوني ډول داخل شوی وي د واکمنو مراجعو پواسطه اخراجوي ، چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو مسافرت او اقامت قانون ۵۱ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د یوې ټاکلې مودې او یا د نامعلومې مودې لپاره، د افغانستان له اسلامي جمهوریت نه ویستل شوي وي او د واکمنو افغاني مقاماتو له موافقې پرته افغانستان ته بیا راننوځي، تر یوې میاشتې پورې په حبس محکومیږي، او د افغانستان اسلامي جمهوریت له حدودونه ایستل کیږي)) بنا پردې څه ډول چې لیدل کیږي په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون د افغانستان څخه

په انترنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهرنیانو د اخراج څخه یادونه کړیده، عمدتاً په دوه مشخصو مواردو کې عملي کیږي. پداسې حال کې چې د اخراج موارد زیات دي او باید د دغه مواردو څخه په قانون کې په صراحت سره یادونه شوي وای، چې د هغې په موجب له یوه اړخه بهرنیو اتباعو د خپلو مکلفیتونو او وجایبو حدود پیژني او له بله اړخه د اخراج په مورد د اړوندو ادارو د صلاحیتونو حدود هم واضح وای ، تر څو د مسولینو د سوءاستفادې څخه مخنیوی کیدلو.

د مدني او سیاسي حقوقو نړیوال میثاق هم د بهرنیو اتباعو د قانوني اخراج څخه یادونه کړیده او هغه یې د هیواد د ملي امنیت او منافعو په حفظ پورې تړلی دی ، لکه چې پدې مورد د ذکر شوي کنوانسیون ۱۳ ماده دا ډول صراحت لري ((((۱- هر څوک چې په قانوني توګه په خپله دولتي سیمه کې استوګن وي د ازاد تګ راتګ او په ازاده توګه هلته د اوسیدنې د ځای حق لري . ۲- هر څوک ازاد دي چې هر هیواد لدې جملې څخه خپل هیواد پریږدي . ۳- نوموړی حق تر هیڅ ډول بندیز لاندې نشي واقع کیدای ، مګر هغه محدودیتونه او بندیزونه چې د قانون له مخې رامنځته شوي وي او د ملي امنیت ، د عمومي نظم د ټینګښت ، د عمومي ګټو یا د نورو د حقوقو او ازادیو دپاره لازم وګڼل شي او په دغه تړون کې له نورو حقوقو سره سمون ولري. ۴- هیڅوک نشو کولای په خپل سر پرته له کوم دلیل څخه هیواد ته د ورتګ څخه بې برخې کړو)) چې د عین مسلې څخه د بهرنیانو په اړه د ملګرو ملتونو د ۱۹۸۵ کال ۷ ماده کې دا ډول یادونه شویده (یو بهرنی وګړی د قانون د حکمونو مطابق هغه وخت د یوه هیواد څخه اخراج کیږي ، چې د بهرني پر وړاندې د هیواد د ملي امنیت په خطر کې اچولو په مورد کافي دلایل ولري ، بهرني وګړي حق لري چې د خپل عدم خروج دلایل هغه مقاماتو ته چې د دې هدف لپاره تعین شویدي تقدیم کړي ، د رنګ، ژبې ، مذهب، فرهنګ، نسب، تابعیت او قوم په اساس د بهرنیو اتباعو ډله ایز اخراج ممنوع دی)) او د پناه وړونکو په وضعیت پورې اړوند د ۱۹۵۱ کال کنوانسیون ۳۲ ماده هم پدې مورد دا ډول صراحت لري ((۱- ژمن دولتونه به هغه پناه وړونکي چې په منظمه توګه د هغه په خاوره کې ژوند کوي و نه باسي، خو د ملي امنیت یا عمومي نظم د ساتنې په دلیلونو. ۲- د دغه ډول پناه وړونکو ایستل به فقط د هغه تصمیم په موجب صورت ومومي چې د قانوني موازینو مطابق نیول شوی وي ، نوموړي پناه

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړونکي ته باید اجازه ورکړل شي چې له ځانه د تور د لیرې کولو لپاره مدارک وړاندې کړي ، د استیناف غوښتنه وکړي او د واکمنو مقاماتو یا هغه شخص یا اشخاصو ته چې واکمنو مقاماتو ټاکلي وي مراجعه وکړي ، خو دا چې دغه امر د ملي امنیت په دلایلو سره میسر نه وي. ۳- ژمن دولتونه به دغه ډول پناه وړونکي ته مناسب فرصت برابر کړي څو پدې موده کې وکولای شي د قانون له لارې بل هیواد ته د ورتګ مجوز ترلاسه کړي، ژمن دولتونه کولای شي په نوموړي موده کې هغه کورني اقدامات چې لازم دي ، ترسره کړي)) بنا پردې لکه څه ډول چې لیدل کیږي، چې د داخلي قوانینو او نړیوالو اسنادو په اساس بهرني اتباع حق لري، چې خپل هیوادونه ترک او بل هیواد ته داخل او د لنډ یا زیات وخت لپاره هماغلته اقامت وکړي او د اقامت په وخت کې د هغه د نافذه قوانینو په رعایت کولو مکلف دی. په همدې ترتیب سره بهرني اتباع د میزبان هیواد څخه د عبور او مرور حق او هیڅ دولت نشي کولای، چې د بهرنیانو د خروج مانع شي، مګر دا چې قانون د بهرنیو اتباعو خروج ممنوع ګڼلی وي او له بله طرفه دولتونه نشي کولای، چې د موجه دلایلو پرته بهرني اتباع د هیواد څخه اخراج کړي لکه څه ډول ، چې د دې موضوع څخه د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه او د مدني اوسیاسي حقوقو نړیوال میثاق کې هم یادونه شویده.

څلورم مبحث

په افغانستان کې د بهرنیو حکمی اشخاص حقوق او وجایب

لکه څه ډول چې مو مخکې هم یادونه وکړه، حقیقي اشخاص د مملکت څخه بهر د یو سلسله حقوقو او وجایبو لرونکي دي، چې دا ډول حقوق او وجایب د بهرنیو حکمي اشخاصو په مورد هم صدق کوي. لدې جهته بهرني حکمي اشخاص عیناً د هماغه حقوقو او وجایبو لرونکي دي، چې حقیقي اشخاص یې لري، مګر په ځینو خاصو مواردو کې.

که څه هم په پخوا وختونو کې له هیواد څخه بهر اړیکې او روابط یوازې او یوازې د حقیقي افرادو له لورې صورت نیولو او یواځې په حقیقي اشخاصو پورې محدودې او منحصرې وې، خو په اوسني عصر کې د تمدن، صنعت او تجارت په سریع پرمختګ سره د دې روابطو بر قراري د حقیقي اشخاصو د توان او قدرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه بهر او د هغې مجموعي افرادو له لورې صورت مومي، چې د مشترک هدف لپاره د انتفاع په منظور یو له بل سره ګډ فعالیت کوي او د قانون په موجب د خپلو متشکله افرادو څخه د یوه مستقل حقوقي شخصیت لرونکي وي.

نوموړي اشخاص چې په ملي او نړیواله کچه یې هره ورځ اهمیت د زیاتیدو په حال کې دی، باید د دولتونو په وسیله د هغې د فعالیتونو د تسهیل او پرمختګ لپاره هغوی وپیژندل شي او د هغې شخصیت ته رسمیت ورکړل شي. چې پدې مبحث کې به د انتفاعي او غیر انتفاعي خصوصي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه او د حکمي اشخاصو حقوق تر مطالعې لاندې ونیسو.

لومړی پراګراف

د بهرنیو حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه

بهرنی حکمي شخص د دې لپاره چې د خپل متبوع هیواد څخه بهر خپل فعالیت ته ادامه ورکړي، د میزبان دولت له لورې د خپل حکمي شخصیت د پیژندلو نیازمند دی. که څه هم د حکمي شخص د پیژندلو په مورد په نړیوالو حقوقو کې کلي او مسلم اصل شتون نلري، خو دغه امر د دولتونو په سیاست پورې تړاو او وابستګي لري، چې هر هیواد یې د خپلو نړیوالو اقتصادي او سوداګریزو ضرورتونو په اساس د قانون یا هغه معاهداتو په اساس چې پدې مورد یې د نورو دولتونو سره منعقد کړي وي، د بهرنیو حکمي اشخاصو په رسمیت پیژندلو ته اقدام کوي. دغه ډول په رسمیت پیژندنه بهرنیو عمومي حکمي اشخاصو ته نه شاملیږي، ځکه نوموړي اشخاص په دولت پورې مربوط او په هغې پورې تړاو لري.(۴ : ۱۸۸) بناپردې پدې پراګراف کې د بهرنیو خصوصي انتفاعي او غیر انتفاعي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه د مطالعې لاندې نیسو.

الف- د بهرنیو انتفاعي خصوصي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه

دغه بحث ته د داخلیدو څخه مخکې لازمه ده، چې انتفاعي خصوصي حکمي اشخاص په داخلي قوانینو کې بیان کړو. انتفاعي خصوصي حکمي شخص د قوانینو مطابق تجارتي او مدني خصوصي انتفاعي اشخاصو ته شاملیږي او دا ډول شرکتونو د مشترک منفعت لاسته راوړل د عقد د طرفینو د ارادې عنصر دی، چې

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدني قانون په ۱۲۱۶ ماده کې بیان شویدي((شرکت د داسې عقد څخه عبارت دی چې د هغې په موجب دوه یا د دوو څخه زیات اشخاص تعهد کوي چې د یو مالي فعالیت په کار اچولو دپاره د یوې اندازې مال په ورکولو، یا د یو کار د سرته رسولو یا په اعتبار په داسې توګه سره شریک شي چې ګټه او خساره به یې ترمنځ د هغې موافقې په اساس چې د دوی تر منځ شوي، ویشل کیږي)) نو پدې اساس مدني شرکت هغه عقد دی چې د دوو یا څو نفرو له لورې د یو امر څخه د انتفاع په قصد منځته راځي. دا ډول شرکت د ثبت او راجستر نیازمند دی او لدې پرته د نورو ثالثو اشخاصو سره د تعامل په وخت کې د هغې په عدم باندې استناد کیږي. که څه هم د مقنن فرض د هغې په تشکیل سره دی د ثالثو اشخاصو د حقوقو او د شرکتونو د مسولیت د ایجاد لپاره.

د تجارتي اصولنامې په ۱۱۶ ماده کې تجارتي شرکت دا ډول تعریف شویدی((تجارتي شرکت عبارت د څو کسانو د اشتراک څخه دی، چې په یوه یا متعددو موضوع کې د تجارتي معاملاتو د اجرا په مقصد وي)) یعنی تجارتي شرکتونه هغه وخت حکمي شخصیت ګڼل کیږي چې ثبت شوی وي. د سهامي او محدودالمسولیت شرکتونو قانون د (۲۲)۴ له مخې بهرنی حکمي شخص عبارت دی له((بهرنی حکمي شخص هغه شخص دی چې حقوقي شخصیت یې د افغانستان له قوانینو په غیر قوانینو په چوکاټ کې مشخص شوی وي)).

بناپردې بهرنی حکمي شخص باید په محل اقامت هیواد کې په صحیح ډول تشکیل شوی وي تر څو په افغانستان د هغې شخصیت وپیژندل شي، نوموړي شرکتونه په افغانستان کې د فعالیت لپاره باید مجوز یا اجازه لیک ترلاسه او ثبت کړي، پدې دلیل چې دهغې قانوني اقامتګاه معلومه وي همدارنګه د دعوی د اقامه کولو او طرحه کولو محل هغه محل دی، چې شرکت پکې په ثبت رسیدلی وي تر څو مدعی وکولای شي د هغې په وړاندې دعوی اقامه کړي.

په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د شرکتونو د ثبت قانون د ۱ او ۲ مادو له مخې هغه بهرني اتباع چې په افغانستان کې د تجارت او سوداګری قصد ولري، نو د تجارت وزارت له لوري د جواز په ترلاسه کولو مکلف دی. د نوموړي قانون په ۵ ماده کې د جواز د ترلاسه کولو مراتب پدې ډول ذکر شویدي((۱- د دریو قطعو

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکسونو سره یو ځای د تحریري غوښتنلیک تقدیم. ۲- د درخواست کوونکي د متبوع هیواد د قانوني مراجعو څخه د عدم مسولیت د تصدیق ارایه کول. ۳- د شرکت د نوم، د تاسیس نیټې، د پانګې د اندازې او د درخواست کوونکي په متبوع هیواد کې د اصلي مرکز د ادرس وضاحت. ۴- د متبوع هیواد د یوه بانک څخه د درخواست کوونکي د مالي اعتبار د لرلو د تصدیق ارایه کول. ۵- د درخواست کوونکي د مرکزي دفتر او د اړوند هیواد د اطاق تجارت له لورې په افغانستان کې د مورد تاسیس شرکت تضمین. ۶- ټول پورتني اسناد د درخواست کوونکي د متبوع هیواد د بهرنیو چارو وزارت د تصدیق او په هغه هیواد کې د مقیم افغاني سفارت د تائید او مهر کولو څخه وروسته د افغانستان د بهرنیو چارو وزارت له لورې د سوداګرۍ وزارت ته لیږل کیږي)) او د سهامي او محدود المسولیت شرکتونو د ثبت او جواز ترلاسه کولو لزوم د ذکر شوي قانون په ۲ ماده[22] کې ذکر شویدي، چې د همدغه قانون د (۱۴)۴ مادې له مخې د ثبت مرکزي دفتر د هغې اداري څخه عبارت ده، چې بهرني سهامي او محدودالمسولیت شرکتونه په هغې کې ثبت کیږي، نو بهرني حکمي اشخاص مقدمتاً باید ثبت او متعاقباً د فعالیت لپاره د جواز په ترلاسه کولو مکلف دی.

ب- د غیر انتفاعي خصوصي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه

د مدني قانون د ۳۳۸ مادې[23] له مخې دا ډول حکمي شخص هم د خصوصي افرادو له ارادې څخه ناشي او د علمي، تربیتي، ادبي، هنري، فني، خیریه او نورو فعالیتونو په مقصد تشکیل کیږي، د افغانستان د غیر دولتي موسساتو قانون له مخې خارجي موسسه عبارت ده له((مؤسسه: غیر دولتي، غیر سیاسي او غیر انتفاعي سازمان دی چې کورنۍ او بهرنۍ مؤسسې پکې شاملې دي))[24] همدارنګه نړیواله بهرنۍموسسه د نوموړي قانون په اساس عبارت ده له ((نړیواله بهرنۍ مؤسسه: له

---

[22] هیڅ شخص نشي کولای د سهامي او محدودالمسولیت شرکت په توګه د جواز د لرلو او د مرکزي ثبت په دفتر کې د هغه له ثبت کولو پرته په افغانستان کې سوداګریزې معاملې او اعلانونه سرته ورسوي.

[23] حکمي شخصیت په نوعه دی: ۱- عام حکمي شخصیت چې د دولت د رکنونو، فرعي ادارو د هغې د مربوطو شعبو او عمومي تاسیساتو ته شاملیږي. ۲- خاص حکمي شخصیت چې د خصوصي افرادو د ارا دې څخه پیدا کیږي، لکه وقف، جمعیتونه، موسسې، مدني یا تجارتي شرکتونه، مګر داچې قانون دارنګه شخصیتونه عام ګرځولي وي.

[24] د غیر دولتي موسساتو قانون، ۵ ماده، ۱ فقره

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیر دولتي تشکیل څخه عبارت ده چې له افغانستان څخه بهر د بهرنیو دولتونو د قانون مطابق جوړېږي او فعالیت یې له یوۀ هېواد څخه زیات احتواء کوي. د ملګرو ملتو مؤسسې او اړوند ارګانونه یې په دې تعریف کې شامل ندي))[25] په همدې ترتیب سره په ذکرشوي قانون کې د دا ډول حکمي اشخاصو غیر انتفاعي والی په ۵ ماده کې دا ډول بیان شویدی((غیر انتفاعي پدې مفهوم چې : ۱- مؤسسه نشي کولای ترلاسه شوې شتمنۍ، عایدات او ګټې دمؤسسې له کاري هدفونو پرته هېڅ شخص ته ووېشي. ۲- مؤسسه نشي کولای له ترلاسه شوو شتمنیو، عایداتو او ګټو څخه په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د مؤسسینو، غړو، مدیره هیئت، مسؤولینو، کارکوونکو، مرسته ورکوونکو یا د هغوی د خپلوانو د شخصي مقصدونو او ګټو لپاره استفاده وکړی))[26].

دا ډول حکمي اشخاص د جواز اخیستلو او ثبت لپاره باید د سوداګری او صنایعو وزارت ته غوښتنلیک ورکړي همدارنګه هغه سند یا نور معتبر مدارک چې په بل هیواد کې د شرکت ثبت او فعالیت ثابت کړي باید د غوښتنلیک سره ضمیمه او د بهرنیو چارو وزارت ته یې وړاندې کړي، چې نوموړی وزارت یې د ثبت لپاره د سوداګری او صنایعو وزارت ته لیږي. په افغانستان کې د موسسې شخصیت په ثبت کولو سره تکمیل کیږي(د غیر دولتي موسساتو قانون ۲۰ماده). د دې ډول موسسو د حمایت په مورد د غیر دولتي موسساتو قانون ۷ ماده دا ډول صراحت لري((په افغانستان کې د مؤسسې پر هدفونو او فعالیتونو باندې هېڅ ډول محدودیت نشي وضع کېدای، خو د قانون په موجب)).

دوهم پراګراف

د بهرنیو حکمي اشخاصو حقوق او وجایب

لکه څرنګه چې مخکې د بهرنیو حکمي اشخاصو ثبت او پیژندل د افغاني قانونګذار له لورې بیان شول، چې د دې پیژندنې په موجب بهرنیو حکمي اشخاصو

---

25 هماغه قانون، ۵ ماده، ۴ فقره
26 هماغه قانون، ۵ ماده، ۵ فقره

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ځيني حقوق هم ايجاديږي او د مدني قانون د ۳۴۱ مادې[27] له مخې د ټولو هغو حقوقو لرونکي دي، چې د قانون له لورې حقيقي اشخاصو ته ورکول کيږي، مګر په هغه مواردو کې چې ذکر شوي حقوق يوازې په حقيقي اشخاصو پورې منحصر وي. البته قانوني ممنوعيتونه، لکه د اساسي قانون د ۴۱ مادې له مخې د بهرنيو اشخاصو له لورې د عقاري اموالو د عدم تملک بيان شوی دی. پداسې حال کې چې د افغانستان د غير دولتي موسساتو قانون په ۲۶ ماده ۱ فقره کې پدې مورد دا ډول حکم راغلی دی((مؤسسه د قانون د حکمونو مطابق د منقولو او غير منقولو مالونو لرونکې ده او له هغو څخه د غير انتفاعي مقصدونو او هدفونو د سرته رسولو لپاره ګټه اخلي)) نوموړی ماده په ځينو مواردو کې د اساسي قانون د ۴۱ مادې سره په تعارض او د اعمال قابليت نلري او دغه حکم يوازې د بين المللي موسساتو، چې افغانستان هم د هغې غړی وي د تطبيق وړ دی. او دغه موسسات کولا شي چې په افغانستان کې عقاري اموال تملکت کړي لکه نړيوال بانک او د ملګرو ملتونو سازمان.(۴ : ۱۹۳)

د بهرنيو حکمي اشخاصو پيژندې ته په توجه سره د هغوی لپاره د افغاني مقنن له لورې حقوق ايجاد کيږي، چې ځيني د دې حقوقو څخه په لاندې ډول دي: بهرنی حکمي شخص د داخلي حقيقي يا حکمي شخص پشان کولای شي، چې پخپله اساسنامه کې پيش بيني شوي معاملات او سرمايه ګذاري يا پانګونه وکړي، پرته له هغه معاملاتو څخه چې د بهرنيو اتباعو لپاره ممنوع وي(د ثبت قانون ۳ ماده). لکه د بهرنيو شرکتونو د ثبت قانون د ۹ مادې له مخې بهرني حکمي اشخاص کولای شي، چې افغاني توليدات په ټولو هيوادونو کې خرڅ کړي. د خصوصي پانګونې قانون د ۳ مادې له مخې داخلي او خارجي حقيقي او حکمي اشخاص کولای شي د دې قانون او د تجارت قانون د موادو مطابق د تجارتي فعاليتونو په برخه کې په ټولو اقتصادي فعاليتونو کې که توليدي وي يا خدماتي پانګونه وکړي، له هغه مواردو پرته چې قانون مستثنی ګرځولي دي.[28] همدارنګه د سهامي او

---

[27] حکمي شخصيت د ټولو هغو حقوقو لرونکی دی، چې د قانون په وسيله ټاکل شوي وي. مګر هغه حقوق چې په حقيقي شخص پورې منحصر وي.

[28] د خصوصي پانګونې قانون د ۵ مادې له مخې په لاندې ساحو کې پانګونه ممنوع ده: - دهستوي انرژۍ په پراختياکې. ۲- دقمارخانو او هغوته د ورته ځايونو تأسيسول. ۳- دمخدره موادو او نشه راوړونکو موادو توليد...

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدودالمسولیت شرکتونو قانون د ۱۹ مادې له مخې((سهامي شرکت د حکمي شخصیت په توګه د غیر محدودې مودې لپاره فعالیت کوي، د خپلواک شخصیت د ټولو هغو واکونو لرونکی دی چې د سوداګریزو معاملو او نورو چارو د سرته رسولو لپاره په قانوني توګه فعالیت کوي، خو دا چې د شرکت په اساسنامه کې بل ډول تصریح شوی وي)).

د مدني قانون په ۳۴۲ ماده کې د داخلي او خارجي حکمي اشخاصو لپاره خصوصیات بیان شویدي، چې د بهرنیو حکمي اشخاصو د ثبت او پیژندلو څخه وروسته د هغې خصوصیات ګټل کیږي. د ذکر شوي مادې له مخې د خصوصیات په لاندې ډول دي: ۱- ځانګړي مالي حقوق او وجایب. ۲- د هغه اهلیت چې په اساسنامه کې تحدید شوی او قانون مجاز ګڼلی وي. ۳- د دعوی د اقامه کولو او د دعوی د دفع کولو حق. د اوسیدلو د ځانګړي ځای لرل او هغه د هغه ځای څخه عبارت دی، چې مرکزي اداره یې پکې واقع وي. د بهرنیو اتباعو په مورد چې د افغانستان د قوانینو مطابق د حکمي اشخاصو تاسیس ته اقدام کوي وروسته د ثبت او پیژندلو څخه د افغاني حکمي شخص په عنوان د افغاني تابعیت لرونکی او د خارجي شخص د وصف څخه هم خارجیږي. پدې ترتیب سره هماغه د داخلي شخص پشان د حقوقو څخه برخمن کیږي او دغه اشخاص کولای شي، چې عقاري اموال هم تملک کړي. ځکه د هغې حکمي شخصیت د هغې غړو، سهم یا ونډه لرونکو او مدیرانو د حقیقي شخصیت څخه جدا دی، چې دا موضوع د نومړو دوو اشخاصو تر منځ د تمایز نقطه ده ، چې د حقوقو علم ته هم د منلو وړ ده.(۴ : ۱۹۴)

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د هر هیواد نفوس د دولت سره د فرد د اړیکو د نوعیت په لحاظ په دوو ډولونو باندې ویشل کیږي چې د داخلي اتباعو او بهرنیانو څخه عبارت دي، له همدې ځایه ده چې د نړیوالو خصوصي حقوقو دوه عنوانونه تابعیت او د بهرنیانو د وضعیت په نوم سره رامنځته کیږي. او هغه محتواګانې چې د دې عنوانونو لاندې مطرح کیږي د موضوع د مطالعې څخه د ناشي اختلافاتو څخه دي، یعنی د اتباعو څخه د ملي او داخلي حقوقو په قلمرو کې او برعکس د بهرنیانو څخه عمدتاً د نړیوالو خصوصي حقوقو او بعضاً د نړیوالو عمومي حقوقو په قلمرو کې بحث کیږي، چې په حقیقت کې د بهرنیانو حقوقي وضعیت د نړیوالو خصوصي حقوقو د عمده او اساسي مباحثو څخه ګڼل کیږي نو لکه څرنګه چې مخکې هم وویل شول چې، ننی عصر د ارتباطاتو او تګ راتګ عصر دی یعنی هره ورځ په زرګونو بهرنیان د خپلو هیوادونو د سرحدونو څخه تیر او د نورو هیوادونو قلمرو ته داخلیږي، چې ممکن د ټولنیزو، سیاسي، فرهنګي، اقتصادي، حقوقي او نورو اړخونو له حیثه یې د خپل هیواد څخه متفاوت وي او په عین حال کې دولتونه هم کوشش کوي او پدې هڅه کې وي، چې د خپلو اتباعو د ژوند او عامه اسانتیاو د برابرولو لپاره لازم اقدامات ترسره کړي. ځکه دولتونه د خپلو اتباعو پر وړاندې ملکفیتونه لري او په مقابل کې یې اتباع هم د دولت پر وړاندې د ټاکلیو وجایبو په ترسره کولو مکلف ګرځي، چې په حقیقت کې د ژان ژاک روسو په قول دا یو ډول ټولنیز تړون دی، چې د ټاکلیو افرادو او ټاکلي دولت تر منځ رامنځته او یو د بل پر وړاندې د حقوقو او وجایبو لرونکي وي.(۱۲: ۱۹)

نو په همدې ملحوظ عمدتاً د حقوقو څخه برخمن کیدل او د وجایبو تحمیل د تابعیت په اساس صورت مومي خو دا پدې معنی نه ده، چې بهرنیان او یا د بهرنیانو په مورد لکه چې په پخوا وختونو کې د محرومیت اصل معمول وو، یعنی دا چې په محل اقامت هیواد کې د بشر د اساسي حقوقو څخه برخمن کیدل او د وجایبو متحمل کیدلی نه شول، بلکه نن ورځ د نړۍ د زیاترو هیوادونو د قوانینو په اساس د اتباعو او بهرنیانو د یو شان والي او تساوي اصل په مجموع کې منل شویدی او د حد اقل حقوقو معیار په ملي او نړیواله کچه د حد اکثر حقوقو د معیار په په لوړې سیر او میلان پیداکړیدی، خو دا چې قانون په صراحت سره هغوی د یو لړ ځانګړو حقوقو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه محروم ګڼلي او پر هغوی باندې يې وجايب تحميل کړي وي. بهرنی حق لري چې د يوه حقيقي شخص په عنوان په بل هيواد کې اقامت او هستوګنه وکړي او د يو سلسله امتيازاتو څخه مستفيد شي، لدې رويه بهرنيان کولای شي د محل اقامت هيواد محکمې ته د مدعی او مدعی عليه په عنوان مراجعه وکړي او د حق د احقاق لپاره د ټولو قانوني تسهيلاتو څخه ګټه پورته کړي او د خپل ځان څخه د دفاع لپاره مدافع وکيل وټاکي او د دې تر څنګ د محاکمې په جريان د پوهيدلو لپاره د ژباړن د لرلو حق لري. که د محل توقف دولت پدې مورد په بهرنيانو باندې محدوديتونه وضع کړي، نو بهرنی حق لري چې د خپل متبوع هيواد سياسي او قونسلي مامورينو ته په مراجعې سربيره د محل اقامت هيواد محاکمو ته هم د خپل حق د احقاق لپاره مراجعه وکړي.

په همدې ترتيب سره بهرنيان کولای شي په محل اقامت هيواد کې خپل ديني او مذهبي مراسم اجرا کړي او همدارنګه کولای شي په ميزبان هيواد کې ازدواج وکړي او د بې تابعيته اشخاصو په مورد د ملګرو ملتونو د ۱۹۸۵ کال اعلاميې مطابق بهرنيان کولای شي کوچني اولادونه او نور خپلوان ولري او همدارنګه کولای شي چې په خپله ملي ژبه خبرې او زده کړه وکړي. همدارنګه بهرنيان حق لري، چې د داخلي اتباعو په شان د عمومي خدمتونو لکه راديو، تلويزون، برق، ګاز، ښوونې او روزنې او نورو خدمتونو څخه استفاده وکړي، البته امکان لري ځيني د دې خدمتونو څخه د داخلي اتباعو لپاره وړيا او د بهرنيانو لپاره مالياتي وي.

که د بهرنيانو سره د بشر د لومړنيو حقوقو د برخمن کيدو له لحاظه مناسب چلند ونشي، نو په يقين سره بايد د دې توقع ونلرو چې نور هيوادونه به زمونږ د هيواد د اتباعو سره له هره حيثه انساني او عادلانه چلند وکړي، بنا پردې که وغواړو چې زمونږ هيواد د اتباعو سره په نورو هيوادونو کې مناسب او عادلانه چلند وشي، نو بايد د نورو هيوادونو د اتباعو سره هم انساني او عادلانه چلند وکړو. او که چيرې د بهرنيانو د ورود، اقامت، عبور او خروج په مورد مناسب او عادلانه قواعد ولرو او وضع کړو، نو يقيناً د نورو هيوادونو څخه هم بايد د افغاني اتباعو سره د عادلانه چلند توقع ولرو.

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې د هیواد نافذه قوانینو ته په لنډ ډول نظر وکړو، نو لیدل کیږي چې د افغانستان قوانین د بشري ژوندانه په مختلفو برخو کې بهرنیانو ته اساسي او بشري حقوق ورکړي دي. او د هغې رعایت یې په خپل ځان واجب بللی، لکه چې د اساسي قانون ۵۷ مادې د صراحت له مخې دولت په افغانستان کې د خارجي اتباعو حقوق او آزادی له قانون سره سم تضمینوي. دا کسان د بین المللي حقوقو د قواعدو په حدودو کې د افغانستان د دولت د قوانینو په رعایت مکلف دی. په همدې ترتیب سره د په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون هم بهرنیانو ته د داخلي اتباعو په شان حقوق ورکړیدي چې پدې مورد د نوموړي قانون ۲۵ ماده دا ډول صراحت لري: هغه بهـــــرنی تبعه چې ددغه قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامـــــــي جمهوریت ته راځي ، له هغو حـــــقوقو نه ګټه اخلي چې د افـــــغانستان اسلامي جمهوریت په قـــوانــــــینو کی ورتـــه ټاکـــــل شوي دي.

بنا پردې څه ډول مو چې مطالعه کړل، په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو حقوق او آزادی د هیواد د نافذه قوانینو او نړیوالو اسنادو مطابق بیان شویدي او دغه حقوق او آزادی چې مخکې هم ورته اشاره وشوه د قانون پواسطه تضمین شویدي. د یادولو وړ ده چې د بهرنیو اتباعو اساسي حقوق او آزادی په نړیوالو معتبرو اسنادو لکه د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه، د بشر حقوقو نړیواله اسلامي اعلامیه، د مدني او سیاسي حقوقو نړیوال میثاق، د پناه وړونکو په وضعیت پورې اړوند کنوانسیون او د بهرنیانو په مورد د ملګرو ملتونو د ۱۹۸۵ کال په اعلامیه کې په پراخ ډول منعکس شویدي او د غړو دولتونو څخه غواړي، چې په محل اقامت هیواد کې د بهرنیانو د انساني حقوق او آزادی رعایت کړي.

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماٴخذونه

1) قرانکريم

2) آل کجاف، حسين. حقوق بين الملل خصوصي(۱۳۹۰). دانشگاه پيام نور

3) ابراهيمي، سيد نصرالله. (۱۳۷۳). حقوق بين الملل خصوصي. چاپ اول، تهران: سمت.

4) افضلي، عبدالوحد و محمد اسحق رحيمي.(۱۳۹۱). حقوق بين الملل خصوصي. چاپ اول، تهران: (سمت)مرکز تحقيق و توسعه علوم انساني و موسسه تحصيلات عالي ابن سينا، افغانستان.

5) الماسي، نجادعلي. (۱۳۸۵). حقوق بين الملل خصوصي. چاپ چهارم، تهران: نشر ميزان.

6) انوري، حسين. (۱۳۸۵). فرهنگ فشرده سخن. چاپ دوم، تهران: انتشارات سخن.

7) جعفر لنگرودي، محمد جعفر. (۱۳۸۲). ترمينولوژي حقوق. چاپ سزدهم، تهران: کتابخانه گنج دانش.

8) د افغانستان د بشر حقوقو خپلواک کميسون. (۱۳۸۵). د بشر حقوقو نړيوال ځانګړي سندونه، کابل: مطبعه حبيب الله حسيب.

9) دانش پژوه، مصطفی.(۱۳۸۶). اسلام و حقوق بين الملل خصوصي. چاپ سوم تهران: مرکز چاپ و انتشارات امور خارجه.

10)رسولي، محمد اشرف. (۱۳۸۹). تحليل و نقد قانون اساسي افغانستان. چاپ اول، جلد اول، کابل: انشارات سعيد.

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

11)رسولي، محمد اشرف. (۱۳۸۹). تحلیل و نقد قانون اساسي افغانستان. چاپ اول، جلد دوم، کابل: انتشارات سعید.

12)روسو، ژان ژاک.(۱۳۴۲). قرارداد اجتماعي. مترجم، عنایت الله شکیباپور، تهران: بنگاه مطبوعاتي فرخي.

13)ستیز، ملک.(۱۳۸۶). بې ځایه شوي، کډوال او پناه اخیستونکي. ژباړن، سید محی الدین هاشمي، کابل: د مدني ټولنې او بشر حقوقو شبکه.

14)سلجوقي، محمود.(۱۳۷۷). بایسته های حقوق بین الملل خصوصي. تهران: نشر میزان. .

15)شیخ الاسلامي، سیدمحسن.(۱۳۸۴). حقوق بین الملل خصوصي. چاپ اول، تهران: کتابخانه گنج دانش.

16)صافی، ودیر. (۱۳۷۰). حقوق بین الملل عمومي.کابل: مطبعه دولتي.

17)ضیائي بیگدلي، محمد رضا.(۱۳۸۱). حقوق بین الملل عمومي. چاپ نوزدهم، تهران: کتابخانه گنج دانش.

18)عبدالله، نظام الدین. (۱۳۹۱). حقوق بین الملل خصوصي. چاپ سوم، کابل: انتشارات سعید.

19)عدلیې وزارت . (۱۳۷۹). پاسپورت قانون.

20)——— . (۱۳۵۵). جزا قانون.

21)——— . (۱۳۴۳). د افغانستان اساسي قانون.

22)——— . (۱۳۵۵). دافغانستان جمهوریت اساسي قانون.

23)——— . (۱۳۶۶). د افغانستان جمهوریت اساسي قانون.

24)——— . (۱۳۶۹). د افغانستان اسلامي جمهوریت اساسي قانون.

25)——— . (۱۳۸۲). د افغانستان اسلامي جمهوریت اساسي قانون.

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

26)——— .(۱۳۵۹). د افغانستان جمهوریت دیموکراتیک ا اصول.

27)——— . (۱۳۱۰). د افغانستان علیه دولت اساسي اصول.

28)——— . (۱۳۰۱). د افغانستان علیه دولت اساسي نظامنامه.

29)——— . (۱۳۷۹). د افغانستان په اسلامي جمهوریت کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون.

30)——— . (۱۳۸۳). د افغانستان په ادارو کې د بهرنیو اتباعو د استخدام مقرره.

31)——— . (۱۳۹۲). د انتخاباتو قانون.

32)——— . د بهرنیو اتباعو د تجارتي شرکتونو د ثبت قانون.

33)——— . (۱۳۸۵). د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون.

34)——— . (۱۳۷۹). د تابعیت قانون.

35)——— . (۱۳۳۹). د تجارت اصولنامه.

36)——— . (۱۳۳۹). د تجارتي علایمو اصولنامه.

37)——— . (۱۳۸۲). د جزایې اجراتو موقت قانون.

38)——— . (۱۳۸۴). د ښارنوالی د تشکیلاتو او صلاحیتونو قانون.

39)——— . (۱۳۸۴). د خصوصي پانګونې قانون.

40)——— . (۱۳۸۵). د سهامي او محدودالمسولیت شرکتونو قانون.

41)——— . (۱۳۵۴). د سیاحت قانون.

42)——— . (۱۳۸۴). پر عایداتو د مالیاتو قانون.

43)——— . (۱۳۸۴). د غیر دولتي موسساتو قانون.

44)——— . (۱۳۸۵). د کار قانون.

45)——— . (۱۳۸۵). د مدافع وکیلانو قانون.

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

46)ـــــــــ . (۱۳۶۹). د مدني محاکماتو د اصولو قانون.

47)ـــــــــ . (۱۳۵۵). مدني قانون. اول جلد.

48)ـــــــــ . (۱۳۵۵). مدني قانون. دوهم جلد.

49)ـــــــــ . (۱۳۵۵). مدني قانون. دريم جلد.

50)ـــــــــ . (۱۳۵۵). مدني قانون. څلورم جلد.

51)ـــــــــ . (۱۳۰۲). د مهاجرت نظامنامه.

52)عميد، حسن. (۱۳۸۳). فرهنگ عميد. چاپ بيست و ششم، تهران: موسسه انتشارات امير کبير.

53)مدني، سيدجلال الدين. (۱۳۸۴). حقوق بين الملل خصوصي. چاپ چهارم ، تهران: انتشارات جنگل.

54)ناصح، ولي محمد. (۱۳۹۲). حقوق بين الملل خصوصي. کابل: انتشارات سعيد.

55)ناصح، ولي محمد. (۱۳۸۸). حقوق و وجايب خارجي ها در افغانستان. چاپ اول، کابل: انتشارات سعيد.

56)نصيري، محمد. (۱۳۸۱). حقوق بين الملل خصوصي. تهران: موسسه انتشارات آگاه.

57)يوشمير مؤلفين. (۱۳۸۷). د حقوقي اصطلاحاتو قاموس.کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی، کابل: د USAID په مالي ملاتړ.

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library